

Hr. advokat Olav Meisdalshagen, Fagernes

Norsk Retstidendes adresser:

Redaksjon: Inntil videre: Akersgt. 35^{III}, Oslo.
Telefon 33630

Forretningsførsel: Den Norske Sakførerforening,
Akersgt. 35, Oslo.
Telefon 33830

Ekspedisjon: J. Chr. Gundersen, Boktrykkeri,
Bernh. Getz gate 3, Oslo. Telefon 30195

Trykk: J. Chr. Gundersen, Oslo
393/VIII. 46. 2600.

Norsk Retstidende

UTGITT AV DEN NORSKE SAKFØRERFORENING
Redaktør: Høyesterettsadvokat Bernt Lund.

Nr. 5—8

1946

III. årg.

HOVEDREGISTER 1936—1940

TIL

NORSK RETSTIDENDE

Pris: kr. 5,— for abonnenter
» 10,— » ikke abonnenter

DEN NORSKE SAKFØRERFORENINGES SEKRETARIAT
AKERSGATEN 35 — TELEFON 33630

Lagmannsrettsakfører OLE TORLEIF RØED

Undersøkelser
vedrørende norske myndigheters stilling til
tyske arbeidsoppdrag den første tid
etter 8. april 1940

Pris, inklusio porto: Kr. 6,50

DEN NORSKE SAKFØRERFORENINGES SEKRETARIAT
AKERSGATEN 35 — TELEFON 33630

108719

SVENSK JURISTTIDNING

grundad av Tore Almén.

Tidskriften, som utkommer med åtta häften om året innehåller avhandlingar och artiklar i juridiska ämnen, meddelanden från främmande rättsområden, notiser från det löpande lagstiftningsarbetet, redogörelser för viktigare hovrättsavgöranden, m. m.

Prenumerationspris för normän 8 norska kronor.

Anmälan hos Johan Grundt Tanum, Boghandel, Karl Johansgaten 43, Oslo, eller hos tidskriften expedition, Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner, Tryckerigatan 2, Stockholm.

INNHOLD:

Side 65. Noen folkerettslige forutsetninger for oppgjøret med økonomiske landssvikere. Av lagmannsrettssakfører Ole Torleif Røed.

Høyesterettsdommer:

Side 75. «Minister» Kjeld Stub Irgens dømt av lagmannsretten etter straffelovens §§ 86 og 98 til fengsel i 7 år og begrenset rettighetstap og inndragning etter § 36 med kr. 101 520,63. I formildende retning la retten bl. a. vekt på at domfelte var gått inn som kommissarisk statsråd for å gagne den norske skipsfart og at han ikke hadde vært av de ondssinnede medlemmer av N. S. — Høyesterett skjærper under dissens frihetsstraffen til 15 år og understreker det alvorlige og landsforræderske forhold som domfelte har gjort seg skyldig i ved som Quislings håndgagne mann å overta stillingen som øverste administrative leder av landets skipsfart. Inngående uttalelser om det straffbare i å fungere som kommissarisk statsråd og «minister» i den «nasjonale regjering». Domfelte påsto at han hadde handlet i nødtilstand eller nødverge (straffelovens §§ 47 og 48) for å hindre at den norske hjemmeflåte skulle prisedømmes, men får ikke medhold. Domfelte var ikke berettiget til å anse den skade som en prisedømmelse måtte bety som særdeles betydelig, sammenlignet med den skade domfelte kunne forårsake ved å stille seg til tjeneste for fienden og dennes hjelpere og derved svekke det indre samhold og motstandsevnen. — «Minister» Axel Heiberg Stang dømmes etter straffelovens §§ 86 og 98 jfr. provisorisk anordning av 3 oktober 1941 til tvangsarbeid på livstid og begrenset rettighetstap, inndragning etter § 36 av kr. 147 000 og erstatning etter landssvikanordningens § 25 med 2 millioner kroner. — Domfeltes befatning med idretten, arbeidstjenesten og ungdomstjenesten ansees som straffbar overtredelse av straffelovens § 86. — Inngående uttalelser om straffutmålingen, hvor flertallet bl. a. legger vekt på at domfelte ikke er noen ondssinnert mann, men svak, villedet og ukritisk. 3 dommere voterer for dødsstraff. — Plenumsbehandling.

Side 106. En 59 år gammel husmor med et særøie på kr. 10 500 opprettholdt sitt medlemskap i Nasjonal Samling under okkupasjonen

Noen folkerettslige forutsetninger for oppgjøret med økonomiske landssvikere.

Av

lagmannsrettssakfører Ole Torleif Røed.

I.

Forræderibestemmelsen i straffelovens § 86 er i første rekke skrevet med henblikk på innbyggerne i et krigførende ikke-okkupert område. Enhver bistand i råd og dad som befolkningen yter fienden som befinner seg utenfor området er her straffbar som forræderi, og må være det for effektivt å kunne verge statens selvstendighet mot angrep innenfra. Bestemmelsens anvendelsesområde er dog på ingen måte uttomt ved at de direkte krigshandlinger i første omgang er forbi og territoriet okkupert.

I og med at fienden trenger inn på norsk område vil imidlertid innholdet av forræderibestemmelsen i § 86 betraktelig endres. De folkerettslige okkupasjonsregler forutsetter at befolkningen i en viss utstrekning har lydighetsplikt overfor okkupanten, og i og med at befolkningen og okkupanten skal leve side om side på samme område, må det være et visst samarbeid mellom dem. På okkupert område er det derfor bare en kvalifisert form for bistand til fienden som er straffbar etter straffelovens § 86.

I den utstrekning det okkuperte områdes borgere adlyder påbud eller forbud som okkupanten med hjemmel i folkerettens regler gir med direkte adresse til den enkelte borger, kan denne handling heller ikke være rettsstridig etter norsk rett. Forholdet rammes således ikke av straffelovens § 86. Om således en norsk borger under kamp yter fiendens tropper husly og gir dem mat etter pålegg med hjemmel i landkrigsreglementets art. 52, foretar han ingen straffbar handling. Det samme er tilfelle om man yter pengekontribusjon til okkupanten (landkrigsreglementets art. 49). Etter folkeretten kan okkupanten benytte seg av det okkuperte lands borgere som er villig til å stille seg til tjeneste til å utføre administrative eller judicielle oppgaver på okkupert område, jfr. Castbergs «Norge under okkupasjonen», side 58. De som således blir ansatt er imidlertid okkupantens organer og utleder all sin myndighet fra ham. I en viss utstrekning vil det antagelig være rettslig tillatt frivillig å ta arbeid i administrasjonen på det okkuperte område. Det må imidlertid fastholdes at det ikke går inn under befolkningens lydighetsplikt å stille sin arbeidskraft til rådighet for okkupanten, og har den fortrente regjering slik som Østerrike i 1866 forbudt sine borgere å fortsette i sine stillinger, må det også være rettsstridig å ta en stilling under okkupantens administrasjon. Det vises for

Denne artikkel er i det vesentlige et utsnitt av en innberetning til Erstatningsdirektoratet. En viss supplering og åjourføring har dog funnet sted.

ovrig til Høyesteretts dom i saken mot minister Irgens, se Riksadvokatens meddelelsesblad s. 55—89.

Okkupanten kan etter folkeretten idomme straff, boter eller inndragning for angrep på sin egen sikkerhet. Om således en skute i henhold til en slik tysk avgjørelse blir inndratt fordi den har vært brukt under partisanvirksomhet, vil det likevel kunne være straffbart for en norsk borger å kjøpe den av tyskerne. Lydighetsplikten omfatter ikke tilfelle som dette, se også Høyesteretts avgjørelse i Retstidende 1945 side 232 flg. Derimot vil man vel måtte si at en tysk borger ikke gjør noe straffbart ved å kjøpe en ting som således er inndradd. Det samme må sikkert sies for et nøytralt lands borgere. Hvis en svenske kjøper en slik inndradd ting på norsk område vitende om at den er inndradd kan han neppe straffes, og han er vel heller ikke forpliktet til å levere den tilbake, jfr. svensk lov av 29 juni 1945 om «återställande av viss från okkuperat land härrörande egendom». Etter § 2 i denne lov er det eiendom som i strid med folkerettens regler er beslaglagt m. v. av okkupasjonsmakten som skal leveres tilbake.

Det samme gjelder etter § 28 i den danske lov av 30 mars 1946 om konfiskasjon av tysk og japansk eiendom.

Når man skal avgjøre om den enkelte borger på okkupert område har foretatt en rettsstridig handling, kan man ikke se hen til okkupasjonsrettens regler i sin alminnelighet, men man må ta for seg de regler som gjelder om befolkningens lydighetsplikt. Som motstykke til at de enkelte borgere gjør hva de er rettslig forpliktet til overfor okkupanten, står da manglende rettsstrid og straffrihet etter norsk rett.

Men også for borgere utenfor Norges grenser gjelder straffelovens § 80. Det vises til straffelovens § 12, nr. 3 a. Særlig betydning vil dette ha for norske borgere som fra før krigen er fast boskattede i okkuperens hjemland, eller som uten å være bosatt selv driver næringsvirksomhet der. Overfor dem vil man sikkert krevde en ytterligere kvalifisert form for bistand for forholdet ansees straffbart. Selv med domicil i fiendeland har en norsk borger vedvarende troskapsplikt, men det underordningsforhold han kommer i til den fremmede stat ved å ta bopel der eller drive virksomhet der, vil bevirke at han har en videre lydighetsplikt overfor det fremmede lands myndighet enn om han hadde bodd på okkupert område.

Når det gjelder en bedrift i fiendeland som eksisterte før krigen, skal det meget til for å si at driften av denne er straffbar selv om virksomheten yter fiendestaten verdifull bistand. Om et norsk firma har et datterselskap eller en underordnet virksomhet i fiendeland, vil man ikke si at driften av denne virksomhet på fiendens område er straffbar selv om produksjonen helt ut går til fienden.

Utvædes derimot bedriften for å møte fiendestats nye og økede behov under krigen, uten at det foreligger ordre herom fra de lokale myndigheter, eller er bedriften anlagt med sikte på krigen, vil forholdet derimot i mange tilfeller måtte ansees straffbart. I det

hele kan man si at normal drift av tidligere eksisterende sivil virksomhet ikke er straffbar.

Det som blir igjen av troskapsplikt mot hjemlandet i slike forhold er først og fremst at man ikke deltar i krigshandlinger mot sitt eget land eller dets allierte, eller utfører noe arbeide som kan stilles på linje med direkte motarbeidelse av sitt eget lands interesser. Arbeider man således i fiendelandets propagandatjeneste foreligger selvsagt straffbart landsforræderi. Det var på grunnlag av en slik rettsoppfatning at House of Lords hosten 1945 domte William Joyce (Lord Haw-Haw) til døden.

At straffeloven i sine motiver ikke kommer inn på disse forhold er naturlig nok. Men man skulle ventet at landssvikanordningen i sine forarbeider hadde berørt disse spørsmål nærmere. De nevnes imidlertid i det hele tatt ikke. Den eneste omstendighet som motivene nevner som trafikkbefriende er tvang, se Samling av Div. Provisoriske Anordninger I—V, side 114, 116 og spesielt 116.

Regien om tvang er av generell art i strafferetten. Praktisk sett kan den kanskje få større betydning i landssviksaker enn ellers, men man må imidlertid først forsøke å finne frem til en løsning av den ytede bistands rettsstridighet på rent objektivt grunnlag, idet man veier de krav troskapsplikten i det ene tilfelle og lydighetsplikten mot okkupanten i det annet tilfelle stiller mot hverandre. Man vil etter min mening komme til å overse et vesentlig ledd hvis man ikke først anvender denne rent folkerettslige betraktningssmåte til vurdering av handlingens rettsstridighet. På en rekke områder vil det under okkupasjon foreligge en stadig pliktkonflikt som i en del tilfeller vil måtte løses til fordel for troskapsplikten, i andre tilfeller til fordel for lydighetsplikten. For løsningen av denne plikt-konflikt vil kjemnskapet til folkerettens regler være av stor betydning. Det er nemlig i disse man må søke opplysning om hvor langt befolkningens lydighetsplikt går. Først etter at den således er avgjort at handlingen ikke kan kreves av okkupanten, kan man behandle det øvrige register av subjektive betingelser i strafferetten spille inn for å avgjøre om handlingen er straffbar. Tvang står her prinsipielt ikke i noen annen stilling enn bevisstløshet (straffelovens § 44) eller ung alder (straffelovens § 46).

Har man imidlertid først kommet til at handlingen hører til dem som okkupanten har adgang til å kreve og faktisk har krevd av befolkningen, vil det være nødvendig og tillike overflødig å undersøke om okkupanten i det enkelte tilfelle har utøvet tvang. Alle tilfeller hvor handlingen er skjedd uten pålegg eller krav holdes således utenfor. Jeg kommer tilbake til dem senere. Hvis innbyggerne på okkupert område i det gitte tilfelle etter okkupasjonsreglene var rettslig forpliktet til å adlyde okkupasjonsbefalinger eller ordre, kan det ikke anvendes straff overfor dem. De har da ikke gjort annet enn hva de var nødsaget til etter gjerningsstedets og gjerningstidens lov.

Etter landssvikanordningen er det imidlertid ikke enhver rettsstridig bistand til fienden som fyller de subjektive straffbarhetsbetingelser som er straffbar som økonomisk landssvik. Handlingen

må tillike kunne karakteriseres som utilberlig. Det vil her bli en dobbelt vurdering av handlingens rettsstridighet på objektivt grunnlag. Forst får man den folkerettslige vurdering og dernest vurderingen av handlingens utilberlighet. Ved denne siste kan man da prinsipielt ikke ta hensyn til den folkerettslige side.

Forat noen kan straffes etter landssvikanordningens § 2, punkt 3, må retten ved begge vurderinger ha kommet til en bekreftende besvarelse på spørsmålet om handlingens rettsstrid. Retten vil likevel ha adgang til å domme etter den strengere lovbestemmelse i straffeloven hvor dette måtte synes riktig.

Norske domstoler vil altså her være nødt til direkte å ta standpunkt til rekkevidden og innholdet av folkerettens regler. Dette er imidlertid ikke noe særegent under det pågående rettsoppgjør. Når det gjelder straff for utenlandske krigsforbrytere må domstolene etter den provisoriske anordning av 4 mai 1945, § 1, avgjøre om en handling er i strid med krigens lover og sedvane. Etter § 2 må likeledes domstolene ta standpunkt til om en rekvisisjon eller et pålegg var ulovlig etter folkeretten.

II.

Også under okkupasjonen er troskapsplikt mot fedrelandet det primære, og det er bare i de unntagelsestilfeller som krigsfolkeretten hjemler at lydighetsplikt mot okkupanten går foran troskapsplikten mot fedrelandet.

De bestemmelser i folkeretten som her er av interesse konsentrerer seg om landkrigsreglementets art. 52. Forfolkningen av denne byr på vanskeligheter på to vesentlige punkter:

- 1) Hvilke ytelser kan okkupanten kreve?
- 2) Hvordan må han fremsette sitt krav for befolkningen er pliktig eller berettiget til å adlyde?

Til 1). Tjenesteytelser kan bare krevas til okkupasjonsherrens behov, og må ikke medføre forpliktelser for befolkningen til å delta i krigoperasjonene mot sitt land. Alle er enige i at uttrykket omfatter ikke bare den direkte deltagelse i kampene som stridende, men også indirekte deltagelse som f. eks. arbeide ved fiendens forsvarsanlegg. Hva man imidlertid nærmere skal forstå med indirekte deltagelse i kampene som ikke kan pålegges befolkningen, er det derimot atskillig tvil om. Stort sett regner man imidlertid okkupanten berettiget til bare å kunne pålegge sivilt arbeid. I en total krigføring vil det kanskje synes vanskelig å trekke noen grense mellom de militære og de sivile arbeider idet en stor del av det arbeid som utføres på okkupert område kommer okkupasjonsherren til gode. Dette er imidlertid ikke nok til å anse arbeidet som militært. Utgangspunktet for skillet mellom militære og sivile arbeider skulle være greit nok. Militære arbeider er slike som har direkte militærbetydning, som bygging av festningsverker, planering av flyplasser, bygging av hangarer. Sivile arbeider er stort sett alt annet arbeid. Som eksempel kan nevnes transportarbeid, fabrikkasjon av bekledningsgjenstander m. m.

Etter nr. 303 i det amerikanske krigsdepartements reglement for landkrigsreglene fra 1940, kan arbeid rekvireres av følgende: «Professional men and tradesmen such as surgeons, carpenters, butchers, bakers etc., employees of gas, electric light and water works and other public utilities; and of sanitary boards in connection with their ordinary functions.» Deretter heter det videre: «The officials and employees of railways, canals, rivers or coastwise steamship companies, telegraph, telephone, postal and similar service, and drivers of transport, whether employed by the State or private companies, may be requisitioned to perform their professional duties so long as the duties required do not directly concern the operations of war against their own country.» Bestemmelsen er sitert fra Hyde, International Law, III, utgave 1945, side 1901.

For øvrig sier Hyde på side 1902 at forbudet mot å tvinge befolkningen til å ta del i krigoperasjonene mot sitt eget land «precludes the requisitioning of their service upon works promoting the ends of war, such as construction of forts, fortifications and entrenchment.» Og så tilføyer han «but there is said to be no objection to their being employed voluntarily for pay on such class of work».

Robin fremhever i Le Droit Moderne de la Guerre, I, side 345, at arbeidet i rustningsfabrikker også må høre til den slags handlinger som det er forbudt å pålegge befolkningen, og han konkluderer med at man for å kunne finne et skille mellom de handlinger som kan pålegges og de som ikke kan pålegges av okkupanten må falle tilbake på den alminnelige rettsbevissthets oppfatning. Det en ærklær mann måtte nekte å utføre det kan heller ikke rettslig pålegges ham å gjøre. Robins fremstilling er for øvrig meget lesverdilig, se l.c. side 340 til 345.

I Landssvik, side 40, har Skole noen treffende bemerkninger, selv om han uttrykker en viss tvil selv om de er riktige. Han sier: «Okkupanten kan forlange at innbyggerne ikke bare overlate ferdige hus til beiter for hans soldater, men også at de bygger nye hus, han kan kreve både at de avstar lagrer av bygningsmaterialer og at de hogger og kjører frem nye. Videre kan han rekvirere tjenerhjelp til sine offisersmesser og soldatbarakker osv. — Derimot kan han ikke forlange arbeid som har et direkte krigsoperasjonsformål. Han kan således ikke kreve arbeid på en flyplass, en festning, en krigshavn eller en vei eller jernbane til militærtransport.»

Det kan videre vises til Fauchille, Traité de Droit International Public, II, side 207 og 285, og Waltz, Recht der Landkriegführung, samt advokat Gunnar Mellbye's artikkel: Fra de tyske krigsretters virksomhet i Norge under okkupasjonen i Tidsskrift for Rettsvitenskap, 1945, side 166 til 167.

Uten å ta noe direkte standpunkt selv opplyser Oppenheim i International Law II (6te gjennomsette utgave 1944) side 344—45, at det i praksis alltid har vært skjulnet mellom befolkningens deltagelse i krigoperasjonene og i forberedende handlinger. Til de siste regnes nettopp utbygging av de anlegg som er av militær viktighet, og det har under tidligere okkupasjonsforhold vært hev-

det at dette har befolkningen plikt til etter folkeretten å bistå med. Etter denne forståelse av art. 52 er det bare de rene kamphandlinger mot sitt fedreland som befolkningen ikke kan pålegges. Praksis er ofte meget viktig til forståelse av folkerettslige bestemmelseres rekkevidde, men hvor denne praksis utelukkende er basert på maktanvendelse, kan den vanskelig bli rettsdannende. Spesielt gjelder dette når de forskjellige regjeringer både under og etter okkupasjonen har protestert heftig mot, eller tatt tydelig avstand fra okkupantens fremferd.

Konklusjonen skulle således være denne: befolkningen kan ikke tilpliktes å delta i okkupantens militære eller para-militære formasjoner. Dette må gjelde selv om deres oppgave bare er å opprettholde orden på det okkuperte område. Det er videre ikke tillatt å kreve at befolkningen arbeider på militære anlegg. Det gjelder ikke bare rene befestningsanlegg, men også anlegg av flyplasser, kai-anlegg i forbindelse med marinebaser, som også teoretisk kan ha en ikke-militær anvendelse. Arbeid i rustningsindustri er heller ikke tillatt å pålegge befolkningen. Hva angår transporttjenesten kan okkupanten antagelig folkerettslig kreve at befolkningen utfører denslags arbeid når det ikke skjer i ildlinjen. Bygging av brakker vil kunne stå i en slik sammenheng med befestningsanlegg at det må behandles på samme måte som dette. Ellers vil antagelig bygging av brakker kunne pålegges befolkningen etter folkeretten. Dette må spesielt gjelde brakker fabrikkert som lemmer og levert på jernbanestasjoner. Fabrikasjon av klær, herunder også uniformer, vil kunne pålegges. Og hele den øvrige rekke av sivile arbeider kan okkupanten kreve at befolkningen utfører. Man vil ved å lese en del av Castbergs betenkninger i «Norge under okkupasjonen» få et visst inntrykk av hva okkupanten kan kreve og hva han ikke kan kreve. Det vises særlig til side 131 fig., 178 fig., 194 fig., og 203 fig.

Forutsetningen har imidlertid hele tiden vært at det arbeid som pålegges skjer til okkupasjonsherrens behov. Hvis arbeidet skjer til noe annet formål er det folkerettsstridig selv om det ligger innenfor den ramme som ovenfor er trukket opp. I de fleste tilfeller vil befolkningen antagelig måtte nøye seg med å stole på de opplysninger okkupanten gir om arbeidet, og i enkelte tilfeller vil endog okkupanten av militære grunner kunne nekte å gi spesielle opplysninger om arbeidet. Visse tilfeller ligger imidlertid klart utenfor okkupasjonsherrens behov, således kan nevnes de skipsbyggingskontrakter som okkupanten fikk i stand med norske verksteder sommeren og høsten 1940 for levering av oppsynsskip eller handelsskip til den tyske flåte.

Til 2). Skjematisk kan man operere med fire forskjellige tilfeller:

- a) Det dreier seg om tjenesteytelser som ligger innenfor rammen av art. 52 og folkeretten for øvrig. Okkupanten har ikke gitt noe pålegg.
- b) Det dreier seg om tjenesteytelser innenfor rammen av art. 52 og folkeretten for øvrig. Okkupanten har gitt pålegg.

- c) Det dreier seg om tjenesteytelser utenfor hva okkupanten etter folkeretten kan kreve av befolkningen. Okkupanten har ikke kommet med pålegg.
- d) Det dreier seg om tjenesteytelser utenfor hva okkupanten etter folkeretten kan kreve av befolkningen. Okkupanten har imidlertid gitt pålegg.

Tilfellet c) er det enkleste. Samarbeid med okkupanten som er plitt til på den måte må opplagt kunne straffes som landsforræderi. De norske myndigheters holdning i 1940 kan ikke med noen rimelig grunn tas til inntekt for den oppfatning at befolkningen kunne svikte sin troskapsplikt mot fedrelandet. Og selv om det er enkelte ting som kan virke litt eiendommelig fra offentlige organers side, så viser en dansk høyesterettsdom av 27 november 1945 i straffesak mot Erik Kam at det kan avgis mange uttalelser fra offentlige myndigheter uten at brudd på troskapsplikten blir straffri.

Saksforholdet var følgende: Erik Kam hadde meldt seg til Frikorps Danmark som var en dansk frivillig formasjon som kjempet sammen med tyskerne på Østfronten. Det danske krigsministerium hadde 8 juli 1941 med tilslutning av de øvrige departementer sendt en sirkulærskrivelse hvori det stod at den danske regjering hadde gitt tillatelse til at danske offiserer og menige kunne melde seg til Frikorpset. I skrivelsen var det nærmere forskrifter om hvordan man skulle forholde seg hvis man ville melde seg til korpset, og det var spesielt uttalt at det ikke måtte legges noen vanskeligheter i veien for dem som ville inntre i korpset. Ritzaus bureau hadde utsendt en offisiell meddelelse om at oberstløytnant Kryssing med den Kgl. danske regjeringens billigelse hadde overtatt kommandoen over frikorpset. På forskjellige andre steder hadde også danske myndigheter tilkjennegitt at det var med deres samtykke korpset kom i gang. Allikevel fant den danske Høyesterett flere, 12 dommere, at de danske myndigheter ikke hadde gitt befolkningen noen anvisning på å delta i Frikorpset, som kunne virke straffbefriende, jfr. det danske straffelovs tillegg § 1, punkt 2. Tiltalte ble av Høyesterett dømt til fengsel i 2 år og tap av almen tillit i 5 år. Det vises også til statsadvokat Harald Sunds artikkel i T. f. R. 1945 side 155, hvor de danske straffebestemmelser det her gjelder siteres i forbindelse med de underordnede instansers dommer.

Dommen må sees som et uttrykk for at også offentlige myndigheter kan være utsatt for tvang og at de handlinger som de herunder foretar ikke alltid medfører at troskapsplikten mot fedrelandet opphører å gjelde. Når dette kan gjelde offisielle uttalelser fra de lovlige myndigheter i Danmark må dette enn mere gjelde tilfældige uttalelser og indirekte stillingtagen fra Administrasjonsrådets side eller fra organer som ble oppnevnt av det. Både Administrasjonsrådet og dets organer var jo etablert under okkupasjonen og var basert på et visst samarbeid med de tyske myndigheter.

I nær tilslutning hertil må det tilfelle som er nevnt under a) også behandles. Selv om den handling det her gjelder er av den art at den lovlige kunne vært pålagt befolkningen, vil det selvsagt ikke

være adgang til straffritt å utføre den frivillig. Den vesentlige del av den brakkebygging og det øvrige samarbeid en del ervervsdrivende hadde med okkupanten i 1940 foregikk på helt frivillig grunnlag. Hvis man vil forsøke å sette seg inn i den mentalitet som hersket i visse kretser, vil en gjennomgåelse av Prispolitiets etterforskninger overfor entreprenører og andre sikkert være meget avslørende. Et symptomatisk uttrykk herfor finner man i Larvik prisretts dom referert i Retstidene 1942, side 21—28. Slik som der er skildret reagerte nok en god del av dem som senere ble profitorer. Det kan muligens for en alminnelig mann synes eiendommelig at når A og B har utført nøyaktig det samme arbeid for okkupanten, vil A kunne straffes for landssvik mens B går fri. Begge har ved sin arbeidsprestasjon hjulpet okkupanten like meget. Det A straffes for her er imidlertid den mangel på motstandsvilje han har vist ved å utføre et arbeid for han fikk et klart pålegg om det. Det synes innlysende at det ville være av stor betydning for å sinke okkupantens arbeider og krigsanstrengelser at den hver eneste gang den skulle ha noe utført måtte kreve dette etter landkriksreglementet med utferdigelse av pålegg. En lignende betraktning kommer også til uttrykk i René Floriot's bok «La Répression des Faits de Collaboration», (Paris 1945) side 9—10.

Hvor det gjelder okkupantens innkjøp av varer på okkupert område, vil det muligens være riktig å si at ordiner omsetning i en viss utstrekning straffritt vil kunne foretas uten direkte pålegg.

I de tilfeller som er nevnt under b) mener jeg at befolkningen er pliktig til å adlyde okkupantens pålegg og at denne plikt skjærer gjennom troskapsplikten mot fedrelandet. Jeg kan derfor ikke anerkjenne de uttalelser Eidsivating lagmannsrett kommer med i sin dom av 21 januar 1948 (sak nr. 547, 1945 mot David, Henrik Johan og Haakon Nielsen) som riktige. Retten fant det bevist at hvert enkelt arbeid var pålagt de tiltalte. Fra forsvarens side ble det prosedert på at okkupasjonsmakten hadde adgang etter folkeretten til å rekvirere de ytelser tilstanden omfattet. Lagmannsretten uttaler hertil: «Retten er ikke enig i denne oppfatning. Ganske visst har okkupasjonsmakten meget store rettigheter over det okkuperte område, men det er ikke derfor gitt at befolkningen innen det okkuperte område straffritt kan hjelpe okkupasjonsmakten i å gjennomføre sine rettigheter. Det vil avhenge av om hjelpen i tilfelle kan gis uten at den strider mot den troskapsplikt som skyldes fedreland og dets lovlige myndigheter.»

Om troskapsplikt eksisterer i det gitte tilfelle og hvor langt den går, kan imidlertid som foran påvist bare avgjøres under hensyntagen til de folkerettslige regler om befolkningens lydighetsplikt. Floriot behandler spørsmålet i sin forannevnte bok. På side 9 sier han følgende: «Det er for det første klart at det er vanskelig å iverksette forfølgning mot industridrivende som har mottatt pålegg. De hadde ikke noe middel til å unndra seg denne rekvisisjon og ingen tenker på å bebreide dem noe.»

Det har dog vært reist spørsmål om nordmenn pliktet å bøye seg for alminnelig ordre eller pålegg fra tyskerne om å utføre

arbeid, eller om de skulle sette hardt mot hardt og først eventuelt bøye seg for tvang. Det er klart at fra et moralsk synspunkt vil denne siste løsning være langt å foretrekke. Samstemmighet mellom rett og moral på så vitale punkter i et folks liv, burde man kunne kreve. Allikevel tror jeg at den strengt rettslige vurdering av denne konfliktsituasjon må fore til at man sier at en nordmann var pliktig til å adlyde en folkerettslig lovlig ordre eller et pålegg om å utføre et arbeid. Man kunne muligens komme til et annet resultat hvis man gikk ut fra at de vanlige okkupasjonsregler ikke helt utkom til anvendelse i slike tilfeller fordi selve okkupasjonen var rettsstridig, jfr. Seversteds artikkel herom i T.f.R. 1945 side 113 flg. Jeg kan dog ikke anerkjenne riktigheten av denne teori. Jeg forstår også Castbergs uttalelse i «Norge under okkupasjonen» side 20 slik, at krigens rettsstridighet er uten direkte betydning for befolkningens rettigheter og plikter så lenge okkupasjonsforholdet varer. Meg bekjent er det heller ikke hevdet noe annet syn på dette spørsmål under rettspøggjøret i de andre tidligere okkuperte land.

Følgen av det syn jeg har inntatt her vil være at hvis en nordmann har henvendt seg til tyskerne for å få overdradd et arbeid, men samtidig har bedt om at det skal utferdiges et klart pålegg herom, vil henvendelsen til tyskerne være straffbar. Selve utføringen av arbeidet vil derimot ikke kunne straffes, men vederlaget skal allikevel inndras, idet det er foranlediget ved det forbryterske sinnelag, jfr. landssvikanordningens § 15.

Et annet forhold som også må tas i betraktning omtales i motivene til landssvikanordningen side 115 annen spalte. Det nevnes her et tilfelle hvor arbeidet er pålagt under tvang og antagelig vil da selve utføringen av arbeidet ikke være straffbar, men hvis arbeidet utføres ved at arbeiderne bys større lønninger og materielle overmåder høyere lønser, vil dette kunne være en selvstendig forbyrelse, ikke bare mot prislovsbestemmelsene men også mot landssvikanbestemmelsene, fordi vedkommende i det gitte tilfelle har handlet selvstendig og fritt utenfor det område hvor tvangen virker. Det straffbare forhold er her ikke den handling å arbeide for tyskerne, men under sitt arbeid for tyskerne å ha handlet rettsstridig.

Også samarbeid under forhold som nevnt under d) er straffbart. Pålegg kan i slike tilfeller være ledsaget av tvang eller trusler fra okkupantens side. I hvilken utstrekning anvendt tvang skal få innflytelse dels på straffeskylden dels på straffutmålingen, vil avhenge av straffelovens §§ 47, 56 og landssvikanordningens § 5. Man må imidlertid være klar over at selv tvang ikke alltid virker straffbefriende. Fra straffelovens forarbeider vil jeg nevne følgende uttalelse inntatt i Kjerschow: Kommentar til straffeloven, side 124: «Staten fordrer i mange tilfeller av sine borgere at de skal se døden i øynene uten derfor å tape selvbeherskelsen og det synes lite rimelig i den borgerlige straffelov å anerkjenne som ubetinget straffrihetsgrunn hva der etter den militære ville være en med dødsstraff truet feighet.» Dette resonnement er nærmere utpenslet i motivene til landssvikanordningen, side 116: «Hvorvidt tvangen

skal fritas for straff eller føre til straffsattelse vil dog selvsagt bero ikke bare på tvangens art, men også på arten av den straffbare handling som den har fremkalt og de konkrete omstendigheter som ellers er til stede. Når det gjelder utføring av militære tjenesteplikter kan tvang i alminnelighet ikke påberopes, jfr. den militære straffelovs § 20. Det er klart at krigsmenn bør stå i en særstilling, men også sivile må ha en viss plikt varierende etter de verdier som står på spill, og den stilling vedkommende inntar, til å stå imot tvang fra fiende eller landsforrædere. Det er på dette grunnlag hjemmefronten er bygget opp, og de som har sviktet, bør ikke alltid fritas fordi om det er øvet en viss tvang mot dem eller de er blitt skremt med trusler.

Det som vanligvis har forekommet i Norge er at tyskerne har rettet en anmodning til en nordmann om å utføre et arbeid, gjerne med overtalelser som i større eller mindre grad har ligget på kanter av trusler, eller tyskerne har latt det skinne igjennom at tvang (økonomisk eller personlig) vil kunne bringes til anvendelse. Det skal erkjennes at det etterpå er langt lettere å se klart hvordan man skulle handlet i en slik situasjon. Det er forhold som får tillegges den vekt det bør ved vurderingen av om tiltale skal reises. Rettslig sett bør det ikke være tvilsomt at vedkommende nordmann som i en slik situasjon har gitt etter for okkupanten har brutt sin troskapsplikt mot fedrelandet, og kan hans forhold for øvrig karakteriseres som utilbørlig, f. eks. fordi han har oppbåret stor fortjeneste og utvidet sin virksomhet sterkt, synes det ikke å være noen grunn for at han skal slippe straff eller inndragning.

Det oppstår videre spørsmål om en feilaktig oppfatning av folkerettens regler og den lydighetsplikt man hadde overfor okkupanten i enkelte spesielle tilfeller kan medføre ytterligere strafffrihet. Det skal jo meget til etter vår rettspraksis for at en normvillfarelse skal virke straffbefriende. Særlig her hvor det dreier seg om dyptliggende og rotfestede plikter til å være tro mot sitt land i motens stund, vil rettsbevissheten reagere overfor frifinnelsen på den grunnlag at tilfalte trodde han hadde en plikt til å adlyde okkupanten som han i virkeligheten ikke hadde.

Ejennskapet til folkerett har ikke vært særlig stor i Norge og det vil kunne ha hendt at en ervervsdrivende har henvendt seg til en sakfører for å vite innholdet og rekkevidden av folkerettens regler anvendt på en konkret situasjon. Tar her sakføreren feil må det jo erkjennes at den ervervsdrivende ikke er så meget å laste når han følger sakførerens råd. Full strafffrihet bør han imidlertid ikke kunne oppnå uten i rent spesielle tilfeller.

Når foreligger der pålegg? Man må her være klar over at det bare er den virkelige ordre — det kategoriske pålegg — som den okkupasjonsrettslige lydighetsplikt tilsier skal etterkommes med tilsidesettelse av troskapsplikten. Et godt eksempel herpå er den skriftlige befaling til en tysk general utstedt i aprilgagene 1940: «Ich befehle Ihnen die Arbeit gemäss näherer Vereinbahrung mit der Luftwaffe sofort aufzunehmen.» Understrekningen var foretatt i det tyske brevet.

Det er imidlertid ikke påbudt etter folkeretten at okkupanten skal gi sine pålegg skriftlig og det er vel heller ikke gjort av tyskerne uten i forholdsvis få tilfeller. Tyskernes opptreden overfor de norske ervervsdrivende fikk sjelden et så kategorisk preg. Det forekom henstillinger, anmodninger, forespørsler, oppfordringer, gjerne fulgt av overtalelse med alle mulige avskygninger i overgangsformer fra anmodning om å avslutte en alminnelig frivillig kontrakt til det klare pålegg. Jeg har et inntrykk av at det er forholdsvis få tilfeller hvor det foreligger direkte pålegg etter landkrigsreglementets art. 52. Dette bekreftes også av en forklaring som den tyske Regierungs-aurat Mentzer har avgitt, se rundskriv nr. 17 fra Riksadvokaten.

Et pålegg vil kunne være ledsaget av tvang eller trusler eller anvendelsen herav fra okkupantens side vil i visse tilfeller måtte oppfattes som pålegg. Prinsipielt bør man imidlertid holde fra hverandre virkningen av et pålegg og av tvang.

Pålegg skal utføres etter bemyndigelse fra den som har kommandoen på vedkommende sted. Det er altså full adgang til å delegerer myndighet til å gi pålegg både generelt og for det enkelte tilfelle. Man må imidlertid kunne kreve at det er en offiser som innestår for den ordre som gis.

Minister: Kjeld Stub Irgens domtes av lagmannsretten etter straffelovens §§ 86 og 98 til fengsel i 7 år og begrenset rettighetstap og inndragning etter § 36 med kr. 101 520.63. I formidende retning la retten bl. a. vekt på at domfelte var gått inn som kommissarisk statsråd for å gagne den norske skipsfart og at han ikke hadde vært av de ondsinnede medlemmer av N. S. — Høyesterett skjærper under dissens frihetsstraffen til 15 år og understreker det alvorlige og landsforræderske forhold som domfelte har gjort seg skyldig i ved som Quislings håndgangne mann å overta stillingen som øverste administrative leder av landets skipsfart. Inngående uttalelser om det straffbare i å fangere som kommissarisk statsråd og minister i den nasjonale regjering. Domfelte påsto at han hadde handlet i nødtilstand eller nødverge (straffelovens §§ 47 og 48) for å hindre at den norske hjemmeflote skulle prisedommes, men får ikke medhold. Domfelte var ikke berøvet til å anse den skade som en prisedomme måtte bety som særdeles betydelig, sammenlignet med den skade domfelte kunne forarsake ved å stille seg til tjeneste for fienden og dennes hjelpere og derav svekke det indre samhold og motstandsevnen. — Minister: Axel Heiberg Stang dommes etter straffelovens §§ 86 og 98 jfr. provisorisk anordning av 3 oktober 1941 til tvangsarbeid på livstid og begrenset rettighetstap, inndragning etter § 36 av kr. 147 000 og erstatning etter landssvikanordningens § 25 med 2 millioner kroner. — Domfeltes befaling med idretten, arbeidstjenesten og ungdomstjenesten ansees som straffbar overtredelse av straffelovens § 86. — Inngående uttalelser om straffutmålingen, hvor flertallet bl. a. legger vekt på at domfelte ikke er noen ondsinnert mann, men svak, villedet og ukritisk. 3 dommere voterer for dødsstraff. — Plenumsbehandling.

Dom 2 februar 1946 i Lnr. 20: Riksadvokat Sven Arntzen, aktor mot Kjeld Stub Irgens (høyesterettsadvokat A. V. Heiberg, forsvarer) og Axel Heiberg Stang (høyesterettsadvokat Jacob Hoel, forsvarer).

Dommer Fougner: Eidsivating lagmannsrett avsa den 19 november 1945 dom med sådan domsslutning: «Kjeld Stub Irgens dommes for forbrytelse mot straffelovens §§ 86 og 98, jfr. straffelovens § 62, til fengsel i 7 år med fradrag for varetektsfengsel 189 dager.

For en tid av 10 år fradømmes han med hjemmel i landssvikanordningens § 51 de i anordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8 nevnte rettigheter.

Etter straffelovens § 36 og landssvikanordningens § 15 inndras hos tiltalte et belop av kr. 101 520,63.

I erstatning til det offentlige for saksomkostninger betaler tiltalte kr. 200.

En av domsmennene stemte for en fengselsstraff av fire år, ellers var dommen enstemmig.

Og den 24 november 1945 avsa den samme rett enstemmig dom med denne domsslutning: «Tiltalte Axel Heiberg Stang dommes for forbrytelser mot straffelovens §§ 86 og 98, jfr. provisorisk anordning av 3 oktober 1941 sammenholdt med straffelovens § 62 til tvangsarbeid på livstid.

Etter provisorisk anordning av 15 desember 1944 (landssvikanordningen) § 25 idømmes tiltalte en erstatning til statskassen stor kr. 1 500 000.

Hos tiltalte inndras etter straffelovens § 36 kr. 147 000.

For en tid av 10 år fradømmes tiltalte de i landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8 nevnte rettigheter, jfr. anordningens § 51.

I erstatning til statskassen for saksomkostninger betaler tiltalte kr. 500.»

Saken mot Irgens og Stang var av lagmannsretten besluttet forenet til en sak i medhold av straffeprosesslovens § 134. Senere ble på grunn av Stangs sykdomsforfall de videre forhandlinger for hans vedkommende utsatt, mens forhandlingene for Irgens vedkommende fortsatte, hva der har ført til at dommen mot Irgens og dommen mot Stang er avsagt på forskjellige dager.

Riksadvokaten har påanket begge dommer til skjerpelse av straffen. Etter anmodning av Erstatningsdirektoratet har han videre, for så vidt angår dommen mot Stang, påanket fastsettelsen av erstatningsbeløpet, som finnes ansatt for høyt.

Også begge domfelte har erklært anke. Irgens' anke mot den dom som feller ham, gjelder lovanvendelsen, straffutmålingen og inndragningen. Stangs anke gjelder lovanvendelsen, straffutmålingen og fastsettelsen av erstatningsbeløpet, som menes å være satt for høyt.

Ankene mot begge straffedommer er ved Høyesterett behandlet under ett.

Jeg tar først for meg ankene mot den dom som er avsagt mot Irgens, deretter ankene mot Stang-dommen. Om saksforholdet og de domfeltes personalia viser jeg til de avsatte dommer. Jeg tilføyer at det må bero på en feilskrift når det i lagmannsrettens dom sies at Irgens ble avskjediget den 12 juni 1942. Det var i virkeligheten den 12 juni 1944.

Irgens' anke vedkommende lovanvendelsen gjelder for det første at det antas å være uriktig når lagmannsretten har funnet det å være straffbart etter straffelovens §§ 86 og 98 å inntre som «kommissarisk statsråd» og videre å fortsette som «minister» i den såkalte «nasjonale regjering». Det er for så vidt fra forsvarerens side særlig fremholdt at en okkupant ikke handler i strid med Haagkonvensjo-

nens (Landkrisregimentets) bestemmelser når han benytter borgere av det okkuperte land som hjelpere til det okkuperte områdes forvaltning, og at det da heller ikke kan være rettsstridig og straffbart at det okkuperte lands borgere for så vidt stiller seg til okkupantens disposisjon. Jeg mener at denne argumentasjon ikke kan føre frem. Idet jeg i det vesentlige viser til hva lagmannsretten uttaler om subsumsjonsspørsmålet, fremhever jeg:

Det er overflødig å inngå på under hvilke forhold eller i hvilken utstrekning norske borgere i okkupasjonstiden kunne inntre som tyskernes hjelpere ved landets forvaltning eller gjøre tjeneste i slike stillinger uten å pådra seg straffansvar etter norsk lov. De stillinger Irgens gikk inn i, og den virksomhet som disse stillinger påla ham, hadde nemlig sin ganske bestemte og særegne karakter i kraft av de begivenheter og forhold som knyttet seg til Irgens' og hans kollegers innsettelse i stillingene. Det var ved Terbovens velkjente kringkastingsstale av 25 september 1940, de kommissariske statsråders oppnevning ble kunngjort. Og ved denne samme tale erklærte Terboven at Kongehuset ikke mer hadde noen politisk betydning og ikke ville vende tilbake til Norge, — at det samme gjaldt «den likeledes emigrerte regjering Nygaardsvold». — at de gamle politiske partier, tydeligvis N. S. unntatt, var oppløst, — og at nye sammenslutninger med politisk formål ikke ville bli tillatt. Talsens og hele nyordningens tendens markertes også med full tydelighet ved en avsluttende tirade om at det nå bare gas én vei «til i vidtgående utstrekning å vinne frihet og selvstendighet tilbake for det norske folk», en vei som sas å «føre over Nasjonal Samling».

Det kan ikke være tvilsomt at denne tale, som forresten også rommet andre uverdige og usømmelige uttalelser om de norske statsmyndigheter, inneholdt eller proklamerte hva der folkerettslig måtte oppfattes som grove overgrep mot vårt land, jfr. Landkrisreglementets § 43, som pålegger en okkupant «å respektere de lover som gjelder i landet, medmindre der foreligger absolutte hindringer derfor». Og når Irgens som en av de oppnevnte kommissariske statsråder under disse forhold tiltrådte og opptok sin virksomhet i den stilling han ble oppnevnt til, står det for meg som utvilsomt, både at han derved under den krig som Norge var trukket inn i, «ytet fienden bistand i råd eller dåd», respektive «svirket Norges strids-evne», og at han «søkte å medvirke til at rikets statsforfatning ved ulovlige midler» ble forandret. Til gjennomføringen av den prosess som skulle innordne vårt land under det tyske regime, hadde okkupanten nemlig åpenbart det sterkeste behov for nordmenn som han kunne skilte med i tilsynelatende ledende stillinger, nemlig for å la det tre frem at han i sin nyordning hadde støtte og medvirken fra norske borgere med kjente navn. Og denne støtte har Irgens ytet fienden når han i henhold til oppnevningen gikk inn som kommissarisk statsråd og vedvarende virket i denne stilling tross Terbovens tale, som han er opplyst å ha hatt kjennskap til da han den 26 september 1940 overtok stillingen. Hva spesielt angår domfellelsen etter § 98, tilføyer jeg at talen gir klart uttrykk for at det var Terbovens — okkupasjonsmaktens — mening at den nyordning som

proklamertes skulle bli varig, nemlig i den forstand at det angrep på den norske forfatning og statlige ordening som trådte i dagen gjennom kringkastingstalen, var å betrakte som noe det seirende Tyskland ikke ville gå tilbake på. At man utfra det «storsinn» hos okkupasjonsmakten som talen proklamerer, kunne tenke seg å tillate en fortsatt og bestemt utforming av den norske, nasjonal-sosialistiske stat er vel så, jfr. den bemerkning i talen som jeg alt har gjengitt om den «vei som førte over N. S.». Og at N. S.'s fører og hans krets har sett på Terbovens tale av 26 september og den ordening som da etabliertes, som en revolusjonær endring i Norges gjeldende forfatning og som en etappe på veien frem til den nasjonal-sosialistiske stat, er utenfor tvil. Jeg viser til Quislings kringkastingstale den 26 september, hvor det bl. a. heter: «Vi er et fastyre, en foreløpig ordening inntil vi i Nasjonal Samling har sikret oss det faste grunnlag for den fulle maktovertagelse. Det er det første skritt på veien til gjenreisning av Norges selvstendighet. Og Quisling uttaler videre: «Nasjonal Samling, vår bevegelse, er nå det eneste lovlige parti i Norge. Det er det eneste som kan drive politisk virksomhet i Norge. Våre ideer er det som nå skal danne grunnlaget for nybyggingen av den norske stat og det norske samfunn. Det betyr en nyordning av det norske folks livsformer, av den norske stat, og det norske samfunn.»

Under disse omstendigheter ser jeg det så, at de forhold som Irgens er kjent skyldig i, rettelig er henført også under straffelovens § 98. Jfr. Rt. 1945 s. 71 (sak mot Bjarne Haugen Knudsen) og Rt. 1945 s. 109 flg., spes. s. 113—14 (Quislingsaken). Fullbyrdet forbrytelse etter denne paragraf foreligger allerede i og med at noen har søkt å bevirke eller medvirke til, osv. Og at krigens utfall til slutt gikk tyskerne imot, og at dermed tyskernes «nyordning» av vårt land falt sammen, bør ikke kunne lede til en endret bedømmelse av forholdet.

Hva jeg har sagt om Irgens fellels, etter straffelovens § 98 og under overtagelsen av stillingen som kommissarisk statsråd og hans virksomhet i denne stilling, gjelder like meget også dette at han lot seg utpeke til «minister» i Quislings «nasjonale regjering», og hans virke i denne stilling. Det er her i første rekke Quislings tale under den såkalte «statsakt» på Akershus den 1 februar 1942, jfr. hans kunngjøring av samme dag til det norske folk, og hans kunngjøring av 5 samme måned om «den nasjonale regjering», som tjener til å belyse hva ministerstillingen innebar. Med okkupasjonsmaktens godkjennelse og — hva bl. a. maktforholdene gjorde innlysende — som dennes lydige tjener overtok Quisling formelt regjeringsmakten som ministerpresident, og dannet deretter sin regjering. Og om denne «nasjonale regjering» bestemtes det at den stod under ledelse av ministerpresidenten, og at denne innehadde den myndighet som etter Grunnloven tillå Kongen og Stortinget. Det proklameres at «den sanne N. S.-ånd nå bringes til å gjennomsyre hele det norske folk i stat og samfunn, i kulturlivet og næringslivet» osv. Og «fører- og ansvarsprinsippet» feires som det varige grunnlag for styre i stat og samfunn.

Det kan etter min mening ikke være tvilsomt at dette nye tiltak innebar et nytt fremstøt fra okkupasjonsmaktens og dens hjelperes side til nedkjemping av den norske motstand og til fremme av tyskernes krigsmål. Og det synes videre klart at aksjonen var en fortsettelse og videre utbygging av det mot norsk lov og folkerett stridende angrep på den norske forfatning, som allerede hadde manifestert seg gjennom innsettelsen av de kommissariske statsråder og dermed sammenhengende begivenheter i september 1940. I begge henseender ga de kunngjøringer jeg har nevnt utvetydig og — jeg kunne si — autoritativt beskjed. Og Irgens har som de andre statsråd- eller ministerkolleger, fulgt disse begivenheter på nærmeste hold. Ja, de har også vært med på å undertegne den i lagmannsrettens dom omhandlede henvendelse («beslutning av 30 januar 1942») til Quisling, hvori de henstiller til «Nasjonal Samlings fører, Vidkun Quisling» å danne «en norsk nasjonal regjering til overtagelse av regjeringsmakten», en henvendelse som også umiddelbart ble publisert. De har derved endog gått med på å skilte som initiativtagere til og har stillet seg som moralske garanter for det fornyede og grove forræderi og forfatningsbrudd.

Videre antas det i følge domfeltes ankeerklæring å bero på uriktig lovanvendelse, når lagmannsretten ikke har ansett bestemmelsene i straffelovens §§ 47 og 48 (nødstand og nødverge) anvendelige på forholdet. Jeg er enig med lagmannsretten i at ingen av de påberopte bestemmelser her har anvendelse, og viser i det vesentlige til hva lagmannsretten har sagt. Hva § 47 angår er det for meg uten videre avgjørende at de foreliggende omstendigheter, som lagmannsretten fremholder, ikke kunne berettiggje domfelte til å anse den skade som en prisedømmelse av den norske handelsflåte måtte bety, som særdeles betydelig, sammenlignet med den skade domfelte kunne forårsake ved å stille seg til tjeneste for fienden og dennes hjelperer, N. S. Den skade som kunne tenkes å resultere av domfeltes og hans felless grove rettsbrudd, var nemlig intet mindre enn en svekkelse av norsk indre samhold og motstandsevne på en tid da landets frihet og selvstendighet var på det alvorligste truet. — Og hva angår nødvergereglene er jeg enig med lagmannsretten i at disse regjeringens anvendelse har, fordi domfeltes straffbare handlinger overhodet ikke skadet angriperen, okkupasjonsmakten, men var rettet mot hans eget fedrelands integritet og statlige ordening.

Domfeltes anke over lovanvendelsen blir etter dette å forkaste. Tilbake står hans anke over straffutmålingen, som jeg drøfter under ett med riksadvokatens anke.

Om de momenter som bør veie ved utmålingen av straffen for denne domfelte, kan jeg i alt vesentlig vise til lagmannsrettens uttalelser. Det har åpenbart sin riktighet at Irgens, som lagmannsretten nevner, ikke har tilhørt den ondartede klasse av N. S.-medlemmer. Og hva der foreligger opplyst i saken byr etter min mening ikke tilstrekkelig grunnlag for å sette seg ut over den vurdering fra lagmannsrettens side som kommer til orde i rettens anførsler om motivene for domfeltes handlemåte. Også hva angår visse fortjenester han under sitt virke har innlagt seg, henholder jeg meg, stort sett,

til det som lagmannsretten sier. I lagmannsrettens dom nevnes en rekke tilfelle hvor Irgens har gått i bresjen for norske interesser eller på annen måte vært landsmenn til hjelp og nytte. Positivt å oppfatte hvert enkelt av disse forhold som en formildende omstendighet antar jeg ville være å gå vesentlig for langt. Men i hvert fall i flere av de tilfelle som regnes opp, deriblant særlig ordningen med understøttelse av sjofolks pårørende, har Irgens gjort en personlig innsats, som ved straffens utmåling bør komme ham til gode. Jeg nevner for så vidt det brev han den 24 mai 1941, da tyskerne syntes å ha bestemt seg til å prisedømme den norske handelsflåte, sendte Reichskommissar med beskjed om at han, da det ikke var lykkedes ham å redde flåten for Norge, ikke fant å kunne fortsette som kommissarisk statsråd og derfor ba om avskjed. Jeg forstår lagmannsrettens dom og sakens opplysninger ellers derhen, at avskjedssøknaden og domfeltes opptreden vis-à-vis tyskerne i øvrig må antas å ha vært medvirkende til at tyskerne lot falle planen om å la flåten prisedømme. Og hans innsats her blir da i regnskapet en ikke uvesentlig post på hans kredittside. Det synes å være gitt at man, så usikre som forholdene var på vårparten 1941, måtte regne med som ikke usannsynlig, at det kunne bli av stor betydning for Norge ved det oppgjør som engang skulle komme, at de skip som befant seg i norsk farvann eller på annen måte var innenfor tyskernes rekkevidde, ikke var blitt prisedømt men vedvarende hadde seilt under norsk flagg. Også dette at Quislings pålegg eller oppfordring til Irgens i mai 1944 om, i anledning av den da trufne okkupasjonsavtale mellom London-regjeringen og Moskva, å stille seg til disposisjon for nazistisk propaganda mot bolsjevismen, fra Irgens' side ble mott med et bestemt avslag, må regnes ham til gode. Overhodet tegner det omhøndlede avsnitt av lagmannsrettens domsbegrunnelse bildet av en mann som, så langt fra å ha villet skade landsmenn, tvert imot villig har ytet bistand for å avbote ulykker som okkupasjonen og dens overgrep bragte over hans landsmenn, og for vis-à-vis okkupasjonsmakten å vareta landets og dets borgeres økonomiske interesser.

Med alt dette står det imidlertid også fast at det er særdeles alvorlige og vidtrekkende forbrytelser domfelte har gjort seg skyldig i. Han har gjennom den overveiende del av okkupasjonstiden, fra 25 september 1940 og inntil han den 12 juni 1944 ble meddelt avskjed, stått i spissen for Sjøfartsdepartementet, først som kommissarisk statsråd, senere som «minister», og dermed fremtrådt som øverste administrative leder av landets skipsfart. Jeg mener å ha påvist, at han ved å gå inn i å virke i disse stillinger har ytet sine oppdragsgivere, landets fiende og dennes norske hjelpere, en overmåte verdifull bistand. Dette at Irgens som også en del andre nordmenn av inntil da uplettet rykte holdt seg til disposisjon for Quisling, hvis grove og utilhyllede landsforræderi i april dagene 1940 burde eller måtte stå klart for hver tenkende nordmann, og stod til tjeneste for landets fiende, okkupasjonsmakten, var egnet til å inngi svake eller uklare sjeler en forestilling om at det regime som tyskerne i skiftende former stablet på benene, var et lovlig og hederlig norsk styre, ikke bare okkupasjonsmaktens tjenere. Dette innebar den alvorligste

trusel mot norsk motstandsvilje. Og hadde en slik forestilling vunnet mer alminnelig tilslutning, kunne det fått skjebnesvangre følger for landets fremtid.

Som påpekt av lagmannsretten gjorde nettopp den posisjon Irgens på forhånd hadde innenfor skipsfartskretser, hans medvirken på Nasjonal Samlings og dermed fiendens side, og det eksempel han derved ga, så meget farligere. Og det er ikke hans fortjeneste om det er så at tilslutningen fra sjomennenes side til N. S. tross hans forhold, helt er uteblitt. Jeg må i denne sammenheng nevne at det i mars 1942 gjennom Norsk Rikskringkasting ble sendt ut en appell til skipsforere, hvis skip seilet i Østen, om å søke nærmere angitte japansk-kontrollerte havner. Taleren var kaptein A. Tollefsen, dengang ansatt i en av de under Sjøfartsdepartementet hørende avdelinger. Det er intet opplyst om at Irgens på forhånd har kjent talens innhold eller overhodet visste at den ville bli kringkastet. Men som etter utsendelsen publisert i dagspressen, må den umiddelbart være kommet til hans kunnskap. Det var da hans ubetingede plikt som nordmann straks og ved alle midler å søke nøytralisert virkningen av denne av en av hans underordnede utsendte appell, og om så ikke kunne gjennomføres, å fratre ministerstillingen. Men domfelte synes overhodet ikke å ha foretatt noe. Så meget sterkere oppfordring var det for Irgens til å reagere på denne måte, som Tollefsens radiotale benyttet en uttrykksmåte som kunne vekke — og må forutsettes å ha vært beregnet på å vekke forestillingen om at Irgens stod bak eller sympatiserte med appellen. Det nevnes i talen en tidligere utgått henvendelse til sjofolkene i samme retning, utsendt av det allerede dengang naziledede Røderforbund, en henvendelse der omtales som «et eneste tiltak av vart handlekraftige styre». Og mot slutten av radiotalen heter det så: «Sjøfartslandet Norge har endelig bli under det nye styre av Nasjonal Samling fatt Sjøfartsdepartementet helt atskilt fra andre departementer og med en forhenværende skipsfører som sjef. For første gang i landets historie har vi en sjømann som sjøfartsminister. At appellen kunne ha fått vidtrekkende følger, hvis den var fulgt av de norske skipsforere i Østen eller av noen større del av dem, er selvsagt.

Etter hva jeg her har fremholdt ser jeg det slik at den frihetsstraff som Irgens er dømt til, er utmålt for lavt. Det er etter min mening til stede et åpenbart misforhold mellom det forbryterske forhold og den idømte straff. Og etter det alvorlige og farlige landsforræderske forhold som Irgens i fremtredende stilling blant Quislings handgagne menn har gjort seg skyldig i, finner jeg det påkrevet å gå til en vesentlig skjerping av straffen. Frihetsstraffen bør etter min mening settes til 15 år. Jeg antar at det nå blir å gjøre ytterligere fradrag heri for vartektsfengsel etter lagmannsrettens dom.

Hva angår frakjennelsen av rettigheter, finner jeg ikke grunn til å gjøre noen endring i lagmannsrettens dom. Heller ikke antar jeg at inndragningsbeløpet bør nedsettes.

Jeg går så over til dommen mot Stang.

For jeg drøfter de enkelte ankeposter, finner jeg å burde nevne — hva også har vært omtalt under prosedyren — at det gjør seg en

viss uklårhet gjeldende med hensyn til i hvilken utstrekning de av lagmannsretten omhandlede handlinger og forhold av retten er oppfattet som særskilte forbrytelser mot de paberoppte paragrafer i straffeloven, og i hvilket omfang disse handlinger og forhold bare er tatt i betraktning som skjerpene momenter. Til dels kan dette henge sammen med avfatningen av tiltalebeslutningen, til dels er det uttrykksmåten i domsgrunnene som volder noen tvil. Å inngå nærmere på dette forhold blir imidlertid overflødig. For saksutfallet i Høyesterett kan disse spørsmål etter mitt skjenn ikke få noen betydning. Og det er ikke anket over saksbehandlingen.

Anken over lovanvendelsen gjelder for det første, for så vidt i samsvar med anken fra domfelte Irgens, at det menes å være uriktig, når lagmannsretten har ansett det som straffbar overtredelse av straffelovens §§ 86 og 95 å inntrø som «kommissarisk statsråd» og senere å fortsette som minister i den såkalte «nasjonale regjering».

Jeg mener at de handlinger eller forhold som her nevnes, ut fra riktig forståelse av straffeloven inngår under bestemmelsene i straffelovens §§ 86 og 98, og at domfeltes anke for så vidt derfor ikke kan få medhold. Jeg finner det tilstrekkelig å vise til lagmannsrettens domsbegrunnelse og til hva jeg nå allerede har sagt i dette votum under drøftelsen av ankene vedkommende dommen mot Irgens.

Dernest gjelder Stangs anke at det antas å være uriktig når lagmannsretten har ansett hans befattning med idretten, arbeidstjenesten og ungdomstjenesten som straffbar overtredelse av straffelovens § 86.

Lagmannsretten har i domsgrunnene gjort rede for domfeltes arbeid eller virksomhet innenfor de tre felter som ankeerklæringen her nevner, og har funnet det godtgjort at tiltalte ved de handlinger som domsgrunnene beskriver, har ytet fienden bistand under den pågående krig mellom Tyskland og Norge. Jeg kan ikke se at det for så vidt skulle foreligge noen uriktig lovanvendelse.

Hva pesten i idretten angår nevner lagmannsretten bl. a. at domfelte den 21 november 1940 med Reichskommissariatets samtykke utferdiget en forordning om norsk idrettsorganisasjon, hvorved bl. a. de to bestående landsforbund for idrett ble oppløst og deres eiendommer overført til et ved forordningen nyopprettet «Norges Idrettsforbund». Og lagmannsretten uttaler at hensikten med hele aksjonen «utvilsomt var å få idretten nazifisert». Dette må — mener jeg — bety at nyordningen på idrettens felt tok sikte på å forme idrettens organisasjon etter nazistisk mønster og å innordne idrettens utøvere under nazistisk system og ideologi. Den ting som domsgrunnene nevner, at det straks ved det nyopprettede departementsorganisasjon ble ansatt tyske «Beratere» for idretten taler også for så vidt et tydelig språk. Også bestemmelsen i forordningens § 3 gående ut på at alle sammenslutninger med idrettsformål, de to oppførte idrettsforbund alene unntatt, gjennom forordningen var tilsluttet det nye «Norges Idrettsforbund» med plikt til å følge forbundslovene, bekrefter den nazistiske ensretning. Jeg antar etter dette at domfeltes her drøftede forhold er riktig henført under straffelovens § 86.

Det samme gjelder etter lagmannsrettens beskrivelse domfeltes forhold med hensyn til arbeidstjenesten. Jeg fremhever at det i følge domsgrunnene også her ble innsatt «Beratere», som skulle ha tilsyn med ordningen. Og som et karakteristisk trekk fremhever jeg at det, som nevnt av lagmannsretten, for lederne i denne organisasjon, som var bestemt til å motta norsk ungdom i videste utstrekning, ble innført «tysk hilsen», det vil åpenbart si: den tyske (og norske) parti-hilsen. Lagmannsretten har da etter min mening med feye henført også dette forhold under samme lovparagraf.

Hva endelig angår domfeltes forhold til ungdomstjenesten er det allerede tilstrekkelig å fremheve at «loven» av 5 februar 1942, slik som lagmannsretten nærmere redegjør for, påla den norske ungdom i barne- og oppvekstarene «for sin nasjonale oppdragelses skyld» å tjenestegjøre i Nasjonal Samlings Ungdomsfylking. At dette betegnet et grovt og frastøtende tiltak for å lede den norske ungdom inn under nazilæren på et stadium av de unges utvikling, da de måtte forutsettes å være mest mottagelige for påvirkning og propaganda, er selvsagt. Og når domfelte har medvirket til utferdigelse av denne lov og til dens iverksetting, synes intet å kunne innvendes mot at også dette forhold er bedømt som forbrytelse mot straffelovens § 86.

Lagmannsretten nevner i sammenheng med sin omtale av Stangs forhold til ungdomstjenesten, at han til tross for sin interesse for speiderbevegelsen, 1941 gikk til å oppløse speiderorganisasjonen og inndra deres midler. For ordens skyld gjør jeg oppmerksom på at dette beror på en misforståelse. Det er for Høyesterett fra domfeltes side opplyst at det ikke var ham eller overhodet noen norsk instans, men derimot det tyske sikkerhetspoliti som traff bestemmelsen i så henseende. Og dette er også bekreftet av Riksadvokaten.

Jeg går så over til anken over straffutmålingen. Det heter i Riksadvokatens ankeerklæring at lovens strengeste straff måtte ha vært anvendt, mens domfelte innen at straffen er utmålt utmålt.

I alt vesentlig henholder jeg meg til hva lagmannsretten fremholder under drøftelsen av straffens utmåling.

Det gjelder på den ene side at domfelte har gjort seg skyldig i en lang rekke straffbare forhold av meget alvorlig og farlig karakter. Først kommer for så vidt i betraktning at han har støttet Quisling og gjennom ham landets fiender ved å stille seg til disposisjon og virke som «kommissarisk statsråd» og som «minister» gjennom den rekke som ligger mellom 25 september 1940 og landets frigjøring. Også Stang har — som Irgens — vært med på den henstilling fra ministrene til Quisling der fremtrer som opptakten til Quislings «maktovertagelse» av 1 februar 1942. Om faren ved Stangs handlemåte og opptreden i disse henseender viser jeg til hva jeg har uttalt under min drøftelse av den annen domfeltes, Irgens', forhold.

Men så kommer for Stangs vedkommende videre til at han i eller under sin virksomhet som kommissarisk statsråd og minister gjennom personlig innsats og gjennom det departement hvis sjef han var, hvis disposisjoner han hadde ansvaret for, på mange måter

er gått inn for å tjene fienden og hans norske hjelpers interesser. Jeg fremhever for så vidt lagmannsrettens uttalelser gående ut på at hans departement, selv om han personlig i den første tid holdt igjen, i virkeligheten stod til tjeneste for tyskerne og N. S. i disses arbeid for å føre den norske ungdom over i nazistisk tro og lære. Farligst har vel her vært forsøket på å innfange ungdommen gjennom den direkte nazistisk ledede ungdomstjeneste. Og samlet på legger iallfall også disse forhold domfelte et tungt ansvar.

De alvorlige forbrytelser som består, dels i Stangs egen fronttjeneste, dels i hans bestrebelser for å lede norsk ungdom inn i krigstjeneste på fiendens side, er det for meg tilstrekkelig å nevne. Den egne fronttjeneste og propagandaen for andres inntreden er hver for seg forbrytelser som fortjener en streng straff. Men rent menneskelig vil en kanskje allikevel se med mindre uvilje på en propaganda av denne art, når vedkommende trekker konsekvensene for sin egen del og gjør en personlig innsats, enn når en bare viser andre den uriktige og farlige vei. Sett under ett utgjør Stangs forhold en slik sum av alvorlige forgåelser at enhver nedsettelse av den idømte straff etter mitt skjønn bør være utelukket.

På den annen side tror jeg det, tross det forbryterske forholdes vidtrekkende karakter, heller ikke er forsvarlig å skjerpe straffen. Jeg ser det som domstolens plikt å anvende dødsstraff, når det gjelder de i særlig grad graverende tilfelle av landssvik. Høyesterett har anvendt dødsstraff mot den mann som var den bestemte leder av de norske landsforrædere og som derfor fremfor noen annen hadde ansvaret for den ulykkelige lojalitetssvikt, som har ført til det omfattende rettsoppgjør vi står oppe i. Høyesterett har videre anvendt dødsstraff mot personer som i sin forræderske ferd har vist slik umenneskelighet — en slik mangel på respekt for andres liv og menneskeverd — at samfunnet finner det riktig, under de ekstraordinære forhold vi er oppe i, å skille seg ved dem. Og det kan være andre som har gjort fienden så graverende tjenester eller overhodet gjort en så foraktelig innsats mot sitt eget land at denne dom vil finnes begrunnet også for dem. Lagmannsrettens vurdering av domfeltes innstilling og motiver gjør det imidlertid klart, at domfelte skiller seg ut fra de folk som hittil er domt til døden. Jeg aksepterer, så langt jeg kan domme, som riktig hva lagmannsretten uttaler: At domfelte ikke er noen ondsinnet mann, men svak, vill-ledet og ukritisk. Og vi er da inne på det felt, hvor dødsstraff etter mitt skjønn så langt gjerne bør holdes ute.

I samsvar med det jeg har sagt mener jeg at Høyesterett bør i lagmannsrettens bestemmelse om frihetsstraff på livstid bli stående.

Under prosedyren er vakt spørsmål om å sette fengselsstraff i stedet for tvangsarbeid som bestemt av lagmannsretten. Riksadvokaten har fra først av pekt på en slik endring som begrunnet. Men senere, i sin replikk, meddelt at han ikke fastholder sitt krav i så henseende. Spørsmålet har neppe større praktisk rekkevidde, idet lovgivningen gir fengselsmyndighetene en ganske rommelig adgang til å overføre en fange fra fengsel til tvangsarbeid og omvendt. Jeg er blitt stående ved at det ikke er tilstrekkelig grunn til i denne

henseende å gjøre noen endring i den påankede dom. Jeg ser da hen til at domfelte er en forholdsvis ung mann, ikke mere enn omkring 42 år, og at Riksadvokaten ikke har insistert på noen endring.

Heller ikke med hensyn til det idømte rettighetstap finner jeg grunn til å gjøre noen endring i lagmannsrettens dom.

Som tidligere nevnt er det fra begge sider anket over fastsettelsen av erstatningsbeløpet, av Erstatningsdirektoratet ved Riksadvokaten og av domfelte. Anken fra denne siste begrunnes med at erstatningsbeløpet, tillagt inndragningsbeløpet, overskrider hans samlede frie formue. Riksadvokaten krever erstatningen fastsatt til to millioner kroner.

Jeg antar at Riksadvokatens anke i dette punkt bør tas til følge, slik at erstatningen fastsettes til det påståtte beløp. Etter den ledende stilling domfelte har hatt som sjef for Departementet for Arbeidstjeneste og Idrett, som kommissarisk statsråd og som minister i den nasjonale regjering, og hensett til de vidtrekkende rettsstridige disposisjoner han i disse stillinger har iverksatt eller vært med på, må det være utvilsomt at domfelte har pådratt seg et erstatningsansvar overfor den norske stat og andre interesser som samlet går opp i langt høyere beløp enn 2 millioner kroner. Og landssvikanordningens § 25 kan ikke forståes derhen at den skadegjørende har noe rettskrav på å se erstatningen begrenset til et beløp som motsvarer de verdier han disponerer når saken pådommes.

Mot fastsettelsen av inndragningsbeløpet er det ikke anket fra noen av sidene.

Jeg stemmer for denne

domsslutning:

1. E. E. Stub Irgens. Frihetsstraffen fastsettes til fengsel i 15 — måneder — og med fradrag av 264 — tohundreogfireogseksti — dager for utholdt varetsfengsel. Domfeltes anke forkastes.
 2. A. H. Heiberg Stang. Erstatningen til statskassen fastsettes til 2 000 000 — to millioner — kroner.
- Ellers forkastes ankene.

Salæransettelse:

Jeg foreslår salærene til forsvarerne, høyesterettsadvokatene A. V. Heiberg og Jacob Hoel, fastsatt til 2 000 — to tusen — kroner for hver.

Dommer Bonneric: For saksbehandlings og lovanvendelsens vedkommende kan jeg — både når det gjelder Irgens og når det gjelder Stang — i det vesentlige slutte meg til førstvoterendes bemerkninger.

Derimot inntar jeg med hensyn til straffutmålingen et annet standpunkt enn førstvoterende.

Når det gjelder en slik i stor skala organisert landsforrædersk virksomhet som den N. S. under Quislings førerskap har utfoldet i Norge, må det ved rettsoppgjøret med de skyldige først og fremst holdes for øye, hvor umåtelig farlige disse forbrytelser er. De

er i mine øyne langt farligere enn noe annet slag av forbrytelser. Disse 5 års rystende opplevelser har lært oss, at en slik landsforrædersk organisasjons virksomhet kan utsette tusener av gode landsmenn for å miste liv eller helse og påføre landet verdige materielle og kulturelle tap. Og verst av alt er at hele nasjonens frihet og selvstendighet settes i fare.

Forbrytelsens særlige farlighet tilsier, at der av generalpreventive hensyn reageres overfor de skyldige med all den strenghet som kreves for så vidt mulig å avskrekke enhver som i fremtiden måtte føle seg fristet til å følge Quisling og hans tilhengers eksempel. Særlig mener jeg at det er vår plikt å gå strengt til verks overfor alle som har spilt rollene som ledere for den landsforræderske bevegelse. Og lederansvaret kan, når det gjelder N. S., ikke begrenses til «føreren» — Quisling — men da også hvile på hans nærmeste hjelpere og da i første rekke på de kommissariske «statsråder» og medlemmene av Quislings såkalte «nasjonale norske riksregjering». Quisling har fått sin straff og har måttet bote med livet. Jeg mener at det er riktig at dødsstraff kommer i betraktning som et nærliggende alternativ også for de nevnte kommissariske «statsråder» og «ministre» slik at der skal ganske sterke formildende omstendigheter til for den enkeltes vedkommende for at en mildere straff kan anses for å være en tilstrekkelig reaksjon.

For Irgen's vedkommende mener jeg, at slike formildende omstendigheter foreligger. Jeg legger for mitt vedkommende i hans favor noen vekt på, at han i mai 1944 i virkeligheten fremtvang sin egen avskjedigelse som «minister» ved å sette seg opp imot Quislings ordre om å delta mer aktivt i den nasjonalsosialistiske propaganda. Jeg kan i øvrig uten her å gå i detalj vise til hva førstvoterende har fremholdt som formildende omstendigheter for Irgen's vedkommende. Jeg er enig i at flere av de av førstvoterende nevnte forhold må tillegges større eller mindre vekt i formildende retning. Jeg er alt tatt i betraktning blitt stående ved at jeg for Irgen's vedkommende ikke finner det nødvendig å stemme for dødsstraff. På den annen side finner jeg ikke å kunne stemme for tidsbegrenset frihetsstraff. Jeg stemmer for at straffen for Kjeld Stub Irgens fastsettes til fengsel for livstid samt at han for alltid idømmes tap av almen tillit. Jeg nevner her at tap av almen tillit for alltid i forbindelse med livsvarig frihetsstraff er brakt i anvendelse en gang tidligere i en av de saker som under rettsoppgjøret har vært brakt inn for Høyesterett — nemlig i den under 5 oktober f. å. avgjorte sak mot Per Oppegaard, jfr. også dommer Stangs uttalelser under voteringen i saken mot Omberg m. fl. 1 september 1945.

For Axel Stangs vedkommende finner jeg i likhet med førstvoterende og lagmannsretten, at hans forhold er vesentlig mer graverende enn det Irgens er domt for. Jeg peker her særlig på hans aktive og temmelig ondartede deltaging i den forræderske, nazistiske propaganda, hans oppløsning av idrettsorganisasjonen og konfiskasjon av dens eiendom, hans egen fronttjeneste på tysk side og i tysk uniform og hans oppfordring til norsk ungdom om å gjøre fronttjeneste, samt — ikke minst — hans andel i det uhyggelige forsøk på å

nazifisere hele den norske skoleungdom gjennom den såkalte ungdomstjeneste.

Det som av førstvoterende og av lagmannsretten er nevnt som mer eller mindre formildende omstendigheter er alt sammen forhold som i mine øyne ikke her kan tillegges synderlig vekt.

I anledning av lagmannsrettens fremheving av at Stang ikke er noen «ondsinnert» person og at «motivet for hans opptreden har vært en vill-ledet idealitet» skal jeg peke på, at menn av denne type selv sagt er mindre usympatiske men allikevel på ingen måte mindre farligere landsforrædere enn de menn hvis motiver til forræderi utelukkende er egen fordel, pengebegjær eller maktbegjær. Det er i øvrig noe uklart hva der ligger i det av lagmannsretten brukte uttrykk «vill-ledet idealitet». Idealitet er et mangetydig ord og lagmannsretten går ikke nærmere inn på hvilke bevisste og ubevisste forestillinger det er som har «vill-ledet» Stangs idealitet. Lagmannsretten kan neppe ha ment å slå fast at f. eks. personlig ærgjerrighet i k k e kan ha vært med blant de ting som bevisst eller ubevisst har vært medvirkende årsaker til at Stang handlet som han gjorde.

Alt i alt finner jeg at Stangs forbryterske forhold er av en så alvorlig og spesielt av en så farlig karakter, at lovens strengeste straff må komme til anvendelse. Jeg ser det som min tunge plikt å stemme for dødsstraff for Axel Stang.

Da jeg etter konferansen vet at min mening for så vidt ikke deles av rettens flertall, vil jeg ha uttalt at jeg, når frihetsstraff anvendes, mener at det også for Stangs vedkommende bør idømmes tap av almen tillit for alltid.

Med hensyn til erstatningsspørsmålet og inndragningsspørsmålet er jeg enig med førstvoterende.

Jeg er også enig med førstvoterende med hensyn til sakene til de to forsvarere.

Dommer Hansson: Jeg er i enkelte punkter av vesentlig betydning innmattet til et annet resultat enn førstvoterende for så vidt angår begge ankesaker.

Hva angår saken mot Kjeld Stub Irgens mener jeg for det første at det er en feil av lagmannsretten at Irgens er domfelt etter straffelovens § 98 for å ha vært medlem av Nasjonal Samling. Tiltalen omfatter visstnok også at Irgens meldte seg inn i Nasjonal Samling, men dette forhold var i tiltalebeslutningen bare henført under straffelovens § 86. En betingelse for at lagmannsretten skulle kunne anvende straffelovens § 98 på forholdet var det da at partene var gitt anledning til å uttale seg herom. Rettsboken inneholder imidlertid intet om at partene var gitt sådan anledning, og der foreligger i øvrig ikke noen opplysning i denne retning. Det er lite sannsynlig at påtalemyndigheten under lagmannsrettsforhandlingene skulle ha vakt spørsmålet om en utvidelse av subsumsjonen all den stund aktoratet ble utført av den samme statsadvokat, som hadde utferdiget tiltalebeslutningen. Etter min mening bør derfor dommen oppheves for dette punkts vedkommende, uansett at det ikke spesielt er anket over saksbehandlingen, jfr. straffeprosesslovens § 392, 2. ledd og kjennelse av Kjæremalsutvalget i Rt. 1914 s. 101.

Videre mener jeg at Irgens med urette er domfelt etter straffelovens § 98 for sin virksomhet som kommissarisk statsråd. § 98 setter straff for å søke å bevirke eller medvirke til at rikets statsforfatning ved ulovlige midler forandres. Det kreves således at hensikten går ut på en virkelig forandring av rikets statsforfatning. Det er ikke tilstrekkelig til fellelse etter denne paragraf, at det er foretatt en eller flere handlinger som strider mot statsforfatningen. Videre er det en betingelse for straff etter straffelovens § 98, at det er foretatt en handling som betegner et virkelig forsøk på å bevirke eller medvirke til en forandring av forfatningen. Det er ikke tilstrekkelig til å felle en person etter § 98 at han har planer om å forandre forfatningen ved ulovlige midler og heller ikke at han har meddelt dette til andre. Dette fremgår også klart av straffelovens § 104, som fastsetter en særskilt lavere straff, bl. a. for det forhold å inngå forbund med noen om å utføre noen i § 98 omhandlet forbrytelse og for å oppfordre til iverksettelse av en sådan forbrytelse.

Etter tiltalebeslutningen og lagmannsrettens domsgrunner går jeg ut fra at det domfellelsen etter denne paragraf tar sikte på, ikke er bestemte handlinger av Irgens, men den omstendighet i og for seg at han tjenestegjorde som kommissarisk statsråd. Jeg kan imidlertid ikke innse at denne tjenestegjøring kan betraktes som noe forsøk på å forandre rikets statsforfatning. De kommissariske statsråders oppgave var som representanter for okkupasjonsmakten å ordne hver sin administrasjonsgren. Å motta en sådan oppgave kan ikke med føye betraktes som et forsøk på å endre statsforfatningen. I tiltalebeslutningen er påberopt Terbovens tale av 25 september 1940. Det forekommer meg imidlertid klart at denne tale ikke kunne være betraktet som forsøk på å endre forfatningen, selv om den hadde ropet en plan om sådan endring. For mitt vedkommende har jeg imidlertid ikke i talen funnet noe uttrykk for, at Terboven aktet å endre rikets forfatning. Førstvoterende sa at det var utenfor tvil at N. S.'s fører og hans krets sa på Terbovens tale av 25 september og den ordning som da etablertes som en revolusjonær endring i Norges gjeldende forfatning. Ikke desto mindre mener jeg at det er uriktig at Quisling og hans krets hadde det syn på Terbovens tale og på innførelsen av kommissariske statsråder, at de betegnet en revalusjonær endring av Norges statsforfatning. Det er etter min mening ikke beføyet å legge noen alvorlig vekt på at Quisling av taktiske grunner i forskjellige taler forsøkte å dekke over det virkelige forhold.

I domsgrunnene er tillike påberopt Quislings taler, som også er nevnt av førstvoterende. Det er mulig at Quisling i enkelte av sine taler kommer med mer eller mindre uklare uttalelser om en plan om en fremtidig endring av den norske statsforfatning. Men såvidt jeg vet ble det intet nevnt om at endringen skulle skje ved ulovlige midler. Og i hvert fall kan disse taler ikke betraktes som noe forsøk på å innføre en forandring. Heller ikke er det opplyst noe om at Irgens var medansvarlig for disse taler. Videre er henvist til kommunalforordningen av 21 desember 1940. Denne forordning innførte visstnok en meget vesentlig omordning av kommunalforvaltningen, men reglene om kommunalforvaltningen kan etter min mening ikke betraktes

som en del av statsforfatningen. Dessuten foreligger det intet om at Irgens har medvirket ved utferdigelsen av denne forordning. Og etter min oppfatning går det ikke an å etablere et strafferettslig kollektivansvar for de kommissariske statsråder, således at hver enkelt av dem uten videre blir ansvarlig for hva de andre gjør. Jeg mener derfor at Irgens bør frifinnes for tiltalen etter straffelovens § 98 for virksomheten som kommissarisk statsråd.

For mitt vedkommende har jeg også vært i noen tvil om hvorvidt Irgens' virksomhet som minister etter statsakten av 5 februar 1942 rammes av straffelovens § 98. Forholdet var for så vidt uforandret som også Quisling og hans ministre i virkeligheten var okkupasjonsmaktens underordnede. Jeg er imidlertid blitt stående ved for så vidt å slutte meg til lagmannsretten, idet jeg legger vekt på at Quislings ministerium gjorde krav på å være en virkelig norsk regjering.

Hva straffutmålingen for Irgens angår stemmer jeg for at begge anker forkastes, idet jeg ikke kan finne at det er godtgjort at det er noe åpenbart misforhold mellom den idømte straff og de forgøelser domfellelsen gjelder. Jeg kan i det vesentlige tiltre den begrunnelse lagmannsretten har gitt for sin straffutmåling. Jeg legger også noen vekt på at den idømte frihetsstraff stemmer med den påstand, som ble nedlagt av den statsadvokat som utførte aktoratet i saken, og som tillike hadde ledet etterforskningen.

Hva angår saken mot Axel Heiberg Stang skal jeg først bemerke: Etter domsgrunnene er det noe uklart hvilke forgøelser domfellelsen etter straffelovens § 98 omfatter. Lagmannsretten sier først, at Stang sammen med en del av sine kolleger rettet en henvendelse til Quisling for å få ham til å danne en nasjonal regjering og at dette førte til statsakten av 1 februar 1942. Videre sier det at hen etter rettens mening har forstått, at denne regjeringdannelse med den omfattende formelle makt, som ble tildelt ministerepresidenten, var svindende mot statsforfatningen. Og den henvendelse i denne forbindelse til de kunnigjører Quisling lot utgå i forbindelse med statsakten og til loven av 12 mars 1942 om parti og stat. Deretter heter det: Retten antar også, at den ordning Terboven innførte med kommissariske statsråder og den grunnlovning han ga for oppnevningen av disse, var et angrep på statsforfatningen. Og til slutt sier retten: For disse handlinger blir tiltalte domt etter straffelovens § 98. Av ordlyden av disse uttalelser fremgår det ikke at retten har funnet Stang skyldig etter § 98 for annet enn hans mervirken til dannelsen av den nasjonale regjering og til hans tjenestegjøring som minister i denne regjering. Etter det standpunkt lagmannsretten har inntatt i saken mot Irgens, antar jeg imidlertid at retten har anvendt en noe ufullstendig uttrykksmåte, og at den i virkeligheten har ansett Stang skyldig etter § 98 også for at han lot seg oppnevne som kommissarisk statsråd og virket som sådan. Etter min mening er dette siste ikke riktig. Jeg kan for så vidt innskrenke meg til å henvise til hva jeg har uttalt angående det tilsvarende spørsmål for Irgens' vedkommende. Jeg stemmer derfor for at Stang fri-

finnes for tiltalen etter straffelovens § 98 for å ha latt seg oppnevne som kommissarisk statsråd og tjenestegjort i denne stilling.

Med hensyn til straffutmålingen for Stang skal jeg bemerke, at det etter min oppfatning ikke var Stangs hensikt med å gå inn som kommissarisk statsråd å yte bistand til tyskerne som Norges fiender. Han var en idealistisk anlagt yngre mann, som alt tidlig var grepet av de vakre talemåter i Nasjonal Samlings program. Og hans hensikt var sikkerlig gjennom sitt virke som kommissarisk statsråd å tjene norske interesser, spesielt gjennom ungdommens fysiske og moralske oppdragelse. I sin virksomhet søkte han også å fremme norske interesser, selv hvor de kom i strid med tyskernes interesser. Men han var riktignok en svak mann som i atskillige tilfelle ga etter for krav fra tyskernes eller Quislings side. Noen egentlig lederstilling innen Nasjonal Samling har han så vidt skjønnes aldri inntatt. Uansett at det er meget grove forgåelser Stang er domfelt for, mener jeg under hensyn til hans forhold i det hele, at den av lagmannsretten idømte frihetsstraff er for streng. Jeg stemmer for at Stang idømmes en straff av tvangsarbeid i 20 år.

Hva erstatningsspørsmålet angår, stemmer jeg for at anken forkastes. Det er etter min mening ikke tilstrekkelig grunn til i dette punkt å fravike lagmannsrettens avgjørelse. Det ilagte erstatningsbeløp utgjør sammen med inndragningen mere enn det beløp Stangs formue er beregnet til.

For så vidt angår de øvrige ankepunkter i begge saker, er jeg kommet til samme resultat som førstvoterende og jeg kan for så vidt også i atskillig utstrekning tiltre hans begrunnelse. Etter min mening har han imidlertid i sin karakteristikk av Irgens' og Stangs forhold delvis brukt sterkere uttrykk enn det var befoyet. Men jeg finner det ikke påkrevet å gå nærmere inn på min avvikende oppfatning for så vidt.

Dommer Holmboe: Jeg er enig med førstvoterende i at de domfeltes anker over lovanvendelsen må forkastes, og kan i det vesentlige tiltre hans begrunnelse, for Stangs vedkommende dog med en reservasjon som jeg senere kommer tilbake til. Likeledes finner jeg med førstvoterende at det ikke er grunn til å oppbeve dommen på grunn av feil ved saksbehandlingen. Hva særlig angår den av tredjevoterende påpekte uoverensstemmelse mellom tiltalebeslutningen og lagmannsrettens dom skal jeg bemerke at jeg ikke finner at dommens riktighet på grunn av denne uoverensstemmelse fremstiller seg som tvilsom, hva der etter straffeprosesslovens § 392 annet ledd er en betingelse for at Høyesterett kan ta den i betraktning.

Med hensyn til straffutmålingen for Irgens finner jeg liksom tredjevoterende herr dommer Hanssen, at ankene bør forkastes. Til begrunnelse herav skal jeg, i tilslutning til førstvoterendes redegjørelse for de momenter som bør komme i betraktning ved straffutmålingen, bemerke følgende: I forbindelse med lagmannsrettens uttalelse, at hovedmotivet for Irgens utvilsomt har vært å gagne den norske skipsfart, finner jeg grunn til å presisere, — hva jeg legger avgjørende vekt på — at det ikke dreiet seg om å virke til

fordel for skipsfarten i sin store alminnelighet — et motiv som vel ville bli påberopt av enhver som går inn som sjofartsminister — men om å avverge konkrete og aktuelle farer som truet nasjonale interesser fra fienden og til dels fra Nasjonal Samlings folk. Jeg nevner her først truselen om å prisedomme den norske hjemmetilfølelse, som er omhandlet av førstvoterende, og hvor jeg i tilslutning til lagmannsretten må anta at Irgens' innsats har vært av vesentlig betydning for det gunstige resultat. Videre nevner jeg den enna betydningsfullere sak om en lâneordning for sjofolks familier; denne ordning gjennomførte Irgens, bl. a. ved trusel om å tre tilbake, under motstand så vel fra tyskernes som fra innflytelsesrikt hold innen Nasjonal Samling, hvor man krevde at sjofolkenes familie skulle henvises til forsorgsvesenet. At dette ble unngått, må jeg anta var av stor betydning, ikke bare for de hjemmевærende familier, men kanskje særlig for de utefarende sjofolk, hvis innsats var av så stor betydning for Norges og våre alliertes krigsforsel. En rekke andre saker ble under Irgens' ledelse lost på en måte som stente med norske interesser i strid med de tyske og til dels i strid med hva man på N.S.-hold ønsket. Jeg nevner også, ikke egentlig som formildende omstendighet, men til utfylling av det billed jeg har dannet meg av domfelte, at han — i det store og hele med hell — motsatte seg den såkalte «nyordnings» gjennomførelse innen sitt departement og underliggende etater, tross delvis sterkt press fra N.S.-hold.

Alt tatt i betraktning finner jeg å måtte legge til grunn at han i sin virksomhet som departementssjef i stor utstrekning gikk inn for norske interesser og bare for disse. Dette kan ikke fritta ham for straff for at han overhodet overtok denne stilling, og i forbindelse dermed meldte seg inn i N.S., deri er jeg enig med førstvoterende. Men jeg finner at han kommer i en helt annen stilling enn den — selv om de var i lavere stilling — som gikk aktivt inn for N.S.' forræderske og opprørske virksomhet. At Irgens har hatt et ønske om å fremme denne, finner jeg intet holdpunkt for å anta.

Jeg har under disse omstendigheter vært i noen tvil om det ikke kunne være grunn til å formilde den av lagmannsretten fastsatte straff, men er blitt stående ved at denne straff ikke står i åpenbart misforhold til det forbryterske forhold. Jeg stemmer derfor som allerede nevnt for at både påtalemyndighetens og domfeltes anke forkastes.

Med hensyn til rettighetstap og inndragning er jeg enig med førstvoterende.

Også for Stangs vedkommende mener jeg at begge parters anke over straffutmålingen bør forkastes. Jeg kan i stor utstrekning henvisse til førstvoterendes begrunnelse, men bedømmer Stangs personlighet og motiver vesentlig på samme måte som tredjevoterende, herr dommer Hanssen. Jeg ønsker å tilføye at på det område som særlig interesserte Stang, og hvor han hadde noen innsikt, nemlig i Arbeidstjenesten, har han med hell motarbeidet de eneriske forsøk som ble gjort på å bringe Arbeidstjenesten inn under

SS og dermed gjøre den til et redskap for fienden og Nasjonal Samling. Jeg vil i denne forbindelse nevne at jeg har vært i meget sterk tvil om Stangs forhold med hensyn til Arbeidstjenesten, slik som det fremstilles i lagmannsrettens domsgrunner, med rette er henført under straffelovens § 86. Det er således i domsgrunnene ikke opplyst at det har vært gjort forsøk på å vinne menneskene for N. S., og heller ikke på at Arbeidstjenesten har vært benyttet eller av Stang har vært ment å skulle benyttes, til støtte for fienden. Når jeg ikke dissenterer og stemmer for opphevelse av lagmannsrettens dom på dette punkt, er det vesentlig fordi Stangs forhold med hensyn til Arbeidstjenesten, selv om man antar at det rammes av straffeloven, etter det resultat jeg kommer til, ikke kan få noen innflytelse på straffutmålingen ved siden av de øvrige alvorlige forbrytelser som han dommes for. For øvrig henviser jeg til lagmannsrettens karakteristikk av Stang.

Jeg har hatt under overveielse å stemme for at den idømte frihetsstraff gjøres tidsbegrenset. Når jeg er blitt stående ved å forkaste Stangs anke, er det særlig på grunn av det ansvar han gjennom sin ostentative frontinnsats og øvrige propaganda har pådradd seg for at mange ungdommers rettsbevissthet er blitt forvirret; når rekker av unge menn er blitt og vil bli idømt langvarige frihetsstraffer for å ha kjempet ved fiendens side som frivillige, må ansvaret herfor for en stor del legges på Stang, og hensynet til forholdsmessighet krever da etter min oppfatning at man her anvender livsvarig tvangsarbeid.

Med hensyn til størrelsen av den erstatning som det pålegges Stang å utrede, er jeg enig med førstvoterende, likeså med hensyn til rettighetstap.

Dommer Schjelderup: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, men vil tilføye: Når jeg har funnet det riktig at dødsstraff ikke bør anvendes overfor Stang, legger jeg med førstvoterende og lagmannsretten avgjørende vekt på at selv om Stang måtte regne med utad å komme til å fremstå som en av de virkelige ledere og må bære ansvaret for dette, så har han i realiteten vært en nokså uselvtendig medarbeider, en brikke i Quislings sterke hender. Jeg legger også vekt på hva det under prosedyren for Høyesterett er blitt opplyst, nemlig at da Stang i juni 1940 mottok den i lagmannsrettsdommen nevnte henvendelse om å tre inn i et riksråd som sjef for et nytt departement, for arbeidstjeneste og idrett, forstod han det slik at det var fra norsk side ideen ble lansert, ikke fra tysk. For Stang med hans manglende politiske innsikt måtte dette, at henvendelsen fremkom fra norsk hold og uansett at han var medlem av N. S. bidra til å fordunkle den landsforræderske karakter av det han senere på året innlot seg på.

Dommer Larssen: Jeg er i det vesentlige og resultatet enig med førstvoterende. Jeg tiltrer også herr dommer Schjelderups bemerkninger.

Dommer Alten: Jeg er i det vesentlige og resultatet enig med førstvoterende.

Dommerne Grette og Evensen: Likeså.

Dommer Stang: Jeg er i det vesentlige og resultatet enig med annenvoterende herr dommer Bonnevie.

Dommer Berger: Jeg er i det vesentlige og resultatet enig med herr dommer Holmboe.

Dommer Skau: Som herr dommer Stang.

Justitiarius Berg: Når det gjelder frihetsstraffene, inndragningene og Stangs erstatningsplikt overfor statskassen er jeg i det vesentlige og resultatet enig med førstvoterende. Jeg slutter meg til det som er nevnt av dommer Schjelderup.

I motsetning til førstvoterende og de som har sluttet seg til ham, mener jeg at begge de domfelte bør fradømmes almen tillit for alltid, og ikke bare de rettigheter som er nevnt i lagmannsrettens dom. Jeg slutter meg for så vidt til dommer Bonnevie. Begge de domfelte har forbrutt seg så grovt mot det norske samfunn at de bør regnes som borgerlige døde og det riktige uttrykk for dette vil etter min mening være at de fradømmes almen tillit.

Av lagmannsrettens dom i saken mot Irgens (lagmann Solem og lagdommene Kruse-Jensen og Gloersen med domsmenn):

Tiltalte nr. 1 Kjeld Stub Irgens er født 23 mai 1879, pensjonist, fhv. skipsfører, gift, ingen å forsørge, kommuneskatt etter formue kr. 17 000, statsskatt etter formue kr. 23 000, inntekt i 1944 kr. 17 000, bopel Torpa Nordre Land.

Han er ikke tidligere straffet.

Tiltalte er av kst. statsadvokat Annæus Schjøtt etter Riksadvokatens ordre den 1 oktober 1945 satt under tiltale ved denne rett etter

I. Den alminnelige borgerlige straffelov av 22 mai 1902 § 86 ———

Grunnlaget for tiltalen er:

a. Tiltalte lot seg den 25 september 1940 oppnevne av Terboven som kommissarisk statsråd og sjef for Sjøfartsdepartementet og fortsatte i denne stilling inntil 2 februar 1942, da han lot seg utnevne til minister og sjef for samme departement. I den siste stilling fortsatte han inntil 12 juni 1944.

b. Han meldte seg inn som medlem av Nasjonal Samling i slutten av september 1940.

II. Den alminnelige borgerlige straffelov av 22 mai 1902 § 98 ———

Grunnlaget for tiltalen er:

3. Tiltaltes virksomhet som kommissarisk statsråd på grunn av Terbovens oppnevning og kunnngjøring av 25 september 1940, der det bl. a. heter:

Punkt 1. Kongehuset har ingen politisk betydning mere og vil ikke vende tilbake til Norge.

Punkt 2. Det samme gjelder den likeledes emigrerte regjering Nygaardsvold.

Punkt 6. De gamle politiske partier er oppløst i dag.

Punkt 7. Nye sammenslutninger som på en eller annen måte har politisk virksomhet til formål blir ikke tillt.

b. Tiltaltes virksomhet som minister for Sjøfartsdepartementet på grunnlag av statsakten av 1 februar 1942 og Quislings kunnngjøring av 1 og 5 februar 1942. I den siste heter det bl. a.

§ 1. Regjeringen står under ledelse av Ministerpresidenten. Ministerpresidenten innehar den myndighet som etter Grunnloven tillå Kongen og Stortinget.

§ 5. Ministerpresidentens lovbestemmelser medunderskrives av vedkommende minister og paraføres av sjefen for statsrådssekretariatet.

Lovbestemmelser som avviker fra Grunnlovens bestemmelser skal dessuten medunderskrives av sjefen for Justisdepartementet som i en innledning gir uttrykk for at den gjelder uten hensyn til Grunnlovens bestemmelser.

For punkt 1's vedkommende er tiltalen også delst etter provisorisk anordning av 3 oktober 1941 om tillegg til den almindelige borgerlige straffelov — der sa vidt angår handlinger foretatt etter denne anordnings ikrafttreden.

Tiltalte har i 27 år vært skipsfører i Den norske Amerikalinje og førte i denne egenskap krosskipet tilbake til Norge etter dets reise i Amerika i 1939.

Siden 1932 har tiltalte vært gift med en søster av Quislings medarbeider Hagelin. For 1940 var tiltalte ikke interessert i politikk og kjente ikke Quisling, som 10 april 1940 kalte ham til et møte på hotell Continental, der også Hagelin var til stede. Quisling ba tiltalte reise til Kongen og foreslå at han og det kongelige hus skulle komme tilbake til Oslo. Quisling ville da stille seg lojalt og henstillet til Kongen å få i stand en lignende ordning som i Danmark, således at videre krigshandlinger kunne unngås. Tiltalte traff Kongen ved Nybergsund, men Quislings forslag ble avvist og Kongen tiltalte bl. a. at han hadde avvist et lignende forslag fra den tyske sendemann og at han som konstitusjonell konge ikke kunne gå frem annerledes enn han hadde gjort. Han kunne derfor ikke anerkjenne regjeringen Quisling. Utover våren 1940 arbeidet tiltalte med å hindre tyskerne i å beslaglegge Amerikalinjens skip Stovnerfjord, og som også lyktes. Han fikk på denne tid kun på et tyskerne tenkte på å prisenomme her den norske flåte, hvorav Stovnerfjord var i norske farvann.

Under riksrådsforhandlingene i juni 1940 for Frankrikes kapitulasjon ble han budsendt av Reichkommissar Terhovens sekretær Delbrügge, som spurte om tiltalte ville være med i et riksråd, hva han sa seg villig til. Under riksrådsforhandlingene hadde tiltalte også konferanser med fylkesmann Christensen. Derimot hadde han ut over våren og sommeren 1940 ingen forhandlinger med Quisling. Etter at riksrådsforhandlingene ble brutt, ble tiltalte 25 september 1940 budsendt av Quisling som spurte om han ville bli konstituert statsråd i et sjofartsdepartement som skulle opprettes. Tiltalte sier at han ikke fikk nærmere opplysning om ordningen av det forvaltningsorgan som han skulle tre inn i. Han fikk bare oppgitt navnet på de kolleger han skulle arbeide sammen med og av dem kjente han ingen andre enn Hagelin. Tiltalte sa seg villig til å være med og meldte seg samtidig uten noen anmodning inn i N.S. og ga lojalitetserklæring som kampfelle. Dette gjorde han, fordi han trodde at han som medlem av N.S. ville få større autoritet i sin stilling som statsråd. Den 25 september ble han sammen med sine kolleger foreslått for Terboven, men han fikk først ved Terhovens mediacale, som

ble holdt etter presentasjonen, rede på Terhovens syn på forholdene. Tiltalte likte ikke talen, og har forklart at han såfremt han hadde hørt den før han ble tilsatt som kommissarisk statsråd, ville betenkt seg på å overta stillingen. Han foretok seg imidlertid intet i anledning av talen, men overtok sitt departement. Han fortsatte som kommissarisk statsråd til 1 februar 1942 og var med på den henvendelse som N.S.-ministrene rettet til Quisling om å danne en såkalt nasjonal regjering. Tiltalte fastsatte som minister i den til 12 juni 1942 da han ble avskjediget. Samtidig ble Sjøfartsdepartementet opphevet og innlemmet i Innenriksdepartementet, der tiltalte ble tilsatt som sjofartsråd eller konsulent. Men denne stilling forlot han etter kort tids forlop.

Etter rettens oppfatning er medlemskap i Nasjonal Samling, tjenestegjøring som kommissarisk statsråd og minister i Quislings regjering straffbart etter straffelovens § 86. Om straffbarheten av medlemskap etter § 86 viser retten til sin avgjørelse i Haalandssaken stadfestet av Høyesterett 9 august 1945. Når almindelig medlemskap kan straffes som bistand til fienden, gjelder dette så meget mer tjenestegjøring som kommissarisk statsråd under den tyske Reichkommissar og tjenestegjøring som minister i den såkalt nasjonale regjering.

Etter rettens oppfatning er medlemskap også straffbart etter straffelovens § 98. Quislings taler viste tydelig at det var hensikten å endre landets statslige liv fra det demokratiske styresett til et nazistisk etterforegrunnssetning. Det ble også gjort forskjellige tiltak i denne retning. Allerede Terhovens tale viser dette. Han erklærer at kongehuset ingen betydning har, at de politiske partier er oppløst, at sammenslutninger med politisk formål er forbudt og bare ett parti — Nasjonal Samling — er tillatt. Det neste tiltak i denne retning ble gjort ved kommunalforordningen av 21 desember 1940. Hagelin som i egenkap av kommissarisk statsråd utferdiget forordningen har i et intervju i Nord-Tid 25 september 1941 tydelig lagt frem den hensikten som forordningen var. Han betegnet den som den viktigste og mest avgjørende endring som er gjort i vårt offentlige liv, og sier videre at den var sikte på å styrke riksenheten. Etter partiets prinsipielle syn om allid ledelsen i kommunene ha for øye at den enkelte kommune er et ledd i statssamfunnet. Dette viser etter rettens mening at endringen av kommunalforvaltningen var et steg på veien til å få endret det statslige liv. Enn mer tydelig ble hensikten å endre statsforfatningen ved de forskjellige kunnngjøringer som fant sted i samband med den såkalt statsakt 1 februar 1942 og som nevnt i tiltalebeslutningen. Her skal også nevnes lov om parti og stat av 12 mars 1942 som fastsetter at Nasjonal Samling er det statsbærende parti i Norge og fast forbundet med staten. Etter rettens mening har ethvert medlem av N.S. allerede ved sitt medlemskap støttet disse angrep på landets statslige liv og derved bevirket eller søkt å bevirke at det blir endret. Det er som fører for N.S. Quisling den hele tid har opptrådt. Partiet er forutsetningen for hans tilegnelse av makten. Det gjelder for straffelovens § 98 som for § 86 at straffbarheten blir ennå klarere når en har tatt aktiv del som kommissarisk statsråd og minister i den nasjonale regjering.

Det er fra forsvarerens side først og fremst gjort gjeldende at tiltalte ikke har handlet med forsett. Denne påstand kan retten ikke godta.

Etter Quislings opptreden den 9 april 1940 der han proklamerte seg som statsminister, mens ennå Kongen og den lovlige regjering er i landet, og påberoper seg N.S. som grunnlag for sin opprørske opptreden, har tiltalte utvilsomt forstått at N.S. var gått over fra et alminnelig politisk parti til en organisasjon som ville hjelpe fienden og ville fremme sine andre mål på ulovlig måte. Om tiltalte hadde vært i tvil om dette, måtte hans samtale med Kongen den 11 april iallfall ha åpnet hans øyne. Kongen sier her at han som konstitusjonell konge ikke kan godkjenne Quisling og hans regjering og derfor ikke kunne forhandle.

Tiltalte var kjent med at Quisling arbeidet for demobilisering, mens det lovlige styre søkte å reise forsvar mot fienden. Tiltalte, som har vært vernepliktig offiser, har selvfølgelig forstått at Quislings opptreden ikke bare var — som han sier — uklok, men forrædersk, og han visste at det eneste grunnlag Quisling påberopte seg og kunne påberope seg var at han var leder av N.S. som talte en forsvinnende del av landets befolkning.

Tiltalte har etter rettens mening også forstått at N.S. arbeidet for tyskerne i den krig som pågikk mellom Norge og Tyskland. Når han meldte seg inn i N.S. og fortsatte medlemskapet den hele tid og ble sittende som kommissarisk statsråd og senere minister til tross for at han så de angrep som ble gjort på statsforfatningen, har han forstått at han medvirket til dette. Tiltalte har hevdet at han bare var fagminister og intet ansvar hadde for sine kollegers handlinger. Men han har sikkert forstått at han ved å sitte som kommissarisk statsråd under Terbovens støttet tyskerne og sine andre kolleger i de forskjellige tiltak som de satte i verk. Etter rettens oppfatning er det derfor godtgjort at tiltalte bevisst har forbrudt seg både mot straffelovens § 86 og § 98.

Det er fra forsvarerens side gjort gjeldende at det ikke er folkerettsstridig av okkupasjonsmakten å tilsette de kommissariske statsråder, og at det derfor ikke kan være straffbart av tiltalte at han har overtatt stillingen som statsråd. Retten trenger ikke å ta stilling til spørsmålet om ordningen med kommissariske statsråder var folkerettsstridig, da det etter rettens mening ikke har noen betydning for straffbarheten av tiltakes forhold. Selv om ordningen ikke er folkerettsstridig er det ikke dermed avgjort at tiltakes forhold ikke er straffbart som hjelp til fienden. Han hadde under enhver omstendighet ingen plikt til å overta stillingen. Derimot hadde han som nordmann plikt til å handle i samsvar med norsk lov og den lydighetsplikt han hadde overfor norsk lovlig myndighet, og tiltalte har ikke vært i tvil om at Kongen og regjeringen fremdeles var den eneste lovlige norske myndighet. Alt den omstendighet at Quisling som ikke hadde hatt noen direkte forbindelse med riksrådsforhandlingene, gjorde henvendelse til ham om å bli statsråd burde vakt hans mistanke. Tiltalte hørte Terbovens tale, der han forklarer hvordan han har slått spillet overende og erklærer at Kongehuset ikke lenger har noen politisk betydning og at administrasjonsrådet er avsatt. Tiltalte har da forstått at han hjalp tyskerne ved å tre inn som kommissarisk statsråd direkte under Terboven. Han ble også like før eller straks etter at han meldte seg inn advart av en av sine nærmeste bekjente. Tiltalte har etter rettens mening forstått at ordningen med kommissariske statsråder direkte under Reichskommis-

saten og utnevnt av ham, var noe helt annet enn administrasjonsrådet som var oppnevnt og riksrådet som skulle oppnevnes av norsk myndighet.

Det er meget sterkt fremholdt fra tiltaltes side at han gikk inn som kommissarisk statsråd for å redde den norske skipsfart, særlig gjaldt det hans eget skip «Stavangerfjord» og resten av hjemmeflåten som han mente stod i fare for å bli prisedomt av tyskerne. Forsvareren har gjort gjeldende at tiltalte har handlet i nødtilstand eller nødverge, og at hans forhold derfor er straff-fritt etter reglene i straffelovens §§ 47 og 48. Vilkalet for straff-frihet etter § 47 er at det foreligger en uavvendelig fare, det vil si at faren ikke kan avverges på annen måte enn ved at gjerningsmannen opptrer. Retten kan ikke finne det godtgjort at faren for at tyskerne skulle prisedomme den norske hjemmeflåte bare kunne avverges ved at tiltalte gikk inn som kommissarisk statsråd. Og dessuten kan retten ikke finne at omstendighetene berettiget tiltalte til å anse skaden ved prisetagning som særdeles betydelig i forhold til den skade han gjorde ved å stille seg til tjeneste for N.S. og fienden. Nødvergereglene i § 48 passer ikke på det tilfelle som foreligger her. Forutsetningen for nødverge er at det foretas et rettsstridig angrep og at den angrepne foretar en ellers straffbar handling mot angriperen. Om tyskernes prisedomming av den hjemmeværende norske flåte ville vært rettsstridig kan være tvilsomt nok, men under enhver omstendighet var det ikke mot tyskerne tiltalte foretok sin avvergende straffbare handling — tvert imot hjalp han dem. Det var mot sitt fedreland han løbøt seg ved sitt forræderi. Dessuten er heller ikke her til stede det nødvendige forhold mellom angrepet og den avvergende handling. Særent tiltalte mente at det forelå en slik nødtilstand som han nå påberoper seg, burde han konferert med regjeringen som han anerkjente, eller med folk med autoritet istedetfor envist å stole på sin egen samvittighet og sitt «skipperskjønn» og handle etter det.

Det tiltalte er skyldig i er at han har meldt seg inn i N.S., at han har trutt inn som kommissarisk statsråd og fortsatt som minister i den nasjonale regjering. Det er ved å låne sitt navn til dette at han dels direkte har ytet fienden bistand, dels har støttet N.S. som ytet fienden bistand på mange måter, derav i fremste rekke ved å motarbeide den nasjonale motstandsbevegelse. Retten finner således som nevnt at vilkårene for å domme ham etter straffelovens §§ 86 og 98 er til stede.

Ved utmålingen av straffen tar retten hensyn til at tiltalte — som hans forsvarer har sagt — på grunn av sin stilling som fører av den norske handelsflåtes største skip var både landskjent og populær i vide kretser. Dette gjorde at hans innmeldelse i partiet og deltaging i de fremtredende stillingene hadde en stor propagandistisk virkning. Videre er det lagt særlig vekt på at han var med på å få dannet den såkalte nasjonale regjering den 1 februar 1942 — et tiltak som bl. a. tok sikte på å styrke Nasjonal Samlings stilling og utvide dets makt over sine landsmenn, og som dessuten innebar en gjennomgripende endring i det statlige liv.

Tiltalte har ikke vært av de ondsinnede medlemmer av N.S. Han har ikke på noen måte direkte villet skade sine landsmenn. Hovedmotivet for tiltalte har utvilsomt vært å gagne den norske skipsfart og det har han

også under sin virksomhet gjort i stor utstrekning. Selv om denne omstendighet som det er vist ovenfor ikke kan frita ham for straff for de handlinger han beklageligvis har innlått seg på, må det tillegges atskillig vekt ved vurderingen av den straff han skal idømmes. Det er på det rene at tyskerne hadde bestemt seg til å prisedomme hele den norske flåte. Tiltalte skrev da den 24 mai 1941 til Reichskommissar Terboven og søkte avskjed fra sin stilling. Hans forhandlinger med tyskerne har vært sterkt medvirkende til at tyskerne til slutt oppga planene om å ta flåten som prise. Det lykkedes også for tiltalte å få i stand en ordning således at familiene til de sjøfolk som for ute, fortsatt kunne trekke på sitt tilgodehavende. Det var tyskernes hensikt, og deri ble de støttet av enkelte N.S.-medlemmer, å stoppe ethvert trekk, så familiene skulle henvises til forsorgen. Tiltalte fikk ved klok manøvrering satt igjennom loven av 26 mars 1942 som ordnet forholdet på en tilfredsstillende måte. Dette var av stor betydning ikke minst for den del av flåten som sellet ute. Tiltalte motsatte seg og fikk også en tid hindret at skipsreder Stenersen fikk rådighet over Rederforbundet. Gjennom sitt departement fikk tiltalte avbøtet en del av de skadelige følger av at havneavgifter ikke ble betalt av tyske fartøyer. Han søkte også å hindre lærernes forsendelse til Nord-Norge med d/s «Skjærstad» og gjorde alvorlige forestillinger hos tyskerne i anledning av eksplosjonsulykken i Filipstad og påtalte uforsiktig lossing. Han fikk også hindret en plan om konvoiering av kystreteskipene, som kunne utsatt dem for en ennå større fare. Da Quisling i 1944 oppfordret tiltalte til å holde foredrag og drive propaganda mot bolsjevismen, nektet han å yte sin bistand til det, og han gjorde under jødeforfølgningen henvendelse til myndighetene og skaffet opplysninger til hjemmefrontens folk. Han så også gjennom fingrene med den hemmelige patriotiske virksomhet som han forstod at hans underordnede drev og stundom når han mente det var fare på ferde, varslet han dem. Da Quisling hadde satt ut i livet lov av 14 august 1943 (lex Ellifsen) og politifullmektig Ellifsen var myrdet, var tiltalte engstelig for at han, dersom han ikke protesterte, kunne bli gjort ansvarlig for loven og mordet. Det er på det rene at tiltalte ikke på forhånd hadde noe kjennskap til loven eller aksjonen mot Ellifsen. Etter konferanse med sin kontorsjef fikk tiltalte ham til å sette opp et alvorlig protestskrift som tiltalte underskrev og sendte Quisling.

Tiltalte har også gjort henvendelse til det tyske politi i anledning av tortur og mishandling av fanger.

Det var sikkert tiltaltes temmelig avvisende holdning overfor tyskerne og N.S. som til slutt ledet til at han ble avsatt som minister.

Retten finner at tiltaltes opptreden som statsråd og minister har vært av det slag, at det kan gjøres et betydelig avslag i den fengselsstraff som hans deltagelse i parti og de fremtredende stillinger han inntok ellers ville betinget. Retten blir derfor stående ved den straff som statsadvokaten har påstått, idet det er tatt hensyn til straffelovens § 62. På grunn av tiltaltes alder blir frihetsstraffen idømt som fengsel og det blir gitt fradrag for varetekt fra 15 mai 1945. Dessuten blir han etter landssvikanordningens § 51 fradømt de rettigheter som er nevnt i anordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8. Som statsråd har han oppbåret i lønn med fradrag av beregnet skatt kr. 51 520,63 og til represen-

tasjonsutgifter kr. 125 000 skattefritt. Det er opplyst at representasjonsutgiftene ble betalt uten hensyn til om det var gått med et tilsvarende beløp og uten noen regnskapsplikt. Under disse omstendigheter finner retten at et beløp av kr. 50 000 av representasjonspengene bør inndras. Inndragningen er foretatt med hjemmel i straffelovens § 36 og landssvikanordningens § 15.

Domsmann Kjøning finner at tiltaltes arbeid for de norske interesser under hans statsrådstid særlig hans arbeid med trekkordningen må tillegges så stor vekt at fengselsstraffen ikke bør settes høyere enn fire år.

Ellers er dommen enstemmig.

Av lagmannsrettens dom i saken mot Stang (lagmann Solem og lagdommerne Kruse-Jensen og Gloersen med domsmenn):

Tiltalte nr. 2 Axel Heiberg Stang er født 21 februar 1904, godseier, bopel Aker, gift, har 3 barn å forsørge, formue ca. 1½ million kroner. Han er ikke tidligere straffet.

Tiltalte er av kst. statsadvokat Annæus Schjodt etter Riksadvokatens ordre den 1 oktober 1945 satt under tiltale ved denne rett etter

I. Den alminnelige borgerlige straffelov av 22 mai 1902 § 86.-----
Grunnlaget for tiltalen er:

a. I sin egenskap av kommissarisk statsråd og sjef for Departementet for arbeidstjeneste og idrett fra 25 september 1940 til 1 februar 1942 og minister og sjef for samme departement fra sistnevnte dato og til krigens opphør, så vel som i sin egenskap av fremtredende medlem av Nasjonal Samling og som partiets «Ungdomsfører», tok tiltalte under okkupasjonen ledende del i arbeidet for å fremme tyskernes og nazistenes planer med hensyn til Norge og nordmennene og for å nedkjempe den norske motstand. Tiltalte hadde bl. a. hovedansvaret eller et tungtveiende ansvar for følgende forordninger og lover:

Forordning av 21 november 1940 om norsk idrettsorganisasjon.

- 11 mars 1941 om utskrivning til arbeidstjeneste.

- 17 april 1941 om arbeidstjeneste for menn.

- 20 mai 1941 om beskyttelse av norsk idrett.

- 14 juni 1941 om forbrytelser og forseelser i arbeidstjenesten.

Lov av 5 februar 1942 om nasjonal ungdomstjeneste.

- 26 mars 1942 om gjennomføring av den nasjonale ungdomstjeneste.

Med hjemmel i disse forordninger og lover og på basis av den maktstilling som den tyske okkupasjon ga ham, tok tiltalte ledende del i nedbrytningen av og forsøket på å nazifisere vår idrett, i forsøket på å tvinge ungdommen inn i nazistisk tankegang og tjeneste, og i arbeid for å få nordmenn til å gå inn i militær eller halv militær virksomhet på fiendens side. Han medvirket herunder til utferdigelse av vitdgående straffebestemmelser og foretok anmeldelser til politiet, f. eks. av foreldre som protesterte mot ungdomstjenesten.

b. Han deltok fra juni 1941 av i ca. 2 måneder som frivillig på tysk side i den tyske SS-divisjon Nord, som kjempet mot russerne på Finnlandsfronten.

- c. Han deltok under okkupasjonen i propaganda for tyske og nazistiske tiltak, bl. a. ved følgende offentlige uttalelser inntatt i «Fritt Folk» og en rekke andre aviser:
- 23.8 1941. artikkel om kampene i Finland.
 15.9 » appell til norsk ungdom.
 7.2 1942. uttalelse om ungdomsfylkingens karakter.
 7.2 » «Statsråd» Stang om kampene i Finland.
 1.4 » Opprop til norsk ungdom om å melde seg for Langemarkstudiet i Tyskland.
 1.4 » Lov om nasjonal ungdomstjeneste.
 8.4 » Bestemmelser om gjennomføring av ungdomstjenesten.
 8.4 » Opprop om germansk landtjeneste.
 5.5 » Kraftig tale av «minister» Stang på vervemøte.
 4/11 » «Bli med i den germanske landtjeneste».
 1.4 1943. Opprop fra Ungdomsforeren angående germansk landtjeneste.
 21.4 » «Minister» Stang lykkeskier der Führer.
 3.7 » «Minister» Stang taler i Posen.
 26.7 » Opprop fra «minister» Stang om å melde seg som frivillig til Finland.
 13.7 1944. Stang ønsker Skiloperkompaniet velkommen hjem fra Finnlandsfronten.
 31.8 » Opprop fra «minister» Stang om å melde seg til grensevakt i Finland.

II. Den alminnelige borgerlige straffelov av 22 mai 1902 § 98 ———
 Grunnlaget for tiltalen er:

- a) Det under Ia omhandlede forhold.
 b) Tiltaltes virksomhet som kommissarisk statsråd på grunnlag av Terhovens oppnevning og kunngjøring av 25 september 1940 der det bl. a. heter:
- Punkt 1. «Kongehuset har ingen politisk betydning mere og vil ikke venne tilbake til Norge».
 Punkt 2. «Det samme gjelder den likeledes emigrerte regjering Nygaardsveld».
 Punkt 6. «De gamle politiske partier er oppløst i dag».
 Punkt 7. «Nye sammenslutninger som på en eller annen måte har politisk virksomhet til formål, blir ikke tillt».
- c. Tiltaltes virksomhet som minister for Departementet for arbeidstjeneste og idrett på grunnlag av «statsakten» av 1 februar 1942 og Quislings kunngjøringer av 1 og 5 februar 1942. I den siste heter det bl. a.:
- § 1. «Regjeringen står under ledelse av Ministerpresidenten. Ministerpresidenten innehar den myndighet som etter Grunnloven tillå Kongen og Stortinget».
 § 3. «Ministerpresidentens lovbeslutninger medunderskrives av vedkommende minister og parafes av sjefen for statsrådssekretariatet. Lovbeslutninger som avviker fra Grunnlovens bestemmelser skal dessuten medunderskrives av sjefen for Justisdepartementet som i en innledning gir uttrykk for at den gjelder uten hensyn til Grunnlovens bestemmelser.»

For punkt I's vedkommende reises tiltalen også etter provisorisk anordning av 3 oktober 1941 om tillegg til den alminnelige borgerlige straffelov — for så vidt angår handlinger foretatt etter denne anordnings ikrafttreden.

Tiltalte er vokset opp i et velstående hjem. Han har etter å ha tilendebrakt sin utdanning — eksamen artium og handelskole — for en stor del holdt på sin eiendom Maarud i Sor-Odal, der han sammen med sin bror har drevet en intensiv og ganske omfattende gårdbrukervirksomhet. I forbindelse med det har han også hatt skogeiendommer.

Siden han var skolegutt var han med i speiderbevegelsen og fra 1933 har han vært medlem av Nasjonal Samling, en tid var han kretsleder, men har ellers ikke inntatt noen særlig fremtredende stilling innen partiet.

Søndag den 7 april 1940 var tiltalte til stede på det møte som ble holdt av N.S. og han var i Oslo den 8 april, men hadde da ikke noen forbindelse med Quisling. Den 9 april reiste han fra Oslo til Maarud og drog den 10 april sammen med sin gårdsbestyrer til Skarnes for å ta del i kampen mot tyskerne. Her var det imidlertid ingen orden i oppstillingen av forsvarstroppene hvorfor tiltalte vendte tilbake til Maarud, der det var flere evakuerte og hvor han hadde lagret atskillig proviant som han fikk fordelt til kjøpmenn og andre. For han drog fra Maarud overlot han noen våpen han var i besittelse av til gårdsbestyreren.

I tiden fra april dagene holdt han seg vesentlig på Maarud bare med leilighetsvise besøk i Oslo og tok ikke del i det politiske arbeid.

Under forhandlingen om riksråd i juni 1940 ble det spørsmål om å opprette en del nye departementer, deriblant et for arbeidstjeneste og idrett. Fra tysk side ble tiltalte foreslått som sjef for dette departement. Dette ble meddelt tiltalte av direktør Frithjof Heyerdahl som stod riksrådsforhandlingene nær. Tiltalte ble noe forbauset over henvendelsen og så at han først måtte konferere med Quisling. Han hadde konferanse med Quisling og med Terhovens sekretær Delbrügge som begge tiltalte ham å gå inn i riksrådet uten at det dog lot til at Quisling var særlig interessert. Etter dette erklærte tiltalte seg villig til å overta stillingen. Det ble senere ytterligere en del forhandlinger om tiltaltes kandidatur som vakte motstand da presidentskapet fikk rede på at han skulle ha plass i riksrådet fordi han var medlem av N.S. Som kjent førte ikke riksrådsforhandlingene fram i juni 1940. Da de senere igjen ut på sommeren ble tatt opp, hadde han på ny forhandlinger med Quisling som nå var mere interessert i å få ham med. Tiltalte har ikke kunnet gi noen nøyaktig fremstilling om hvordan forhandlingene videre ble ført. Men da det ble spørsmål om at han skulle oppnevnes som konstituert statsråd, erklærte han seg villig til det uten at han undersøkte nærmere hvordan organisasjonen av statsrådet skulle være. Det må ansees bevist at forhandlingene ble ført mellom tiltalte og Quisling og at det var denne som formidlet hans oppnevning til statsråd. For han ble oppnevnt som kommissarisk statsråd, hadde han ikke noen konferanse med Reichskommissaren, men han var sammen med sine kolleger på Skaugum ved en presentasjon for Reichskommissar før han holdt sin radiotale samme dag. Denne talen gjorde et forstemmende inntrykk på tiltalte både på grunn av den tone den ble holdt i og særlig på grunn av Reichskommis-

sars uttrykk: «jeg utnevner». Tiltalte har gjort gjeldende at han mente at ordningen med de kommissariske statsråder var en fortsettelse og nærmere utformning av riksrådsordningen. Retten kan ikke anta at dette er riktig. Etter Reichskommissars tale var tiltalte sikkert på det rene med at ordningen var noe ganske annet enn riksrådet som skulle oppnevnes av Stortingets presidentskap. I sin tale gjør Reichkommissar rede for hvordan forhandlingene om riksråd var avbrutt av ham og han tilkjennegir at de kommissariske statsråder var utnevnt av ham og at de således stod direkte under ham. Samtidig tilkjennegir han at de andre politiske partier er oppløst og forbudt og at Nasjonal Samling er det eneste tillatte parti. Tiltalte har da sikkert forstått at han gikk inn som tjenestemann for tyskerne og at det var tyskerne og Nasjonal Samlings interesser som det nå gjaldt å fremme. Etter Quislings forræderske opptreden den 9 april og følgende dager da han blant annet tilbakekalte regjeringens mobilisering og motarbeidet det norske forsvar mot tyskerne har tiltalte sikkert forstått at Nasjonal Samling gikk inn for samarbeid med tyskerne under den pågående krig mellom Tyskland og hans fedreland.

Tiltalte gikk nå i gang med å organisere det nyopprettede departement. Han hadde selv uttalt tvil om han var skikket for denne oppgave da han var ukjent med idrettsorganisasjon. Han hadde imidlertid lenge interessert seg for arbeidstjenesten og så i denne en stor sosial oppgave som han mente han kunne fremme.

På denne tid hadde de to idrettsorganisasjoner Idrettsforbundet og Arbeidernes Idrettsforbund sluttet seg sammen og valgt et interimsstyre som skulle varetta idrettens tarv under okkupasjonen. Tre delegerte som sammenslutningen hadde valgt, Rolf Hofmo, Olav Helset og Harald Smedal hadde den 12 oktober 1940 et foretrede for tiltalte, herunder var også sekretær Abrahamsen som senere fikk navnet Holm og ble fylkesfører i Akershus, og Arthur Nord til stede. Disse to var ansatt i departementet. Under den konferansen som fant sted opptrådte disse to herrer nokså uteskende, mens tiltalte anslo en mere forsonlig tone. Det videre arbeid med idretten ble nå ført av departementets funksjonærer og førte til brudd mellom interimsstyret og departementet. Det endte med at det under tiltaltes navn og med samtykke fra Reichskommissaren ble utgitt en forordning om norsk idrettsorganisasjon av 21 november 1940. Ved denne forordning ble Landsforbundet for Idrett og Arbeidernes Idrettsforbund oppløst og deres eiendommer konfiskert. Det var straks ved departementets organisasjon innsatt tyske «Beratere» for idretten, og det er tydeligvis denne tyske innflytelse i samband med de mer pågående kretser innen departementet som førte til dette resultat som imidlertid tiltalte ikke gjorde noen innsats for å avverge. Hensikten med hele aksjonen var utvilsomt å få idretten nazifisert, og dette har tiltalte forstått. Resultatet var at den norske idretts ungdom dannet en front for å sabotere det nazistiske idrettsarbeid. Om dette har tiltalte vært fullt vitende.

Også for arbeidstjenesten ble det innsatt «Beratere» som skulle ha tilsyn med ordningen. Som tidligere nevnt var tiltalte sterkt interessert i å få arbeidstjenesten organisert, og retten må gå ut fra at han i forstningen har håpet å holde tysk innflytelse utenfor og at han ville

holde den politisk nøytral for at den kunne få alminnelig tilslutning. I motsetning til sjefen for beraterstaben for idretten var den tilsvarende beratersjef for arbeidstjenesten en forholdsvis moderat mann som også ønsket å holde arbeidstjenesten noenlunde politisk nøytral. Det ble imidlertid fra andre hold, både tyske og norske, arbeidet for å få arbeidstjenesten nazifisert, og forholdet ble at flesteparten i hvert fall av de høyere ledere var medlemmer av N.S. Den første leder, oberst Hagem, søkte seg vekk fra stillingen, da han var misfornøyd med den tyske påvirkning, særlig at det ble innført tysk hilsen for lederne. Han advarte tiltalte mot å utnevne Frølich Hansen til leder da han hadde et dårlig ord på seg for sin opptreden som offiser i april dagene 1940. Til tross for dette ble Frølich Hansen utnevnt av tiltalte, og forholdet utviklet seg etterhånden slik at den patriotiske motstandsbevegelse gjorde skarp front mot A.T. og på alle mulige måter motarbeidet de tiltak som ble satt i gang, og saboterte utskrivningen. Også dette var tiltalte helt på det rene med.

Tiltalte har utsendt forordningen av 11 mars 1941 om utskrivning til arbeidstjeneste, forordningen av 17 april 1941 om arbeidstjeneste for menn og forordningen av 14 juni 1941 om forbrytelser og forseelser i arbeidstjenesten.

Etter at tiltalte var blitt kommissarisk statsråd ble han av Quisling beordret som partiets ungdomsfører.

Tiltalte hadde som nevnt i sine yngre dager vært en ivrig og interessert deltager i speiderbevegelsen, som han satte meget høyt. Likevel gikk han sommeren 1941 til å oppheve speiderorganisasjonene og inndra deres midler. Han sier selv at det skjedde etter tysk tiltak og påtrykk. Men tross sin interesse for bevegelsen gjorde han så vidt opplyst ingen aktiv innsats for å hindre at hele den omfattende speiderbevegelse på denne måten ble odelagt. Etter statsakten 1 februar 1942 krevde Quisling at ungdommen i alderen fra 10 til 18 år skulle tvinges inn i en ungdomsopdragsreise i Nasjonal Samlings Ungdomsfylking. Quisling ga tiltalte et utkast til lov som han straks ville ha vedtatt. Tiltalte sier at han var lite stemt for denne fremgangsmåte, men lot likevel sitt departement bearbeide utkastet som ble vedtatt som «lov» 5 februar 1942. Etter denne lov skulle enhver norsk gutt og jente «for sin nasjonale oppdragsreise» skyld og for å tjene sitt folk og fedreland tjenestegjøre i N.S.U.F. Loven vakte sterk motstand og foranlediget en lang rekke protestskrivelser fra foreldre til departementet. De første protester ble visstnok oversendt til politidepartementet, men senere ble det bare sendt navnefortegnelse over de protesterende og da protestene fikk et for stort omfang ble til slutt også dette oppgitt. Retten kan ikke anse det bevist at tiltalte har hatt noen befatning med disse oversendelser.

«Loven» om ungdomstjeneste ble av tiltalte forsøksvis søkt gjennomført på enkelte steder der den kunne tenkes å vekke minst motstand, men gjennomføringen ble på grunn av uvilje mot loven oppgitt. Såfremt det hadde lyktes å gjennomføre loven, ville den kunne hatt til følge en utbredt nazifisering av en stor del av den norske ungdom. I det hele tatt har disse tiltak: angrepene på idretten, arbeidstjenesten og loven om ungdomstjeneste utvilsomt tatt sikte på en rasjonell nazifisering av ungdommen helt fra tiårsalderen. Selv om tiltalte i forstningen har ment

å kunne ordne idretten og arbeidstjenesten uten å blande nazistisk politikk inn. Har den ved tyskernes og de mer pågående N.S.-medlemmers inngripen i disposisjonene meget snart forstått at dette var umulig og at hans departement i virkeligheten stod til tjeneste for tyskerne og N.S. for å få ungdommen fort over i nazistisk ideologi, og at dette var nettopp et av tyskernes mål i deres kamp for å styrke sin stilling her i landet.

I juni 1941 før Tyskland hadde begynt krigen mot Russland henvendte tiltalte seg til de tyske myndigheter for å få hove til å reise til Finland og være med i krigen såfremt Finland ble trukket inn i en krig mellom Russland og Tyskland. Tiltalte fikk tillatelsen og reiste over Torneå til Rovaniemi, der han sluttet seg til et tysk SS Regiment Nord. Da krigen brøt ut var han som menig med ved fronten i dette regiment. Etter 6-7 ukers virksomhet ble han kalt tilbake trolig etter foranledning av Terboven. For sin deltagelse fikk han jernkorset. Han tok straks til med å drive propaganda med taler og i avisoppsett for norsk innsats på Finlands side. Dette drev han på med helt til i august 1941.

Retten mener at tiltalte har forstått at han på denne måten hjalp fienden — Tyskland — på en av dens viktigste fronter. Tiltalte har ved sin forsvarer gjort gjeldende at den diplomatiske forbindelse var brutt mellom Norge og Russland da tiltalte var med i krigsoperasjonene og at denne omstendighet skulle gjøre tiltaltes forhold straff-fritt. Retten er ikke enig i denne oppfatning. Tiltalte var klar over at Norge ennå ikke hadde sluttet fred med Tyskland og at det derfor var krigstilstand mellom Norge og Tyskland. Når han da kjempet på fiendens side, forstod han også at han ytet fienden bistand i den pågående krig, likegyldig om om bistanden ble ytet på den ene eller annen av fiendens fronter.

I april 1942 tok tiltalte opp arbeidet med å få norsk ungdom i alderen 15 til 17 år til å være med på noe som kaltes germansk landtjeneste. Den bestod i at ungdommen skulle sendes til Polen for å arbeide for tyske bønder i de deler av landet som tyskerne hadde besatt. Tiltalte opptrådte muntlig og skriftlig og agiterte for dette tiltak slik som nevnt i tiltaltes beslutningen. Det lykkedes ikke å få mer enn bortimot 100 ungdommer til å følge oppfordringen, men i virkeligheten var det hele et tiltak for å hjelpe bondene med jorddyrkingen og frigjøre tysk arbeidshjelp selv om det hele ble kamuflert med vanlige nazistiske fraser om germansk sammenslutning o. l.

Retten finner det godt gjort at tiltalte ved alle disse handlinger som er nevnt foran bevisst har ytet fienden bistand under den pågående krig mellom Tyskland og Norge. Han blir derfor dømt etter straffelovens § 86. Det er også av denne tiltalte gjort gjeldende at hans inntreden som kommissarisk statsråd ikke er straffbar fordi okkupasjonsmakten etter folkerettens regler hadde rett til å innsette slike statsråder. Retten kan om dette spørsmål vise til den grunnlov som er gitt i rettens dom av 19 ds. over Kjeld Stub Irgens.

Det er på det rene at tiltalte som kommissarisk statsråd sammen med en del av sine kolleger rettet henvendelse til Quisling for å få ham til å danne en nasjonal regjering. Dette førte til «statsakten» av 1 februar 1942. Tiltalte har anført at han trodde at tyskernes innblanding i den norske forvaltning skulle bli mindre når en slik regjering var dannet. Han har etter rettens mening forstått at denne regjeringdan-

nelse med den omfattende formelle makt som ble tildelt ministerpresidenten var stridende mot statsforfatningen. Dette trådte enda tydeligere frem ved de forskjellige kunnngjøringer som Quisling lot utgå i forbindelse med «statsakten» og i loven av 12 mars 1942 om parti og stat, der det sies at Nasjonal Samling er det statsbærende parti i Norge og fast forbundet med staten. Retten antar også at den ordning Terboven innførte med kommissariske statsråder og den grunnlov som ga for oppnevningen av disse var et angrep på statsforfatningen, og dette har tiltalte forstått.

For disse handlinger blir tiltalte dømt etter straffelovens § 98.

Det er både fra statsadvokatens og fra forsvarerens side sterkt fremhevet at tiltalte ikke tilhører den alminnelige forbyrtertype. Såfremt det med dette siktes til at tiltalte ikke tilhører den gruppe av lovovertredere som under vanlige forhold er de tallrikkeste — vinningsforbyrtere og legemskrenkere — er dette riktig, men under krigen dukket det opp en ny gruppe forbyrtere av langt farligere art. Det er personer som under vanlige forhold har respektert lov og rett, men under de vanskelige tilstander som oppstod for land og folk ved tyskernes overfall og okkupasjonen mente å kunne sette til side den plikt til lydighet og lojalitet overfor landets lovlige myndigheter som da mer enn noensinne var påkrevd for å berge landet gjennom farene. Som grunn for sin opptreden anfører de gjerne at de har ment å fremme ideer eller planer som for dem har vært mer avgjørende enn plikten til å verge fedrelandet ved absolutt lojalitet og lydighet. Blant disse grove forbyrtere som vi under rettsoppjøret treffer så mange av hører tiltalte hjemme og danner ingen særskilt unntagelse.

Ved utmålingen av straffen legger retten vekt på tiltaltes samlede innsats for N.S. Den omstendighet at tiltalte som tilhørte en vel ansett familie gikk inn i partiet på en så aktiv måte, har utvilsomt hatt stor betydning. Når tiltalte som var overbevist nazist og en blind beundrer av Quisling overtok stillingen som sjef for departementet for arbeidstjeneste og idrett og tillike som partiets ungdomsfører, var det sikkert ikke utelukket for å få gjennomført en politisk nøytral arbeidstjeneste, men også for å få innarbeidet den nazistiske ideologi hos ungdommen med de meget skadelige følger dette kunne fått. Som en særlig skjelpende omstendighet nevner retten hans arbeid for frontinnsatsen. I de mange saker mot frontkjempere som har vært behandlet ved denne rett er det stadig blitt anført at gjerningsmennene har vært forledet ved propaganda og oppfordringer fra menn som de hadde grunn til å stole på. Allerede tiltaltes frontinnsats og agitasjon etterpå ville i sin alminnelighet betinget en ganske streng fengselsstraff, men særlig skadelig ble hans agitasjon på grunn av den fremtredende stilling han hadde og den innflytelse han utvilsomt øvet som ungdomsfører og departements-sjef. Som kjent ledet frontinnsatsen til at omlag 700 unge nordmenn falt og flere tusen må nå tåle frihetsstraff for den hjelp de har latt seg forlede til å yte fienden.

Det er både fra statsadvokaten og forsvareren gjort gjeldende at tiltalte er en svak karakter som ikke har kunnet stå mot presset fra tyskerne og pågående nazister. Karaktersvakhet er i virkeligheten

grunnen til de fleste grovere lovovertridelser, men den kan ikke frita gjerningsmannen for å stå til ansvar for sine handlinger.

Det er i denne sak som i så mange andre anført som en særlig formildende omstendighet at gjerningsmannen har arbeidet for å få friggitt landsmenn som tyskerne holdt fengslet. Det er på det rene at tiltalte har vært meget villig til å yte hjelp og har ofret meget av sin tid på hjelpearbeidet og ofte oppnådd gunstige resultater. Men retten kan i denne som i andre saker den har hatt til behandling ikke tillegge denne omstendighet noen særlig vekt ved straffutmålingen. I den stilling tiltalte satt hadde han forutsetninger for å kunne øve innflytelse hos tyskerne. At han da når han hørte om fengselinger som han selv anså utilborlige eller urettferdige gjorde henvendelser til de tyske myndigheter for å hjelpe sine landsmenn, var dette hans plikt, og det medførte ingen vesentlig risiko for ham selv.

Retten har funnet tiltaltes hele forhold så graverende at den har vært i tvil om ikke lovens strengeste straff burde anvendes. Når den likevel er blitt stående ved frihetsstraff, er det fordi tiltalte stort sett ikke har vært direkte ondskindet mot sine landsmenn. Under idrettsstriden henledet han riktignok oppmerksomheten på Helset, Hofmo og Smedal og henstillet at de skulle bli pålagt meldeplikt, men dette er et enkeltstående tilfelle. Tiltalte er utvilsomt ingen ondskindet person. Motivet for hans opptreden har vært en vill-ledet idealitet og han har manglet evnen til fullt ut å overskue rekkevidden av sine handlinger.

Ved fastsettelsen av straffen er det tatt hensyn til straffelovens § 62. Foruten frihetsstraff som vil bli idømt som tvangsarbeid vil tiltalte etter landssvikanordningens § 51 bli fratatt de rettigheter som er nevnt i anordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8 for en tid av 10 år.

Nettoinntekten av den lønn og de representasjonsbidrag tiltalte har hatt er oppgitt til kr. 147 000 som vil bli inndradd da det er vinning han har oppnådd på grunn av sin forbryterske virksomhet, jfr. straffelovens § 36. Tiltalte eier etter egen oppgave en formue på omlag 1,5 million kroner. Etter den fremtredende stilling han har inntatt i partiet og den skyld han har vist ved sin straffbare virksomhet, finner retten at han etter landssvikanordningens § 25 bør betale en erstatning til statskassen av 1,5 million kroner. Ved fastsettelsen av erstatningen har retten tatt omsyn til de opplysninger som er gitt i den fremlagte revisjonsberetning.

Dommen er enstemmig.

En 59 år gammel husmor med et særreie på kr. 10 500 opprettholdt sitt medlemskap i Nasjonal Samling under okkupasjonen og var kretsleder i N. S. kvinneorganisasjon. Hun dommes etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 til fengsel i 6 måneder, en bot på kr. 3 000 og begrenset rettighetstap.

Dom 5 februar 1946 i Lnr. 21: Statsadvokat Rolv Ryssdal, aktor mot Selma Karoline Sunde (forsvarer høyesterettsadvokat Jøn Simonsen).

Dommer Stang: Flekkefjord byrett avsa den 4 oktober 1945 dom med slik domsslutning: «Husmor Selma Karoline Sunde dommes for forbrytelse mot provisorisk anordning av 15 desember 1944

om tillegg til straffelovgivningen om forræderi, dens § 3, jfr. § 2, nr. 1 til fengsel i ni måneder. I straffen fragar for utholdt varetektsarest til i dag 121 dager. Videre til en bot til statskassen stor 9 000 kroner samt tap av tillit for et tidsrom av 10 år i henhold til anordningens § 11, punktene 1, 4, 5, 7, 8 og 9. Hun erstatter statskassen saksomkostninger med 50 kroner.

Domfelte har anket over denne dom, idet hun finner straffen for strengt utmålt.

Om saksforholdet og om domfeltes personlige forhold henviser jeg til byrettens domsgrunner.

Jeg er kommet til det resultat at den samlede straff som er ilagt domfelte er uforholdsmessig høy. Jeg finner at frihetsstraffen bør settes til fengsel i 6 måneder. Med denne straffutmåling har domfelte sittet 20 dager for lenge i fengslet, og jeg finner det uheldig at påtalemyndigheten holder siktede i fengsel i så lang tid at et slikt tilfelle kan inntreffe. Varetektsfengsel skal etter straffesaklovens § 228 anvendes når det er anledning til å frykte for at domfelte vil unndra seg forfølgningen eller straffens fullbyrdelse, eller når hans forhold gir særlig føye til å frykte for at han ved tilintetgjøring av gjerningens spor eller ved avtale med vitner eller medskyldige eller på annen måte vil forspille beviset, eller når det er særlige grunner til å frykte for at han vil gjenta den straffbare handling, som han har forsøkt eller truet med. Etterat byrettsdommen falt, finner jeg ikke at noen av disse grunner for å holde domfelte i fengslig forvaring var til stede.

Jeg finner videre at boten bør nedsettes til kr. 3 000. Jeg tar da for det første hensyn til at domfeltes formue vesentlig består i innbo og for det annet til at hun som nevnt har sittet noe for lenge i varetektsfengsel.

Domfelte er ved byrettens dom faktisk dømt til tap av almen tillit. Jeg finner at denne straff bør forandres til begrenset rettighetstap, slik at de rettigheter som nevnes i landssvikanordningens § 11 nr. 1—4, 7 og 8 tapes for et tidsrom av 10 år.

Jeg stemmer for denne

domsslutning:

Frihetsstraffen settes til fengsel i 6 — seks — måneder som er avsonet ved varetektsfengsel.

Boten settes til kr. 3 000 — tre tusen — kroner.

I stedet for tap av almen tillit trer begrenset rettighetstap etter landssvikanordningens § 12 av de i § 11, nr. 1—4, 7 og 8 nevnte rettigheter for et tidsrom av 10 — ti — år. (Vanlig lønns).

Dommer Holmboe: Enig med førstvoterende.

Dommerne Bahr, Lindvik og Schjelderup: Likeså.

Av byrettens dom:

Tiltalte Selma Karoline Sunde er født 16 oktober 1886. Hun er gift med tidligere ordfører i Flekkefjord under okkupasjonen og disponert ved Flekkefjord Uldvarefabrik Harald Jakob Sunde. Hun bor i Proste-

bakken nr. 3, Flekkefjord. Hun har ingen forsorgelsesbyrde og hun har et særlig der dreier seg om ca. kr. 10 500. Hun er tidligere ikke tiltalt eller straffet.

Retten finner det ved tiltaltes egen erkjennelse og de øvrige i saken fremkomne opplysninger bevist at tiltalte har vært medlem av Nasjonal Samling siden 1933 og hun har under okkupasjonstiden opprettholdt sitt medlemskap og betalt kontingent og deltatt i partimøter. Hun har fra våren 1941 virket som kretsleder i Nasjonal Samlings kvinneorganisasjon i Flekkefjord.

Tiltalte har forklart at hun har forstått at Norges konge og regjering var i krig med Tyskland. Likeledes har hun forstått at hun ved sitt medlemskap har støttet N. S. og at dette parti igjen har støttet landets fiender, tyskerne. Hun har således handlet forsettlig og ved sitt forhold overtrådt straffelovens § 86, idet hun indirekte har ytet fienden bistand i råd eller dåd.

Tiltalte vil således bli å felle i overensstemmelse med tiltalen etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2, nr. 1 og retten finner at en straff av 9 måneders fengsel, en bot til statskassen av kr. 9 000 og tap av almen tillit i 10 år må være passende.

Ved straffutmålingen er i skjerpene retning tatt hensyn til at tiltalte foruten det ordinære medlemskap også har vært kretsleder i N. S. samt dertil at hun som et mere fremtredende medlem av samfunnet har foregått med et slett eksempel likeoverfor befolkningen. Hun har også forsøkt i to tilfelle å verve nye medlemmer for N. S. ved å overtale to kvinner hvis menn var N. S.-medlemmer til å gå inn i partiet.

I formildende retning er tatt hensyn til at tiltalte når bortsett fra medlemskap og stillingen som kretsleder ikke har vært særlig aktiv, samt dertil at hun tidligere ikke er tiltalt eller straffet.

Ved botens størrelse er tatt hensyn til at tiltaltes særformue beløper seg til ca. kr. 10 500.

En 20 år gammel gårdsarbeider var medlem av N.S.U.F., deltok i et lagførerkurs og tjenestegjorde i forergarden. Han dommes etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a og 4 til tvangsarbeid i 1 år og begrenset rettighetstap, og etter § 15 til inndragning av inntekt i forergarden med kr. 1 330.

Dom 5 februar 1946 i Lnr. 22: Statsadvokat Rolv Ryssdal, aktor mot Bjarne Helgerud (forsvarer høyesterettsadvokat Jon Simonsen.)

Dommer Holmboe: Ved Numedal herredsretts dom av 14 september 1945 ble Bjarne Helgerud dømt etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a og nr. 4, til straffarbeid i 2 år og 6 måneder med fradrag av 129 dager for utholdt forvaring og varetektsfengsel, til tap av de i anordningens § 11 post 1 og 4 omhandlede rettigheter og den i post 8 omhandlede rettighet, for samtlige posters vedkommende for et tidsrom av 10 år, og til tap av den i nevnte paragraf

post 5 omhandlede rettighet for et tidsrom av 5 år, hvorhos det ble bestemt at hans inntekt som medlem av forergarden ble inndratt overensstemmende med landssvikanordningens § 15 til fordel for det offentlige med kr. 1 330. For øvrig ble han frifunnet. Saksomkostninger ble ikke ilagt.

Domfelte har anket over straffutmålingen.

Om saksforholdet og domfeltes personlige forhold henviser jeg til herredsrettens domsgrunner.

For jeg går over til å behandle anken over straffutmålingen skal jeg gjøre noen bemerkninger om herredsrettens domsgrunner. I forbindelse med tiltalen for medlemskap i N.S.U.F. anfører herredsretten angående de subjektive betingelser for straff, at han måtte forstå at ved å være tilsluttet nevnte organisasjon innlot han seg på noe ulovlig, og, i en annen forbindelse, at han derved innlot seg på noe som var uriktig. Herredsretten går således ikke inn på spørsmålet om de subjektive betingelser for fellelse etter straffelovens § 86 var til stede, og da hans medlemskap etter hva herredsretten har antatt var opphørt for landssvikanordningen trådte i kraft, har derfor spørsmålet meldt seg om dette medlemskap kunne henføres under anordningens bestemmelser. Jeg antar imidlertid at nevnte anførsler i domsgrunnene i forbindelse med redegjørelsen for de objektive forhold er tilstrekkelig til at Høyesterett kan se at medlemskapet var straffbart etter provisorisk anordning om tillegg til straffelovgivningen av 22 januar 1942, og at det for så vidt ikke er noe til hinder for at dette forhold henføres under landssvikanordningens § 2, post 1 a, idet straffen for denne forbrytelse da ikke kan settes høyere enn til en bot. I overensstemmelse med straffelovens § 63 antar jeg derfor at medlemskapet bør tas i betraktning som skjerpene omstendighet ved fastsettelsen av straffen for overtrådelse av landssvikanordningens § 2 post 4, som jeg nå går over til.

I anledning av spørsmålet om tiltaltes medlemskap i forergarden skal henføres under de nevnte straffebud uttaler herredsretten at medlemskap i forergarden i høy grad må sies å være å yte fiender bistand i dåd, således at forholdet går inn under straffelovens § 86, og fortsetter så med å si at tiltalte måtte, da han gikk inn i forergarden, ha den fulle forståelse av at han innlot seg på noe ulovlig, hvorfor forsett foreligger. Skjønt jeg finner at redegjørelsen for de subjektive vilkår for straff også for denne handling kunne ha vært mer fullstendig, antar jeg dog, når jeg leser fremstillingen i sammenheng, ikke at denne ufullstendighet bevirker at dommens innhold fremstiller seg som tvilsomt, og da det ikke er anket over saksbehandlingen, finner jeg ikke av den grunn å burde oppheve dommen.

Hva straffutmålingen angår finner jeg i betraktning av domfeltes unge alder — han var 16 år da han meldte seg inn i N.S.U.F. og 18½ år da han etterkom den ordre som han mottok om å tjenestegjøre i forergarden — at den av herredsretten fastsatte straff er for streng. Under henvisning til Høyesteretts tidligere avgjørelser av lignende saker antar jeg at frihetsstraffen bør fastsettes til 1 år, og at domfelte alene bør fradømmes de i landssvikanord-

ningens § 11 post 1 og 2 nevnte rettigheter. Domfelte tilkommer ytterligere fradrag for utholdt varetektfengsel med 144 dager. Over inndragningen er ikke anket.

Jeg stemmer for denne

domsslutning:

Frihetsstraffen settes til tvangsarbeid i 1 — ett — år med ytterligere fradrag av 144 — ett hundre og fire og forti — dager for utholdt varetektfengsel. Rettighetstapet begrenses til å omfatte de i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2 nevnte rettigheter. (Vanlig salær.)

Dommer Lindvik: Jeg slutter meg til førstvoterende.

Dommerne Bahr, Stang og Schjeldrup: Likeså.

Av herredsrettens dom:

Tiltalte Bjarne Helgerud er født 5 januar 1926. —

Om tiltaltes personlige forhold er opplyst at han er gårdsarbeider, har gjennomgått folkeskole og et vinterkurs på Numedal fylkesskole våren 1944.

Det finnes bevist at tiltalte meldte seg inn i Nasjonal Samlings Ungdomsfylking 7 desember 1941, og at han automatisk gikk ut herav da han 5 januar 1944 fylte 18 år. Det er således ikke riktig når det i tiltalebeslutningen er anført at han opprettholdt sitt medlemskap til nevnte organisasjons oppløsning, dvs. til kapitulasjonen. Dette er også medgitt av akter. Innmeldingen skjedde på det vis at han var på et N.S.-møte i Lyngdal, hvor han fikk skjemaer for innmelding, som han sendte videre. Retten går ut fra at han ikke har betalt kontingent. Innmeldingen skjedde frivillig.

Fra 8 juli til 20 august 1942 deltok han i et lagførerkurs på Jessheim. Innmeldingen hertil skjedde på det vis at han fra kretskontoret i Kongsberg pr. telefon fikk anmodning om å melde seg til kurset. Han svarte at han ikke hadde anledning til det, da han hadde arbeid nok hjemme på gården. Etter 8 dagers forlop fikk han på ny telefonbeskjed, med tilkjennegivende om at han måtte møte, da han ellers ville bli hentet. Etter at kurset var avsluttet, fikk han seg tilstillet et vitnemål, hvorav fremgikk at han var utnevnt til nestlagfører i N.S.U.F.

Retten legger tiltaltes forklaring til grunn når han anfører at han i denne stilling ikke har utført noe særlig arbeid.

Retten finner det videre godtgjort at han har gjort tjeneste i førergarden i tiden 30 juni 1944 til 22 mars 1945, og at han har deltatt i eksersis, skyteøvelser og vakthold på Bygdøy ved kasernen og ved Slottet. Han var utstyrt med gevær og maskinpistol, og hadde førergardens uniform.

Innmeldingen skjedde på det vis at han i medhold av loven om nasjonal arbeidsinnsats, jfr. lover av 22 februar 1943 og 23 februar 1943, fikk skriftlig ordre om å møte i Oslo for å tjenestegjøre i Førergarden. Etter hva tiltalte selv forklarer var det i innkallingen ikke sagt noe om at han utsatte seg for straffansvar ved ikke å møte. Han foretok ikke noe i anledning av denne ordre i retning av å undersøke hvorvidt han pliktet å etterkomme ordren, eller om han på annen måte kunne bli

fritatt. Han lystret ordren og reiste til Oslo, og der først ble han ved lægeundersøkelsen gjort kjent med at han risikerte straff etter den militære straffelov, hvis han ikke lystret ordre.

Som medlem av Førergarden oppebar han en månedlig lønn av kr. 240, han hadde fri uniform og fri stasjon.

Tiltalte har benektet sin straffeskyld.

Fra forsvarers side er gjort gjeldende at det for det første må avgjøres hvorvidt N.S.U.F. kan sies å være en ulovlig organisasjon — og dernest om tiltalte, hvis det første spørsmål besvares bekræftende, ved sin innmelding har forstått at han gjorde noe ulovlig. Med andre ord om han handlet med forsett.

Hertil er å bemerke at retten, etter de opplysninger som er fremkommet under hovedforhandlingen, anser det på det rene at nevnte organisasjons oppgave var å drive verving og opplysningsarbeid angående N.S.'s oppgaver blant ungdommen. Det hele gikk så å si ut på å danne grunnlaget for de unges opptagelse i N.S. etter oppnådd 18 års alder.

Retten finner det ikke tvilsomt at N.S.U.F. må sies å være en ulovlig organisasjon, og ikke det alene, men den utførte et meget fordervelig arbeid ved å spre landsforræderske spirer i de unges sinn.

Da tiltalte, da han meldte seg inn, bare var 15½ år, finner retten det tvilsomt om han hadde forståelsen av at han innlot seg på noe som var ulovlig. Retten finner at denne tvil må komme tiltalte til gode, således at forsett ikke kan sies å foreligge.

Retten er også, om enn under tvil, kommet til at tiltalte, da han 8 juli 1942 ble opptatt i lagførerkurset på Jessheim, fremdeles på grunn av sin ungdom muligens ikke hadde den rette forståelse av at han derved gjorde noe ulovlig, således at forsett for så vidt heller ikke kan sies å foreligge.

Etter at han hadde deltatt i kurset, hvor han gikk i uniform og fikk undervisning i N.S.'s ideologi og salenes fikk klarhet over hva N.S.U.F.'s oppgaver bestod i, måtte han forstå at han ved å være tilsluttet N.S.U.F. innlot seg på noe ulovlig. Dette sa meget mer som han etter hjemkomsten fra kurset hadde anledning til på hjemstedet å drøfte disse oppgaver med andre, som ikke hørte til N.S. Det måtte etter hvert bli enn mer klart for ham at han innlot seg på noe som var ulovlig, og særlig når han så N.S.'s landsforræderske og forbryterske virke gjennom dens fremferd på forskjellig vis, således henrettelser av gode nordmenn.

Retten finner etter dette at tiltaltes medlemskap i N.S.U.F. i ethvert fall fra begynnelsen av året 1943 og inntil han uttrådte 5 januar 1944 går inn under tiltalebeslutningens post I, men at han for øvrig må bli å frifinne i denne post.

Fra forsvarers side er også reist det spørsmål hvorvidt det kan sies å være straffbart å gjøre tjeneste i Førergarden, idet det da legges vekt på at tjenesten bestod i å beskytte Quisling mot anslag mot dennes liv.

Retten finner ikke grunn til nærmere å diskutere dette spørsmål, da det må være åpenbart og klart for enhver at det må være ulovlig å tjenestegjøre i Førergarden.

Når det er på det rene at et passivt medlemskap av N.S. er straffbart, ligger det i dagen at det må være så meget mere straffbart å delta i Førergarden. Heri ligger ikke bare den ting å beskytte foreren, men til-

talte måtte forstå at han dermed kom opp i en kamporganisasjon, en elitetropp som måtte være beredt til å kunne settes inn med våpen i hånd mot dem som var annerledes tenkende enn de som var med i N.S.

Da Quisling og N.S. gikk våre fiender tyskerne til hande, må medlemskap av foregården i høy grad sies å være å yte fienden bistand i død, således at forholdet går inn under straffelovens § 86. Retten vil uttale at medlemskap i foregården ikke ligger langt unna det å være frontkjemper. Tiltalte ville i ethvert fall når som helst kunne risikert å kjempe med våpen mot sine landsmenn. Tiltalte måtte da han gikk inn i foregården, ha den fulle forståelse av at han innlot seg på noe ulovlig, hvorfor forsett foreligger.

Da tiltalte fulgte ordren om å delta i foregården uten protest, kan det her ikke som av forsvareren fremholdt bli spørsmål om tvang, hvorfor § 5 i provisorisk anordning av 15 desember 1944 heller ikke kan komme til anvendelse.

Tiltalte må etter dette med den foran nevnte reservasjon kjennes skyldig etter tiltalebeslutningen og bli å straffe.

Ved straffens utmåling er i skjerpene retning lagt vekt på, som foran fremholdt, at tjenestegjøring i foregården må ansees som en meget graverende forbrytelse, og at tiltalte har utført det arbeid i henved 2 måneder, uten at han, såvidt det kan sees, har gjort noe for å slippe veik. Hertil kommer at han for denne forbyterske virksomhet også har oppebåret en ulovlig fortjeneste av kr. 240 pr. måned, hvilket for en gutt i tiltaltes alder måtte fremstille seg som et meget stort beløp. I formildende retning er lagt vekt på tiltaltes ungdom. Dette gjør seg særlig gjeldende for så vidt hans medlemskap i N.S.U.F. angår, men også med hensyn til hans tjenestegjøring i foregården er lagt vekt på at han ved opptagelsen ikke var mer enn 18½ år. I den forbindelse henvises også til nevnte anordnings § 5, 1. ledd.

En 40 år gammel kokk var medlem av Nasjonal Samling, arbeidet i lengere tid på tysk festningsanlegg og unnløt som medlem av herredstinget å protestere mot ordførers bevilgninger til frontkjemperkontoret. Han dommes etter landssvikanordningens § 3, § 2 nr. 1, 2 og 3 til 1 års fengsel og begrenset rettighetstap. — Høyesterett anser det under dissens godtgjort at domfelte ved å unnløte protest mot bevilgningene til frontkjemperkontoret har gitt sin tilslutning til disse.

Dom 6 februar 1946. Lnr. 23: Statsadvokat J. C. Mellbye, aktor mot Peder Johannes Iversen (forsvarer høyesterettsadvokat Jon Simonsen).

Dommer Bahr: Ved dom avsagt 1 oktober 1945 av Nordre Sunnmøre herredsrett ble Peder Johannes Iversen dømt etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 og 4, jfr. straffelovens § 86, til fengsel i ett år. Han ble videre fradømt de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1—4 for en tid av 10 år, og de rettigheter som er nevnt i nr. 5, 7 og 8, for 5 år.

Tiltalte har erklært anke mot dommen. Anken gjelder straffutmålingen.

Om saksforholdet og tiltaltes personlige forhold viser jeg til herredsrettens domsgrunner.

Med hensyn til lovanvendelsen skal jeg bemerke: Tiltalte er dømt bl. a. for å ha arbeidet som kokk på det tyske festningsanlegg på Roald fra høsten 1942 til kapitulasjonen, først under et norsk entreprenørfirma, men fra 1943 direkte under tyskerne. Herredsretten har — i samsvar med tiltalebeslutningen — ført dette forhold inn under landssvikanordningens § 2 punkt 1. Denne subsumsjon er uriktig. Punkt 1 kan overhodet ikke anvendes på et forhold av denne art. Forholdet skulle derimot ha vært ført inn under paragrafens punkt 3 som deltaging i ervervsmessig virksomhet for fienden. Etter denne bestemmelse kreves det at deltagingen har foregått «på slik måte og under slike omstendigheter at forholdet må ansees utilbørlig». Slik som tiltaltes «tyskerarbeid» er karakterisert i herredsrettens premisser, hvor bl. a. fremheves at han tok arbeidet helt frivillig, fremgår det etter min mening tilstrekkelig klart av dommen at herredsretten har funnet det nevnte vilkår — utilbørligheten — å være til stede. Den her nevnte feil kan imidlertid ikke antas å ha hatt noen innflytelse på sakens utfall.

Tiltalte er videre dømt for at han — som varamann til Borgund herredsting deltok i behandlingen og vedtaket av bevilling på kr. 500 den 16 juni 1943 og kr. 500 den 23 april 1945 til frontkjemperkontoret. Herredsretten har ført dette forhold inn under landssvikanordningens § 2 nr. 4, jfr. straffelovens § 86.

Forsvareren har gjort gjeldende at det her foreligger en uriktig lovanvendelse. Tiltalte har ikke positivt støttet forslagene om bevilgninger til «Frontkjemperkontoret», men bare unnløtt å protestere da bevilgningene var fore i «herredstinget». En slik ren passivitet rammes etter forsvarerens mening ikke av de siterte straffebud.

Høyesterett har avgjort at det forhold at et medlem av «herredstinget» har samtykket i bevilgninger til «Frontkjemperkontoret» rammes av straffelovens § 86. Jeg viser særlig til dom av 6 oktober 1945 i sak mot Andreas Skisland (Rt. 1945 s. 104), jfr. også dom av 7 november samme år i sak mot Nils Fuskeland (Rt. for samme år s. 187). Jeg siterer av førstvoterendes bemerkninger i saken mot Skisland: «Det er etter min mening ikke tvilsomt at det å yte bidrag til «Frontkjemperkontoret» er et forhold som går inn under straffelovens § 86. Om et medlem av «herredstinget» rammes av § 86 når han ikke positivt har gått inn for bevilgning av et slikt bidrag, men bare har unnløtt å protestere mot bevilgningen — jfr. forordning av 21 desember 1940 § 8 siste ledd — er et spørsmål som jeg i den foreliggende sak ikke behøver gå inn på. Således som domfeltes forhold er beskrevet i herredsrettens domsgrunner, må nemlig denne beskrivelse — selv om den er noe knapp — etter min mening oppfattes slik at domfelte positivt har støttet de bevilgninger det her er tale om.

Det spørsmål som foreligger i nærværende sak — om også en unnløtelse av å protestere mot en slik bevilgning går inn under § 86 — har Høyesterett ikke tidligere tatt standpunkt til.

Den bestemmelse som er sitert av førstvoterende i Skislandsaken — § 8 siste ledd i forordning av 21 desember 1940 om endrin-

ger i kommunallovne — lod slik: «Ordføreren eller den han bestemmer legger saken frem for formennene. Disse er pliktige til å uttale seg; men ordføreren gjør vedtaket etter eget omdømme. Er en formann uenig i det vedtak ordføreren gjør, plikter han å si fra og kreve sin mening bokført; gjør han ikke det, anses han som enig med ordføreren og medansvarlig for vedtaket. Stemmegivning finner ikke sted.»

Den beskrivelse herredsretten har gitt av tiltaltes forhold ved de omhandlede bevilgninger er ganske visst noe knapp, men gir likevel tilstrekkelige holdepunkter til å konstatere hva herredsretten har ment å slå fast. I den passus av domsgrunnene som jeg alt har sitert, uttaler retten at tiltalte «deltok i behandlingen og vedtaket av bevilling». Og i et senere avsnitt sier retten likefrem at tiltalte «stemte for» bevilling. Det siste uttrykk er ikke helt trefende, for så vidt som det etter kommunalforordningens § 8, siste ledd, overhodet ikke skulle foretas avstemning i «herredstinget». Jeg forstar det imidlertid så at herredsretten ved dette uttrykk har ment å slå fast at tiltalte, når han har unnlatt å protestere, må ansees . . . som enig med ordføreren og medansvarlig for vedtaket», som det heter i kommunalforordningen. Herredsretten må her ha forutsatt at tiltalte under sin deltaging i «herredstinget» har hatt kjennskap til og følt seg bundet av kommunalforordningens regler om herredstingmedlemmers («formenns») plikter og ansvar. Jeg oppfatter etter dette herredsretten slik at den har funnet det bevist at tiltalte i dette tilfelle ved å unnlate å protestere har gitt sin tilslutning til ordføreren bevilgninger til «Frontkjemperkontoret». Jeg kan da ikke finne at herredsretten har bygget på en uriktig rettsoppfatning når den har ansett tiltaltes forhold med hensyn til de nevnte bevilgninger straffbart etter landssvikanordningens § 2 nr. 4, jfr. straffelovens § 86.

Jeg går så over til anken over straffutmålingen. For så vidt frihetsstraffen angår, finner jeg at anken bør forkastes, da jeg ikke kan se at det foreligger noe åpenbart misforhold mellom tiltaltes forbryterske forhold og den fengseisstraff som han er idømt. Derimot antar jeg at rettighetstapet bør begrenses ytterligere, slik at tiltalte bare fradømmes de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2. Jeg stemmer etter dette for denne

domsslutning:

Peder Johannes Iversen dommes for forbrytelse mot landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1, nr. 3 og nr. 2, jfr. straffelovens § 86, sammenholdt med straffelovens § 62 til 1 — ett — års fengsel, hvori fragår 271 — to hundre og en og sytti — dager for utholdt varetektsfengsel.

Han fradømmes for et tidsrom av 10 — ti — år de i samme anordnings § 11 nr. 1 og 2 nevnte rettigheter. (Vanlig salær.)

Dommer Holmboe: For øvrig enig med førstvoterende er jeg kommet til et annet resultat med hensyn til domfeltes forhold til de omhandlede bevilgninger til «Frontkjemperkontoret». Hvorvidt hans unnlattelse av å protestere mot disse bevilgninger kan ansees

som en medvirken til dem og derigjennom som bistand til fienden, vil bero på om den etter omstendighetene måtte oppfattes således at tiltalte samtykket til bevillingene og om tiltalte var klar over at den måtte oppfattes slik. Ved avgjørelsen av dette siste spørsmål kommer det i betraktning at kommunalforordningen av 21 desember 1941 § 8 siste ledd foreskriver at de medlemmer av herredsstyret som ikke protesterte skulle anses for å være enige, men dette er bare et bevismoment. Forordningens bestemmelser kan ikke i seg selv medføre at den som ikke protesterer, blir strafferettslig ansvarlig for sin passivitet. Det som retten må avgjøre, er som nevnt, om tiltalte har forstått at hans passivitet ble utlagt som samtykke. Jeg finner ikke at det fremgår tilstrekkelig klart av herredsrettens domsgrunner at retten har gått ut fra denne rettsoppfatning. Og da jeg heller ikke i domsgrunnene finner det tilstrekkelig klart opplyst hva retten i heromhandlede spørsmål legger til grunn for avgjørelsen for dette punkts vedkommende, der for meg fremstiller seg som tvilsomt, finner jeg at herredsrettens dom for så vidt bør oppheves. Jeg finner det ikke nødvendig å oppheve dommen for de øvrige forhold for hvilke tiltalte er dømt, og antar at frihetsstraffen for disse bør fastsettes til 10 måneders tvangsarbeid.

Da jeg etter konferansen vet at jeg er i mindretall, former jeg ingen konklusjon.

Dommer Stang: Jeg er i det vesentlige og resultatet enig med førstvoterende.

Dommerne Lindvik og Schjelderup: Likeså.

Av herredsrettens dom:

Tiltalte Peder Johannes Iversen, født 4 januar 1906. Han er ikke tidligere straffet. — — —

Om sine personlige forhold har tiltalte opplyst at han er gift og har hustru og et 8 år gammelt barn å forsørge. Han er uføruende og tjente i 1944 ca. kr. 3800. Han bor i Langevåg. Han er av norske militære erklært stridsudyktig.

Tiltalte har ingen skole etter endt folkeskole. Han begynte straks etter konfirmasjonen som byssegutt. Han har reist for det meste som kokk på fiskebåter. Da krigen kom i 1940 var han kokk på en fiskebåt fra Alesund. Han gikk på land som følge av krigen og gikk ledig til 1 august måned. Fikk så plass som kokk på kysttruteskipet «Havda». Sluttet her til jul 1940 etter egen oppsigelse da han fant betalingen for lav og arbeidet for anstrengende. Tok så plass på d/s «Rundøy». Var ombord på den til ut på høsten 1942. «Rundøy» gikk på kysten, i den siste tid for tyskerne. Tiltalte ble lei av farten, så opp og sluttet. Han hadde mange kamerater som arbeidet på tyske festningsanlegg på Vigra-Roald. Tiltalte bestemte seg for å få arbeid her. — — —

Retten finner det bevist at tiltalte har vært medlem av N. S. fra 15 september 1942 og til kapitulasjonen, at tiltalte har betalt sin kontingent, deltatt i partimøter og arbeidet som kokk på det tyske festningsanlegg på Roald fra høsten 1942 og inntil kapitulasjonen, først under et norsk entreprenorfirma, men allerede fra 1943 direkte under tyskerne.

Retten finner det videre bevist, at tiltalte som varamann til Borgund herredsting deltok i behandlingen og vedtaket av bevilgning på kr. 500 den 16 juni 1943 og kr. 500 den 23 april 1945 til frontkjemperkontoret.

Retten går ut fra, etter 1. vitne forhenværende ordfører Hessens forklaring, at beløpene ikke er utbetalt. Hessen har forklart, at det var ham som gjorde vedtak om siste bevilgningen på kr. 500. Da han gjorde det, var han bestemt på ikke å utbetale beløpet, men hverken sa det til medlemmene eller torde si det til disse. Tiltalte hevdet at han hørte Hessen uttale seg herom for motet. Retten kan ikke godta tiltaltes forklaring på dette punkt men må godta Hessens forklaring.

Retten finner det videre bevist, at tiltalte mottok utskrivning til vapenkurset i Holmestrand, reiste uten lægeundersøkelse, ble lægeundersøkt i Holmestrand og fritatt uten å ha deltatt i kurset. Retten finner også å kunne godta tiltaltes forklaring når denne hevder at han reiste til Holmestrand forvisset om at han ville bli fritatt og hjemsendt som stridsudyktig.

Retten antar at innmeldelsen i og medlemskap av N. S. etter 8 april 1940 er bistand til fienden i rad og død. Retten antar videre at Norge må sies å ha vært i krig med Tyskland fra 9 april 1940 og til kapitulasjonen i mai 1945. Retten kan ikke godta tiltaltes forklaring gaende ut på at krigen opphørte 7 juni 1940. Tvert imot anser retten det bevist at tiltalte har forstått at krigen mellom Norge og Tyskland fortsatte inntil mai 1945. Tiltalte har erkjent at han visste at Den norske marine fortsatte kampen ute, at handelsmarinen fortsatte, at Konge og regjering forlot landet og kjempet videre ute, at norsk ungdom reiste over til England for å kjempe, at deres fedre i juni 1941 ble sendt til Grini, at farten over til England fortsatte. Han har i retten erkjent at han kjente til Kirkenes og lærerne og Universitetets kamp og studentenes og offiserenes fangeopphold i Tyskland. Videre har tiltalte erkjent at han var klar over at alle politiske partier unntatt N. S. ble forbudt fra 1940 og at N. S. ble talt av tyskerne.

Retten finner det videre bevist at tiltalte ved å melde seg inn i N. S., ved fortsatt medlemskap inntil kapitulasjonen, ved sin deltagelse i partimøter, var seg bevisst at han fremmet Tysklands krigsinteresser. Retten finner også at tiltalte ved sitt tyskerarbeid har hjulpet, bistatt fienden. Tiltalte har frivillig gått inn i dette arbeid. Han var seg bevisst at det var til hjelp for Tysklands krigsinteresser.

Retten mener at frontkjemperkontoret var et kontor til hjelp for Tysklands krigsinteresser. Retten anser det bevist at tiltalte var klar herover da han stemte for bevilgning av bidrag til kontoret i Borgund herredsting og at han derved fremmet Tysklands krigsinteresser.

Punkt a i tiltalebeslutningen subsumeres under § 2. 1 i landssvik-anordningen og punkt b under § 2. 4 i samme anordning. — — —

Ved straffens utmåling er i skjerpene retning tatt omsyn til at tiltalte var i moden alder da han meldte seg inn i N. S. og at han ikke kan karakteriseres som helt passivt medlem. Videre er i skjerpene retning tatt omsyn til hans langvarige og helt frivillige tyske arbeid.

I formildende retning er tatt omsyn til tiltaltes tidligere straffede værdi. — — —

En 25 år gammel mann var medlem av Nasjonal Samling, hirden og Germanske SS og deltok som sjef for en «utrykningskommando» i en tysk razzia hvor en nordmann ble arrestert. Han dommes etter straffelovens § 86 til 4 års tvangsarbeid og begrenset rettighetstap.

Dom 6 februar 1946 i Lnr. 24: Statsadvokat J. C. Mellbye, aktor mot Harald Fyhn (forsvarer høyesterettsadvokat Jon Simonsen).

Dommer Stang: Ved Frostating lagmannsretts dom av 22 september 1945 ble Harald Fyhn for forbrytelse mot straffelovens § 86 dømt til tvangsarbeid i 4 år og tap av almen tillit i 10 år.

Domfelte har anket over straffutmålingen.

Angående saksforholdet og domfeltes personlige forhold henviser jeg til lagmannsrettens domsgrunner.

Jeg finner ingen grunn til å forandre den idømte frihetsstraff, som jeg finner rimelig. Derimot finner jeg etter Høyesteretts tidligere praksis i lignende saker at tap av almen tillit bør forandres til begrenset rettighetstap.

Jeg stemmer derfor for denne

domsslutning:

I stedet for tap av almen tillit fradømmes for et tidsrom av 10 — ti — år de i landssvik-anordningens § 11 nr. 1—5 og 7 og 8 nevnte rettigheter.

I frihetsstraffen fragår ytterligere 137 — ett hundre og syv og trediv — dager for utholdt varetektfengsel. For øvrig forkastes anken. (Vanlig løn.)

Dommer Lindvik: Jeg er enig med forstvoterende.

Dommerne Bahr, Holmboe og Schjelderup: Likeså.

Av lagmannsrettens dom:

Tiltalte Harald Fyhn er født 18 juli 1920 av gifte norske foreldre, agent Halfdan Bjarne Fyhn og hustru, Petra Anahie, og bor i Nyveien 14. Han har folkeskole, teknisk aftensskole og korrespondansekurs, inntekt for krigen ca. kr. 30 pr. uke. Han er uformuende, er gift, ingen forsørgelsesbyrde, bortsett fra hustruen, han har ikke gjort militærtjeneste, tidligere straffet. — — —

Lagmannsretten finner det bevist at tiltalte meldte seg inn i Nasjonal Samling høsten 1940 og at han siden har vært medlem, delvis betalt og delvis ikke betalt kontingent, og at han et par ganger har deltatt i oppmarsjer og overvært møter.

Videre er det på det rene at han har deltatt i hirden et par måneder vinteren 1941.

I mai 1941 meldte han seg som elev ved politiskolen på Kongsvinger. Han begynte der i juni og gjennomgikk vanlig politiutdannelse. Han har forklart at de begynte med vanlig disiplinærutdannelse, plasseksersis osv. De fikk utlevert geværer og hadde skarpskytning en gang ved hvert kurs. Kurset varte ca. 3 måneder. Tiltalte har forklart han ble holdt tilbake som instruktør ved eksersis og sport. Han holdt på med dette til høsten 1942.

Hosten 1942 meldte han seg inn i Germanske SS Norge og deltok

kurser der i 1942 og 1943. Dette varte til slutten av året 1943. Han har forklart at han hadde lønn fra politiskolen til høsten 1943.

Han benekter å ha drevet nazistisk propaganda. Det er heller ikke bevist at han har gjort det.

Han har forklart at han aldri har avlagt ed eller lofte til Hitler eller Quisling.

I Germanske SS var han også instruktør i sport og eksersis, men ikke i våpenbruk, etter det han har forklart. Han har opplyst at de en gang skjøt 3 skarpe skudd som øvelse på 100 meter.

I februar 1944 gjennomgikk han et teoretisk kurs for politfolk i Oslo. Kurset varte til påske 1944. Da ble han sendt til Trondheim hvor han kom inn i «beredskapsavdelingen» som var en avdeling av ordenspolitiet. Han ble satt til vakthold ved kraftverket i Leirfossen, og var sjef for den gruppe som besorget vaktholdet. — — —

I mai 1944 deltok han i en utrykning for å gjøre jakt på de som hadde foretatt sprengninger på Thamshavnbanen. Det er opplyst at hele ordenspolitiet i Trondheim ble kommandert ut i den anledning. Tiltalte har forklart at han av sin nærmeste overordnede fikk i oppdrag å kontrollere legitimasjonskort hos folk over veistrekningen Støren—Berkåk. Ingen ble der pågrepet. Han var også en tur opp til Budalen hvorfra var rapportert, at 3 personer var sett som muligens var blant de som hadde utført sprengning. Det viste seg dog at dette var 3 svart-handlere.

Ved politiet i Trondheim ble oppsatt en såkalt «utrykningsavdeling» med tiltalte som sjef. Han har forklart at avdelingen særlig skulle gjøre tjeneste når det forefalt fyll og slagsmål og annen uorden. Det er for øvrig opplyst at denne kommando bestod av N.S.-folk. Det er på det rene at han som sjef for denne utrykningskommando deltok sammen med tysk sikkerhetspoliti i en razzia i Selbufjellene i påsken 1945. En radiosender ble funnet av tiltaltes mannskap. Tiltalte har forklart at tyskerne under denne razzia arresterte en mann som het Aune og at tiltalte eller hans folk ingen andel hadde i dette.

Tiltalte har forklart at han trodde tyskerne skulle vinne krigen og at det for Norge gjaldt å redde det som reddes kunne. Han innrømmer ikke at han har samarbeidet med tyskerne og han anser seg ikke straffskyldig.

Lagmannsretten antar at tiltalte må felles etter straffelovens § 86. Det er fastslått at medlemskap i N.S. og hirden rammes av § 86. Og dette må da så meget mere gjelde medlemskap i Germanske SS. Hans deltagelse i razziaen i Selbufjellene er en åpenbar hjelp til fienden.

Tiltalte må som andre ha forstått at det var krig med Tyskland og at Nasjonal Samling, hirden og Germanske SS støttet tyskerne under krigen.

Tiltalte har gjort tjeneste i ordenspolitiet og gjennomgått utdanning i anledning av dette. Alminnelig tjeneste i ordenspolitiet kan i og for seg ikke være straffbart. Heller ikke å søke sådan utdanning som politimann. Men det er opplyst at tiltalte avanserte til politioytnant. Dette antar man skyldes hans politiske innstilling og at hans arbeid har vært preget av denne innstilling. Hans virksomhet i politiets tjeneste

må derfor tas i betraktning som et straffskjerpene moment ved hans egenskap av medlem i Nasjonal Samling.

Domsmann Jacobsen antar at det også må betegnes som straffbart å ha gjennomgått politiskolen på Kongsvinger.

Tiltalte blir etter dette å domfelle for sitt medlemskap i Nasjonal Samling, for sin deltagelse i hirden, i Germanske SS Norge og i razziaen i Selbufjellet påsken 1945. Hans virksomhet i politiet betraktes som en straffskjerpene omstendighet ved medlemskap i N.S. — — —

Tiltalte har vært medlem av N.S. og man går ut fra at hans innstilling har fremtrådt som ganske utpreget, se foran. Videre har han vært medlem av hirden og av Germanske SS Norge. Medlemskap i sistnevnte organisasjon må betegnes som enda mer alvorlig enn medlemskap i N.S. En særlig vekt må legges på hans deltagelse i razziaen i påsken 1945. Tiltalte var 20 år da han høsten 1940 meldte seg inn i Nasjonal Samling, og han har senere holdt frem etter samme linje. Hans alder kan ikke tillegges særlig vekt i formildende retning. — — —

En 25 år gammel gårdsarbeider var medlem av Nasjonal Samling, gjorde fronttjeneste i Den norske legion, deltok i et våpenkurs i Germanske SS Norge og tjenestegjorde i «statspolitets utrykningskommando». Han dommes etter straffelovens §§ 86 og 98 til tvangsarbeid i 10 år og begrenset rettighetstap. — Lagmannsrettens dom oppheves for så vidt angår domfeltes deltagelse i et kurs for frontkjemperskolen i Kviteseid, idet domsgrunnene for så vidt er ufullstendige.

Dom 6 februar 1946 i Lnr. 25: Statsadvokat J. C. Mellbye, akter mot Jacob Tungesvik (forsvarer høyesterettsadvokat Leif S. Rode).

Dommer Holmboe: Ved Gulating lagmannsretts dom av 5 november 1945 ble Jacob Tungesvik dømt for forbrytelse mot straffelovens § 86, jfr. § 62 og § 98 jfr. § 55, alt jfr. § 62 til tvangsarbeid i 12 år med fradrag av 151 dager for utholdt varetektfengsel. Likeledes ble han for en tid av 10 år fradømt de i landssvikansordningens § 11 nr. 1—4 nevnte rettigheter.

Domfelte har anket over straffutmålingen.

Om saksforholdet og domfeltes personlige forhold viser jeg til lagmannsrettens domsgrunner.

Under sakens behandling i Høyesterett har aktor påstått domfelte frifunnet for så vidt han er dømt for å ha deltatt i et kurs for frontkjemperskolen i Kviteseid, idet aktor antok at dette forhold ikke rammes av straffelovens §§ 86 og 98. Om dette forhold uttaler lagmannsretten i sine domsgrunner følgende: «For så vidt angår det under e nevnte kurs finner retten det bevist at dette var et ledd i N.S. og tyskerens virke for å fastholde de i N.S. og som frontsoldater innfangede nordmenn i den oppfatning som N.S. og tyskerne tilstrebet.» Jeg finner ikke denne begrunnelse tilstrekkelig til at man kan se at lagmannsretten har gått ut fra den riktige rettsoppfatning, når den har dømt tiltalte særskilt for hans deltagelse i dette kurs. Dertil måtte det etter min oppfatning

kreves at tiltalte ved a deita hadde bidradd til oppnaelse av det formal som lagmannsretten nevner, men herom inneholder domsgrunnene ingen opplysning. Jeg finner derfor a burde stemme for at dommen for dette punkts vedkommende oppheves.

Av domsgrunnene fremgar det ikke hvilke av de straffbare forhold som er henfort under straffelovens § 86 og hvilke under 98. Det er imidlertid klart at samtlige forhold som tiltalte dommes for, rammes av § 86 og iallfall hans medlemskap i N. S. og Germanske SS tillike av § 98, og jeg antar derfor ikke at den nevnte ufullstendighet bor tillegges noen betydning. Frihetsstraffen for de forhold som tiltalte saledes blir a domme for finner jeg, overensstemmende med Høyesteretts vanlige praksis i den senere tid, bor settes til tvangsarbeid i 10 år. Herfra fragar ytterligere 93 dager for utholdt varetektsfengsel.

Over de idømte rettighetstap er det ikke anket fra påtalemyndighetens side, og det er heller ikke under prosedyren for Høyesterett gjort noen bemerkninger herom. Jeg finner da ikke grunn til a foresla noen forandring i dommen for sa vidt.

Jeg stemmer etter dette for denne

domsslutning:

For sa vidt Jacob Tungesvik er domt for deltagelse som elev av frontkjempereskolen i Kvitesid oppheves dommen.

Frihetsstraffen for Jacob Tungesvik fastsettes til tvangsarbeid i 10 — ti — år.

For utholdt varetektsfengsel fragar ytterligere 93 — tre og nititi — dager. (Vanlig salær.)

Dommer Slang: Jeg er enig med førstvoterende.

Dommer Bahr: Likeså.

Dommer Lindvik: Nar det idømmes en sa streng straff som tvangsarbeid i 10 år, finner jeg a maatte stemme for idømmelse av rettighetstap som nevnt i landsvikarordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8 for en tid av 10 år. For ovrig er jeg enig med førstvoterende.

Dommer Schjelderup: Samt førstvoterende.

Av lagmannsrettens dom:

Tiltalte nr. 5 Jacob Tungesvik er født 26 september 1920. Han er gardsarbeider, bopel Tungesvik i Skanevik for tiden i varetektsfengsel, ugift, uten forsorgelsesbyrde, formue ca. 3 000 kroner, inntekt ca. 2 000 kroner, har ikke gjort militærtjeneste, tidligere ikke tiltalt eller straffet. — — —

Retten finner bevist:

— — —

Vedkommende tiltalte nr. 5 Tungesvik:

- a) at han meldte seg inn i Nasjonal Samling den 1 november 1941 og at han fremdeles var medlem da tyskerne kapitulerte 8 mai 1945.
- b) at tiltalte meldte seg til Den norske legion 31 desember 1941 og ble innkalt til sesjon 15 januar 1942. Han begynte deretter utdannelsen i Holmestrand, fikk sa en kortere sluttutdannelse bak fronten og ble

satt inn på Leningradfronten 20 mars 1942. Han deltok på fronten til i mars 1945 med en avbrytelse på ca. 3 måneder i hvilken tid han var syk og var på permisjon.

c) at han fra september 1943 til mars 1944 deltok som elev av frontkjempereskolen i Kvitesid.

d) at han mens han ennå var på frontkjempereskolen meldte seg inn i Germanske SS Norge, og at han i mai—juni 1944 var med som medlem av denne organisasjon i et våpenkurs i Holmestrand.

e) at han den 17 juli 1944 meldte seg til statspolitiets utrykningskommando (SS kompani BV — zu besondere Verfügung). Den første tid tjenestegjorde han i Oslo, som vakt ved statspolitiets kontorer og som sikring ved razziaer. Fra november 1944 til mars 1945 tjenestegjorde han ved samme utrykningspoliti i Elverum. Som et ledd i den utdanning han fikk der, deltok han ogsa i passkontroll. Senere inntil 8 mai 1945 tjenestegjorde han på Sokndal stasjon på Dovrebanen hvor han to ganger deltok i ettersøkelse av fallskjermssoldater. Ved den siste undersøkelse var han bekjent med at det like i forveien hadde funnet sted sabotasjehandling mot jernbaneanretninger og at fallskjermssoldater var mistenkt for forøvelsen herav.

Han visste da han meldte seg til statspolitiets utrykningskommando at øyemedet ved denne spesielle avdeling var å forebygge sabotasje og å innfange de folk som øvet sabotasje.

Tiltalte var klar over at det hersket krig mellom Norge og Tyskland fra 9 april 1940 og utigjennom hele okkupasjonstiden og at han ved sitt medlemskap av N. S. og ved sine handlinger beskrevet i b—e bistod fienden i død. For sa vidt angår det under c nevnte kursur finner retten det bevisst at dette var et ledd i N. S. og tyskernes virke for a fastholde de i N. S. og som frontsoldater innfangne nordmenn i den oppfatning som N. S. og tyskerne tilstrebet. Man anser den ting at han, mens han gikk på kurset meldte seg inn i Germanske SS som et bevis for at formålet med skolen for hans vedkommende ble oppnaad.

Retten finner ogsa bevist, at han ved sitt medlemskap særlig de i c og d omhandlede forhold, men ogsa ved de ovrige nevnte foran, deltok i N. S.'s bestrebelser for med ulovlige midler a endre rikets statsforfatning. Videre var han klar over at han ved sitt medlemskap og ved sine handlinger beskrevet ovenfor, medvirket til fremme av dette mål.

Tiltalte er derfor overensstemmende med tiltalebeslutningen straffskyldig etter straffelovens §§ 86 og 98 for siste paragrafs vedkommende dog jfr. straffelovens § 58, idet hans medvirkning var av ringe betydning i forhold til de egentlige ledere.

Ved straffutmalingen vil i skjerpene retning særlig komme i betraktning at tiltalte har vært frontkjemper og dessuten, hva man tillegger storst betydning, deltager i statspolitiets utrykningskommando. Han var da han meldte seg helt orientert om formålet med denne avdeling, og han var klar over at han derigjennom kunne komme i direkte kamp med landsmenn og våre nærmeste allierte Englands soldater. Han vek heller ikke tilbake fra å delta i den annen ettersøkning ved Dovrebanen etter fallskjermssoldater, til tross for at han kort i forveien hadde deltatt i en tilsvarende. I forhold til disse omstendigheter har det mindre betydning at han har vært medlem av Germanske SS og deltatt

i dets våpenkursus i Holmestrand, men dette er allikevel forhold som har atskillig betydning og særlig til utfylling av bildet om hans innstilling. Det synes som om han er blitt en profesjonell soldat som uten hemning har latt seg bruke til et hvilket som helst formål han ble kommandert til og som uten betenking har gått med på å kjempe endog mot sine egne landsmenn og som heller ikke fikk noen betenkeligheter da han virkelig ble satt inn for sådanne formål.

I formildende retning blir noe hensyn å ta til hans ungdom og hittil ustraffede vandel. — — —

En 20 år gammel skoleelev meldte seg 16 år gammel inn i N.S.U.F., gjorde tysk fronttjeneste og utførte senere veivakt i Nord-Norge. Han ble i lagmannsretten etter straffelovens § 86 idømt 5 års tvangsarbeid, en bot på kr. 2 000 og begrenset rettighetstap etter landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8. Høyesterett nedsetter frihetsstraffen til 3 år og 3 måneder, lar boten falle bort og begrenser rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2.

Dom 6 februar 1946 i Lnr. 26: Statsadvokat J. C. Mellbye, aktor mot Jon Greftegreff (forsvarer høyesterettsadvokat Leif S. Rode).

Dommer Bahr: Ved dom avsagt 28 september 1945 av Eidsivating lagmannsrett ble Jon Greftegreff for forbrytelser mot straffelovens § 86, jfr. § 62 dømt til tvangsarbeid i 5 år, til en bot til statskassen stor kr. 2 000 og tap av de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8, for en tid av 10 år. Tiltalte har anket over straffutmålingen.

Om saksforholdet og tiltaltes personlige forhold viser jeg til lagmannsrettens domsgrunner.

Under prosedyren for Høyesterett er det også fra aktors side gitt uttrykk for at straffen bør nedsettes.

Jeg er enig i at den idømte straff er ulorholdsmessig høy. Domfelte var bare 16 år da han meldte seg inn i N.S.U.F., og 18 år da han meldte seg til tysk krigstjeneste. Jeg legger også vekt på at tiltaltes far, som var lærer, var medlem av N.S. Jeg antar at frihetsstraffen passende kan settes til tvangsarbeid i 3 år og 3 måneder. I samsvar med Høyesteretts praksis i tidligere tilfelle av lignende art antar jeg også at den idømte bot på kr. 2 000 bør falle bort. Etter det som er opplyst i lagmannsrettens domsgrunner, er tiltaltes formue ganske ubetydelig. Endelig bør rettighetstapet begrenses ytterligere, slik at tiltalte bare fradømmes de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2.

Jeg stemmer etter dette for denne

domsslutning:

Frihetsstraffen settes til tvangsarbeid i 3 — tre — år og 3 — tre — måneder.

Den idømte bot på kr. 2 000 faller bort.

Rettighetstapet begrenses til å gjelde tap for en tid av 10 — ti — år av de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2.

I frihetsstraffen fragår ytterligere 131 — ett hundre og en og tre — dager for utholdt varetektfengsel. (Vanlig løn.)

Dommer Lindvik: Jeg er enig med førstvoterende.
Dommerne Holmboe, Stang og Schjeiderup: Likeså.

Av lagmannsrettens dom:

— — — Tiltalte nr. 6, Jon Greftegreff er født 30 september 1925. Han er skoleelev, bopel Jevnaker, ugift, formue ca. kr. 4 000. Grunnlaget for tiltalen er:

For tiltalte nr. 6, Jon Greftegreff:

- Tiltalte meldte seg i oktober 1941 inn i Nasjonal Samlings Ungdoms-fylking og er senere ikke utmeldt. Han har vært hirdmann.
- Han meldte seg ved påsketider 1944 frivillig til tysk krigstjeneste i 3. SS Polizeikompani og deltok ved fronten i Finland til den finske kapitulasjon.
- Han deltok deretter til april 1945 i en tysk enhet som grensevakt i Nord-Norge og ble utmerket med «Kriegsverdienstkreuz 2. kl. mit Schwertern» og forfremmet til SS Sturmann. — — —

Retten anser det bevist at de tiltalte har forholdt seg slik som beskrevet i de rettede tiltalebeslutninger.

Om de enkelte tiltalte skal ellers bemerkes:

Tiltalte nr. 6, Jon Greftegreff, er fra ungdomsfylkingen gått over i det ordinære N.S. Tiltaltes far som er lærer, var medlem av N.S. Tiltalte benekter at han har vært medlem av hirden, men det er iallfall på det rene at han i Jevnaker en gang var sammen med noen hirdgutter som truet to av stedets mannlige innbyggere til å foreta oppslåing av propagandaplakater på flere forskjellige steder. Etterat han var kommet tilbake til Nord-Norge fra fronttjenesten i Finland, ble han satt inn i en tysk avdeling som utførte veivakt i Nord-Norge. Det er ikke godtgjort at han har utført noen grensevakt.

Retten anser det bevist at alle de tiltalte har vært seg bevisst at de ved sine handlinger har hjulpet fienden under den pågående krig mellom Norge og Tyskland. De vil derfor bli dømt etter straffelovens § 86.

Ved straffutmålingen er det ellers tatt hensyn til det skadelige landsforræderi som ligger i deltagelse for fienden ved frontinnsats. Det er av tiltalte nr. 4 gjort gjeldende at det ikke er noen forskjell på den innsats nazistene har gjort på tysk side og den norske patrioter har gjort sammen med de allierte, da de alle ut fra sin forutsetning om det som gagnet Norge har gjort sin våpeninnsats. Retten mener at tiltalte har forstått at denne oppfatning er uriktig. Det avgjørende er at N.S.-medlemmene har valgt å støtte fienden på tross av den lovlige regjering og de lovlige myndigheters stilling, og har handlet i strid med den oppfatning som ble delt av den overveiende del av rikets befolkning. Det kan

ikke vinke frifinnende for tiltalte at han har ment at den fremgangs- mate han har valgt har tjent landets interesser.

Retten har for øvrig ved straffutmålingen tatt hensyn til omfanget av den innsats hver enkelt har gjort både som medlemmer av N.S. og ved fronten og tillike til hver enkelt tiltalts alder.

En 35 år gammel ugift tobakkshandler med en formue på ca. kr. 5000 var medlem av Nasjonal Samling, deltok i hirden som økonomileder og tjenestegjorde først som sjåfør i Organisation Todt, senere retten domt etter straffelovens § 86 til tvangsarbeid i 7 år, en bot på kr. 4000 og begrenset rettighetstap. — Høyesterett forkaster hans anke

Kjennelse 7 februar 1946 i Lnr. 28: Statsadvokat B. Bull, aktor mot Rolf Johan Walsig (forsvarer høyesterettsadvokat Jon Simonsen).

Dommer Holmboe: Ved Eidsivating lagmannsretts dom av 21 september 1945 ble Rolf Johan Walsig domt for forbrytelse mot straffelovens § 86, jfr. § 62 til tvangsarbeid i 7 år og en bot til statskassen kr. 4000, samt fradomt de i landssvikanordningens § 11, nr. 1—5, 7 og 8 nevnte rettigheter for et tidsrom av 10 år. Dessuten ble han idomt erstatning til statskassen for sakomkostninger kr. 100.

Han har anket over straffutmålingen.

Om saksforholdet og domfeltes personlige forhold viser jeg til lagmannsrettens domsgrunner.

Under hensyn til Høyesteretts vanlige praksis finner jeg ikke noe åpenbart misforhold mellom det straffbare forhold og den idømte straff og stemmer derfor for at det avses kjennelse med denne

sikring:

Anken forkastes. (Vanlig sak).

Dommer Lindvik: Jeg er enig med førstvoterende.
Dommerne Bahr, Stang og Schjelderup: Likeså.

Ar lagmannsrettens dom:

Tiltalte nr. 3 Rolf Johan Walsig er født 5 november 1910, ugift, tobakkshandler. Han antas å ha en formue på kr. 5000.

Alle de tiltalte er straffet.

Alle de tiltalte er satt under tiltale ved nærværende rett etter den almindelige borgerlige straffelov av 22 mai 1902 § 86, jfr. provisorisk anordning av 3 oktober 1941 om tillegg til samme lov og provisorisk anordning av 15 desember 1944 om tillegg til straffelovgivningen om forræderi (landssvikanordningen) § 51.

Disse bestemmelser setter straff for den som rettsstridig bærer våpen mot Norge, eller som under en krig, hvori Norge deltar, eller

med sådan krig for øye yte fienden bistand i råd eller dad eller svekker Norges eller noen med Norge forbunden stats stridsevne.

Grunnlaget for tiltalen er:

For tiltalte nr. 3 Walsig:

1. Tiltalte meldte seg den 10 juli 1940 inn i Nasjonal Samling hvor han senere har stått som medlem, herav fra sommeren 1940 til sommeren 1941 som økonomileder i Bekkelaget lag.
2. Tiltalte gikk inn i hirden i juli 1940 og deltok i hirdens moter.
3. Tiltalte tjenestegjorde fra ettersommeren 1942 i 7 måneder som sjåfør i Organisation Todt i Bodo.
4. Tiltalte meldte seg den 17 mars 1944 til tysk krigstjeneste, og tjenestegjorde etter endt utdanning i avdelingen 3, politikompani på Finnlands-fronten og i Nord-Norge inntil han i slutten av april 1945 kom tilbake til Oslo.

Retten anser det bevist at de tiltalte har forholdt seg slik som beskrevet i tiltalebeslutningene og således at tiltalte nr. 3 var økonomileder i hirden fra 1941 til 1942, og ikke som nevnt i tiltalebeslutningene fra 1940 til 1941.

Om de enkelte tiltaltes forhold ellers bemerkes:

Tiltalte nr. 3 Rolf Walsig har vært aktivt medlem, har hatt tillitsverv som økonomileder og vært med på hirdmoter, men ikke på aksjoner som hirden har foretatt. Helt frivillig meldte han seg som sanitets-sjåfør for Organisation Todt og tjenestegjorde i 7 måneder. Også hans deltagelse i krigstjenesten på Tysklands side var helt frivillig.

Alle de tiltalte har forstatt at de ved sin virksomhet har hjulpet tyskerne mens Norge var i krig med dem.

De andre tiltalte vil for sitt forhold bli domt etter straffelovens § 86. At de som så mange andre påberoper seg at de har ment også å gagne Norges sak kan ikke fritte dem for straff for sitt landsforræderi. Både for nr. 3 og 4 er det tatt hensyn til at de har vært ganske aktive medlemmer og gjort innsats på forskjellige måter.

En 31 år gammel tommermann opprettholdt sitt medlemskap i Nasjonal Samling under okkupasjonen, deltok i hirden og ble i 1942 etter å ha opplyst om sitt medlemskap ansatt som kontrollør ved Oslo Sporveier. Han domtes av lagmannsretten etter straffelovens § 86 til tvangsarbeid i 3 år og 6 måneder. Høyesterett henfører forholdet under landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a og nedsetter frihetsstraffen til 1 år. Domfeltes inntekt som kontrollør inndras etter straffelovens § 36, jfr. landssvikanordningens § 15 med kr. 17 660,76.

Dom 7 februar 1946 i Lnr. 29: Statsadvokat B. Bull, aktor mot Willy John Andersen (forsvarer høyesterettsadvokat Jon Simonsen).

Dommer Bahr: Ved Eidsivating lagmannsretts dom av 29 september 1945 ble Willy John Andersen for forbrytelse mot straffelovens § 86, jfr. provisorisk anordning av 3 oktober 1941 og provisorisk anordning av 15 desember 1944, domt til tvangsarbeid i 3 år og 6 måneder. Han ble for en tid av 10 år fradomt de rettig-

heter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1, 4, 5, 7 og 8. Videre ble han domt til å tåle inndragning til fordel for statskassen i medhold av straffelovens § 36, jfr. landssvikanordningens § 15, av kr. 17 660,76.

Tiltalte har erklært anke mot dommen. Anken gjelder ifølge ankeerklæringen både lovanvendelsen og straffutmålingen. Hans anke over lovanvendelsen, som går ut på at hans forhold feilaktig er henført under straffelovens § 86, er imidlertid åpenbart uholdbar, og den er ikke opprettholdt av forsvareren under proseyren for Høyesterett.

Om saksforholdet og tiltaltes personlige forhold viser jeg til lagmannsrettens domsgrunner.

Lagmannsretten har domt tiltalte etter straffelovens § 86. Som jeg alt har nevnt, er dette ikke noen feil. Etter mitt syn på straffutmålingen finner jeg imidlertid at landssvikanordningen må komme til anvendelse i dette tilfelle, slik at tiltaltes forhold føres inn under anordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a.

Tiltalte var for lagmannsretten satt under tiltale for tre forhold: 1) medlemskap i Nasjonal Samling, 2) medlemskap i hirden og 3) tjenestegjøring i tysk krigstjeneste i Teknisk Nødhjelp med løytnants grad i Tyskland og ved Østfronten. Lagmannsretten frifant ham for den tredje post i tiltalen.

Jeg finner at straffen for de to forhold som da står tilbake, nemlig medlemskap i Nasjonal Samling og hirden bør settes vesentlig lavere enn i lagmannsrettens dom. Jeg antar at en frihetsstraff av ett år vil være passende for disse forhold. Jeg har da i skjerpende retning lagt vekt på at tiltalte, etter det som fremgår av lagmannsrettens domsgrunner, har utnyttet sitt medlemskap i N. S. til å oppnå en kontrollørstilling, altså en overordnet stilling, i Oslo Sporveier — en stilling som han ellers ville ha vært utelukket fra å få. Også hans studiereise i Tyskland, hvorfra han kom tilbake i tysk løytnantsuniform, betrakter jeg som et skjerpende moment.

Rettighetstapet bør begrenses til å gjelde de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2.

Jeg stemmer etter dette for denne

domsslutning:

Willy John Andersen dømmes for forbrutelse mot landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a, til tvangsarbeid i 1 — ett — år, hvori fragår 275 — to hundre og fem og sytti — dager for utholdt varetektstfengsel.

Han fradømmes for en tid av 10 — ti — år de rettigheter som er nevnt i landssvikanordningens § 11 nr. 1 og 2.

Han dømmes til å tåle inndragning til fordel for det offentlige i medhold av straffelovens § 36, jfr. landssvikanordningens § 15, av kr. 17 660,76 — sytten tusen seks hundre og seksti kroner og seks og sytti øre. (Vanlig salær).

Dommer Stang: Jeg er enig med førstvoterende.

Dommerne Holmboe, Lindvik og Schjelderup: Likeså.

Av lagmannsrettens dom:

Ingen av de tiltalte er tidligere straffet. — — —

Grunnlaget for tiltalen er:

For tiltalte nr. 3 Willi John Andersen:

1. Tiltalte som har vært medlem av Nasjonal Samling siden 11 september 1937, opprettholdt medlemskapet etter 8 april 1940 og stod som medlem inntil frigjøringen. Han har betalt kontingent og gått på møter.
2. Han har vært medlem av hirden fra september 1940 til frigjøringen.
3. Han meldte seg i juli 1943 til tysk krigstjeneste i Teknisk Nødhjelp og tjenestegjorde med løytnants grad i Tyskland og ved Ostfronten. Tiltalte ble 5 januar 1942 ansatt som kontrollør ved Oslo Sporveier og tjenestegjorde i denne stilling inntil frigjøringen, avbrudt av den tid han tjenestegjorde i Teknisk Nødhjelp, da han hadde permisjon. Da det nå antas at han har oppnådd stillingen ved sin straffbare virksomhet, vil det bli nedlagt påstand om inndragning av hans samlede fortjeneste i denne stilling etter straffelovens § 36 og landssvikanordningens § 15. Til sammen kr. 22 074,76.

Lagmannsretten finner bevis ført for følgende forhold:

For tiltalte nr. 3 Andersens vedkommende er det på det rene at han har vært medlem av N. S. siden 1937 og at han fremdeles var medlem ved kapitulasjonen. Han har deltatt i møter og betalt kontingent, men har ikke hatt tillitsverv i partiet. Innmeldelsen i partiet var helt frivillig. Fra september 1940 har han tillike vært medlem av hirden. Den 5 januar 1942 ble han ansatt som kontrollør ved Oslo Sporveier, en stilling som han innehadde til kapitulasjonen. Før ansettelsen måtte han utfylle et skjema som mellom annet inneholdt opplysning om medlemskap i N. S. Som kontrollør i sporveien har han ialt oppbåret en lønn av kr. 22 074,76. I juli 1943 ble han av to partimedlemmer rådet til for sin utdannelses skyld — tiltalte var utdannet i bygningsbransjen — å reise til Tyskland. Dette gjorde han, men deltok under oppholdet i Tyskland ikke i kamphandlinger og fikk heller ingen militær utdanning. Heier ikke fikk han noen lønn ut over den som han hadde ved Oslo Sporveier. Reisen var etter det opplyste en studiereise. Han fikk imidlertid for hjemreisen utlevert en tysk løytnantsuniform som han bar under reisen hjem.

Etter rettens oppfatning er det bevist at samtlige de tiltalte da de foretok de handlinger som er beskrevet ovenfor visste at Norge og Tyskland var i krig og at de ved å handle som skjedd støttet fiendens krigsinteresser, idet det dog i denne forbindelse ses bort fra post 3 i tiltalen for tiltalte nr. 3's vedkommende. — — —

Samtlige de tiltalte er etter dette skyldige i forbrytelse mot straffelovens § 86. — — —

Fortegnelse over pådømte saker av Høyesterett i halvår 1946.

Den 12 januar. L.nr. 10. S. nr. 212 1945. Statsadvokat Ryssdal, aktor mot Nils Martin Hybertsen dømt ved Saiten herredsrett 31 oktober 1945 etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 til 90 dagers fengsel samt rettighetstap etter § 11 nr. 1, 2 og 4 i 10 år. Anke fra domfeltes side. Høyesterett forandret straffen til kr. 1 000 i bot og begrenset rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2 for 10 år. Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. G. Mellbye.

Den 15 januar. L.nr. 11. S. nr. 187 1945. Statsadvokat J. C. Mellbye, aktor mot Anders Kristensen Fjeldsgard dømt ved Mandal herredsrett 13 november 1945 etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1, 2 og 4. 1. ledd til 9 måneders fengsel, kr. 10 000 i bot, kr. 20 000 i erstatning til Erstatningsdirektoratet og rettighetstap etter § 11 nr. 1—4 i 10 år. Anke fra domfeltes side. Høyesterett nedsatte boten til kr. 5 000 og erstatningen til kr. 10 000. For øvrig ble anken forkastet. Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. Chr. L. Jensen.

Den 16 januar. L.nr. 12. S. nr. 150/1945. Statsadvokat Ragnar Christophersen, aktor mot 1) Knut Johannes Vik, 2) Per Andersen og 3) Ulrik Suhm Sverdrup dømt ved Eidsivating lagmannsrett 4 oktober 1945 etter straffelovens § 86 — nr. 3 også etter straffelovens § 98 — til henholdsvis 12 års fengsel og 9 og 7 års tvangsarbeid. Nr. 2 og 3 idømmes tillike bøter med henholdsvis kr. 15 000 og kr. 4 000. Nr. 1 og 2 idømmes begrenset rettighetstap (landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8) i 15 år og nr. 3 i 10 år. Anke fra de domfeltes side. — Høyesterett nedsatte fengselsstraffen for domfelte nr. 1 til 9 år og for nr. 2 tvangsarbeid i 8 år. For nr. 3 lot Høyesterett den idømt bot bortfalle. Rettighetstapet for nr. 1 begrenset til 10 år. For øvrig ble ankene forkastet. — Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. G. Mellbye.

L.nr. 13. S. nr. 131/1945. Statsadvokat K. J. Wiese, aktor mot Althild Marie Christensen dømt ved Oslo byrett 1 oktober 1945 etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2, nr. 1 og 4 m. m. til tvangsarbeid i 1 år og 6 måneder samt rettighetstap etter landssvikanordningens § 11 nr. 1—4 i 10 år og nr. 5, 7 og 8 i 5 år. Anke fra domfeltes side. Høyesterett nedsatte frihetsstraffen til 1 år og begrenset rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2 i 10 år. — Vanlig salær til forsvarerne h.r.adv. G. Mellbye og C. L. Aall.

Den 17 januar. L.nr. 14. S. nr. 204 1945. Statsadvokat Aasgaard, aktor mot Kjeil Bergan dømt ved Sor-Osterdal herredsrett 9 november 1945 etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 og 4 til 1 års fengsel samt rettighetstap etter § 11 nr. 1, 2 og 5 i 10 år. Anke fra domfeltes side. Høyesterett nedsatte frihetsstraffen til 5 måneder og begrenset rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2. — Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. G. Mellbye.

L.nr. 15. S. nr. 172 1945. Statsadvokat Aasgaard, aktor mot Ingvar Lindgard dømt ved Hadeland og Land herredsrett 4 oktober 1945 etter landssvikanordningens § 2 nr. 4 til 1 år og 6 måneders fengsel samt rettighetstap etter § 11 nr. 1—4 i 10 år. Anke fra domfeltes side. Høyesterett begrenset rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2. Ellers ble anken forkastet. Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. Leif S. Rode.

L.nr. 16. S. nr. 178/1945. Statsadvokat Aasgaard, aktor mot Alf Oskar Steen dømt ved Hålogaland lagmannsrett 13 oktober 1945 etter straffelovens §§ 86 og 223 til 10 års tvangsarbeid og tap av almen tillit for bestandig. Anke fra domfeltes side. Høyesterett forandret det idømte tillitstap til begrenset rettighetstap (landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8) i 10 år. For øvrig ble anken forkastet. Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. Chr. L. Jensen.

L.nr. 17. S. nr. 205/1945. Statsadvokat J. C. Mellbye, aktor mot Johannes Lillegroven dømt ved Gulating lagmannsrett 24 oktober 1945 etter straffelovens §§ 86 og 98 til 4 års tvangsarbeid, kr. 3 000 i bot samt rettighetstap etter landssvikanordningens § 11 nr. 1—4 i 10 år. Anke fra domfeltes side. Anken ble forkastet. Vanlig salær til forsvareren, h.r.adv. Magne Schjødt.

og var kretsleder i N.S. kvinneorganisasjon. Hun dømmes etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 til fengsel i 6 måneder, en bot på kr. 3 000 og begrenset rettighetstap.

Side 108. En 20 år gammel gårdsarbeider var medlem av N.S.U.F., deltok i et lagforekurs og tjenestegjorde i førergarden. Han dømmes etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a og 4 til tvangsarbeid i 1 år og begrenset rettighetstap, og etter § 15 til inndragning av inntekt i førergarden med kr. 1 330.

Side 112. En 40 år gammel kokk var medlem av Nasjonal Samling, arbeidet i lengere tid på tysk festningsanlegg og unnlot som medlem av «herredstinget» å protestere mot ordførerens bevilgninger til frontkjemperkontoret. Han dømmes etter landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1, 2 og 3 til 1 års fengsel og begrenset rettighetstap. — Høyesterett anser det under dissens godtgjort at domfelte ved å unnlate protest mot bevilgningene til frontkjemperkontoret har gitt sin tilslutning til disse.

Side 117. En 25 år gammel mann var medlem av Nasjonal Samling, hirden og Germanske SS og deltok som sjef for en «utrykningskommando» i en tysk razzia hvor en nordmann ble arrestert. Han dømmes etter straffelovens § 86 til 4 års tvangsarbeid og begrenset rettighetstap.

Side 119. En 25 år gammel gårdsarbeider var medlem av Nasjonal Samling, gjorde fronttjeneste i Den norske legion, deltok i et våpenkurs i Germanske SS Norge og tjenestegjorde i «statspolitiets utrykningskommando». Han dømmes etter straffelovens §§ 86 og 98 til tvangsarbeid i 10 år og begrenset rettighetstap. — Lagmannsrettens dom oppheves for så vidt angår domfeltes deltagelse i et kurs på frontkjemper-skolen i Kviteseid, idet domsgrunnene for så vidt er ufullstendige.

Side 122. En 20 år gammel skoleelev meldte seg 16 år gammel inn i N.S.U.F., gjorde tysk fronttjeneste og utførte senere veivakt i Nord-Norge. Han ble i lagmannsretten etter straffelovens § 86 idømt 5 års tvangsarbeid, en bot på kr. 2 000 og begrenset rettighetstap etter landssvikanordningens § 11 nr. 1—5, 7 og 8. Høyesterett nedsetter frihetsstraffen til 3 år og 3 måneder, lar boten falle bort og begrenser rettighetstapet til § 11 nr. 1 og 2.

Side 124. En 35 år gammel ugift tobakkshandler med en formue på ca. kr. 5 000 var medlem av Nasjonal Samling, deltok i hirden som økonomileder og tjenestegjorde først som sjåfør i Organisation Todt, senere ved Finnlands-fronten som frontkjemper. Han ble for dette av lagmannsretten dømt etter straffelovens § 86 til tvangsarbeid i 7 år, en bot på kr. 4 000 og begrenset rettighetstap. — Høyesterett forkaster hans anke over straffutmålingen.

Side 125. En 31 år gammel tømmermann opprettholdt sitt medlemskap i Nasjonal Samling under okkupasjonen, deltok i hirden og ble i 1942 etter å ha opplyst om sitt medlemskap ansatt som kontrollør ved Oslo Sporveier. Han dømmes av lagmannsretten etter straffelovens § 86 til tvangsarbeid i 3 år og 6 måneder. Høyesterett henfører forholdet under landssvikanordningens § 3, jfr. § 2 nr. 1 a og nedsetter frihetsstraffen til 1 år. Domfeltes inntekt som kontrollør inndras etter straffelovens § 36, jfr. landssvikanordningens § 15 med kr. 17 660,76.

Side 128. Pådømte saker av Høyesterett.